

न्य

श

१-३१ (७७५

॥ ॐ दे० नमः ॥

॥ श्री शांतिनाथाय नमः ॥

। मरान्तपीण्यपापोधि-तपागच्छालङ्कारश्रीमद्विजयभद्रगुरोभरेभ्यो नमः ।
—; आचार्यप्रवरश्रीपार्श्वसूरि-श्रीचंद्रखरि-श्रीतिलकार्यधिरत्सिद्धसिद्धयत्रयोपेतम् ।—

॥ श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रम् ॥

— सभापकः सशोधकम् —

सद्यारित्रचूडामणि-तपोभूषि-जैनाचार्यश्रीमद्विजयभद्रसूरिवरशिष्य-पन्यासप्रवरश्रीमत्सुन्दरविजयगणिवर्य्यंशिष्य-मलारबज्र-
पन्यासश्रीचरणविजयगणिशिष्य-हर्षविजायो मुनिः ।

—; प्रकाशकः ।—

श्रीचिनय-भक्ति-सुन्दर-चरणग्रन्थमालाकार्यकर्ता शाह् केशवलाल कालीदास खेतारवसी-पाटण (ब. गु.)

प्रथम ५००
-पण्ये किं रु ३-१२-०
वि १९९९

ला

मा

— सुन्दर —

—: श्रीविजय-भक्ति-सुन्दर-चरणग्रन्थमालातो मुद्रितग्रन्थरत्नानि :—

१	श्रीमत्येकदुद्धचरित्रम्	०-१०-०	१	श्रीश्राद्धमतिक्रमणमूत्रं दृत्तित्रयोपेतम्	३-१२-०
२	श्रीद्रव्यसप्तिका भाषान्तर	(भेट)	१०	श्रीसनत्कुमारचरित्रम्	०-४-०
३	श्रीध्यानशतकं सटिकम्	१-०-०	११	श्रीशान्तिनाथनरिलम्	प्रेसमां
४	श्रीमूलदेववृषचरित्रम्	०-५-०	१२	श्रीविष्णुकुमारचरित्रम्	"
५	श्रीचावीशपरीपह कथा	१-०-०	१३	श्रीउदयनराजपिंचरित्रम्	"
६	श्रीअगडदत्तचरित्रम्	०-६-०	१४	श्रीसनत्कुमारचरित्रम्	"
७	श्रीचित्रसम्भूतचरित्रम्	०-७-०	१५	श्रीदशार्णभद्रचरित्रम्	"
८	श्रीउत्तराध्ययनमूत्र भाग ?—२....	७-०-०	१६	श्रीहैमश्रातुपारायणम्	"
	(श्रीभावविजयोपाख्यायदृत्तियुक्तं)			१७	श्रीउत्तराध्ययनमूत्र भा. ३-४	"

—: प्राप्ति स्थानो :—

श्री सरस्वति जैन पुस्तक भंडार
ठे. लक्ष्मी निवास, पांजरापोळ लाइन-मुंबई

गांधी जेठालाल सगळचंद
ठे. वसावाडो-पाटण (ऊ. गु.)

इदं पुस्तकं जामनगरे मूर्योदयशुद्रणालये मुद्रितम्

૫૪૪ સમ્પાદકીય નિવેદન ૪૨૧

આયિ સભ્યનો! ધીવિનય-ભક્તિ-મુદર-વ્યરણ મ યમાલા પાતાના નવીન સંસ્કરણ૩૫ શ્રીચુતસ્થવિર પ્રવિત શ્રીશ્યાહપ્રતિકમણસૂત્રની ત્રણ ટીકાઓ ૧૦-૧૧-૧૨ ૫૫૫ તરીકે સમર્પણ કરે છે તે સંગ્રેમ સ્વીકારી લેશે.

ટીકા અને ટીકાકારો—પ્રસ્તુત ક્ષેત્ર ઉપર અનેક આચાર્ય પ્ર ગવેએ નાની ચોટી પળી ટીકાઓ લખી છે તે નીચની મુત્રી ઉપરથી જ્ઞાશે.
૧ ક્ષીઆવકરેવસુરિ (અર્થટી. પા. ૧૬૧) ૨ શ્રીપાર્શ્વસુરિ ૩ ક્ષીભિનેશ્વરસુરિ (શ્રીચંદ ટીકા ૫ ૨૪) ૪ શ્રીવિજયસિ હસુરિની કુર્ણિ ૫ ક્ષીભિનેશ્વરસુરિનું ભાષ્ય ૬ શ્રીશ્રીચંદ્રસુરિ ૭ શ્રીતિલકાચાર્ય ૮ શ્રીરેવેન્દ્રસુરિ ૯ શ્રીરેવેન્દ્રસુરિ (અર્થટીપિકા અને બીજાં વ્યુ ટીકા) ૧૧૨ ક્ષીભિનકર્ણસુરિ ૧૨ () નામ ભૂલી જ્યાયુ છે

આ ઉપાત બીજીપણ ટીકાઓ હોવાનો સ ભવ છે કારણ કે આચાર્ય શ્રીરેવેન્દ્રસુરીશ્વરજી મહારાજ સ્વીય વહિત્વાસૂત્રની ટીકામાં લખે છે કે-
'જમ છુ નિસ્તારાણે શુદ્ધવૃત્તિતો વરચૂર્ણિતય ક્રોયા! એ વાક્યથી જે બુદ્ધ ટીકાનો ઉદ્દેશ્ય કરે છે તે ટીકા તે કમ ? શ્રીઆવકરેવસુરિની ? કે ક્ષીભિનેશ્વરસુરિની ? કે ક્ષીભીચંદ્રસુરિની ? કે કોઈ બીજાનું ? તેનો નિર્ણય વિદ્યાન વર્ધને કરવાનું હોયું' ૫૩

અને તે ઉપસત શુદ્ધ ભાષામાં પણ અનેક વિદ્યાનોએ વાક્યાવગ્રિધિ-ટીકાઓ લખ્યા છે તેની નોંધ અમે અહિ નથી લેતા. એ કે અમઠી ઇચ્છા ઉપરેકાન ટીકાઓમાંથી મહત્તી બધી સ સુદન ટીકાઓ એકી સાથે છપાવવાની હતી અને હલ પજ છે, છતાં કાલગ્ય બધી ટીકાઓ મુલભવાથી પ્રાપ્ત ન થવાથી નેટલી મળી ચકી તેટલીજ-ત્રણ ટીકાઓનું સંપાદન કરેલ છે અને ચુર્ણિ તથા ભાષ્ય પણ સામુદ્ધતાએ પ્રમટ થયે તેમજ નં ૧૦ ની ટીકા શ્રીશ્યાત્રાનાસુરિજી મહારાજ વરદેથી પ્રમટ થવા સભવ છે

કુડપ્રાપ્ત ૧ શ્રીમાયગન સ્મરીશ્વરજી પામે છે ૨ નં. ૧૧-૧૨ ની પ્રતો પુના ડેન ગણિભ્યાં છે.

સ'પાદન કરાયેલ ટીકાઓના ટીકાકાર શ્રીપાર્શ્વસ્ફરિ, શ્રીશ્રીચંદ્રસ્ફરિ, અને શ્રીતિલકાચાર્ય છે.

શ્રીપાર્શ્વસ્ફરિ-સિદ્ધાંતિક યક્ષદેવસ્ફરિના શિષ્ય હતા અને તેઓએ શ્રીવદ્વિતાસ્ફરની ટીકા શાકે ૮૨૨માં એટલે વિ. સં. ૯૫૬ માં રચેલ હોવાથી એઓનો સમય વિક્રમની ૬૨૫થી શતાબ્દી ગણી શકાય. તેમજ તેઓશ્રીએ ધ્રીસાધુપ્રતિકભણસૂત્રવૃત્તિ પણ રચી છે. આ શિષ્ય તેઓશ્રીના સર્ગાંધમાં બીજું કાંઇપણ ગ્રામણ બાણવામાં આબંધું નથી.

શ્રીશ્રીચન્દ્રસ્ફરિ—શ્રીચન્દ્રકુલાંબરાશ્ચરશ્રીશીલકાદ્રસ્ફરિના શિષ્ય શ્રીધનેશ્વરસ્ફરિના શિષ્ય હતા અને તેમણે નામ સામાન્ય અવસ્થામાં શ્રીપાર્શ્વદેવ હતું. તથાચ દિગ્દનાગઠુતન્યાયમવેશકસ્ય ચૌદ્ધન્યાયગ્રન્યસ્ય શ્રીઠરિમદ્રસૂરિકૃતવૃત્તે: પદ્ધિકામાન્તે 'ઈતિ શ્રીશીલમદ્રસૂરિનિવ્યમુશ્વદીતામધ્રેયશ્રીમદ્દનેશ્વરસ્ફરિશિષ્યે: સામાન્યાવસ્થામસિદ્ધપંદિતપાર્શ્વવેવગણ્યધિયાનેવિવેષાવસ્થાવાપ્તશ્રીચન્દ્રસ્ફરિનામભિ: સ્વપરોપકારાર્થે દૃઢ્યા વિપમપદમદ્ધિકા ન્યાયમવેશકવૃત્તે: પદ્ધિકા પરિસમાપ્તે' ઉક્ત ટીકા તેમણે સં. ૧૧૬૯ ના શકાબ્દ વલ્ક ૯ ના દિવસે રચી છે; તે સિવાય પણ અનેક આગમો તથા ઐથો ઉપર તેમણે ટીકાઓ રચેલ છે. તેઓશ્રીએ સં. ૧૧૭૧ માં સ્વશુરેએ રચેલી સુદ્ધમાર્થ વિચાર સાર સાર્ધશતક પરની વૃત્તિમાં સહાયતા આપી. સં. ૧૧૭૩ માં શ્રીબિનહાસમહાસ્તરની નિશીથશ્યુલિ પર વિશોદેશક વ્યાખ્યા રચી, શ્રી વિંદસ્તાસૂત્રની ૧૯૫૦ શ્લોક પ્રમાણ વૃત્તિ (જે આ સાથે છે) સં. ૧૨૨૨ માં, સં. ૧૨૨૬ માં ક્રી નંદી ટીકા દુર્ગપદ વ્યાખ્યા લખી (પ્રત નેશલમેર ભંડારમાં છે) સં. ૧૨૨૭ શ્રીજિતકદંપ ગૃહ્યત્ત યુલિ વ્યાખ્યા તથા ચન્દ્રીતકલ્પવૃ-દ્ધર્મોર્ણી વ્યાખ્યા શાસ્ત્રાનુસારતઃ । શ્રીચન્દ્રસૂરિભિદંધ્યા સ્વપરોપકૃતિદેતવે ॥૧॥ મુનિનયનતરગિત્રયે' (શકલ્પીવાકાઠા આગલી શેરી તાડ પત્ર પો. નં.-૮ પાટલ) સં. ૧૨૨૮ ક્રીનિર્ધાવલીપર વૃત્તિ અને તે ઉપરાંત 'ચેત્યવંદનસૂત્રવૃત્તિ, પ્રતિષ્ઠાકદંપ, સર્વસિદ્ધાંત વિષમપદ પર્યાય' અને ગૃહસ્થ તથા સાધુઓના અંબુકાનની વિધિને જાગવલી સુખબોધા સમાચારી શિદ્ધાંતમાંથી ઉદરી

તપાચ વદ્યઃ—રૂંસા ગિરત્પસાદુસપાણુઠાણવિરિપદરિસળપરા સિરિસીલમદ્રમ્પરિ(સિસ્સ)ધનેસરસ્વરિસિસ્સસિરિચંદ્રમ્પરિસમુદ્ધરિપા દુરોરસપાપારી સમ્યવા, હલ્યાદિ અનેક મયો અને આ ઉપરાત ળીમ પલ્લ મયો યાનુત્તિએ હોવાનો સભવ છે માર્ગ્ય કે આ વિનદાસમહત્તરની નિશીધયુત્તિ પર વ્યાખ્યા સ ૧૧૭૩ માં લખ્યા બાદ સ ૧૨૨૨ માં શ્રી શાહપ્રતિહમ્પુની ટીકાનો ઉલ્લેખ મળે છે તેો મુ વચલા ૪૬ વરસ નેટલા ટાઇમમાં તેઓશ્રીએ ઠલમ હાય નહી ધરી હોય? આટલા બધા મયો ઉપર પોતાની હોખીની ચલા વનાર આચાર્ય આટલો ટાઇમ ભેચી શકે તે કોણપલ્લ રીતે યુક્ત હામતુજ નથી. તેથી તેમના ળીમ પલ્લ અનેક મયો અથવા ટીકાએ હોવાનો સભવ છે ધીકુત્ત, ચોહનલાલ હલીચ દ દેશાધ પોતાના કોન સ્મૃતિયનો સવિપ્ત ઇતિહાસમાં નોંધ મ્થે છે કે શ્રીજાહબાહુધ્વદ ઉપસર્ગહરે સ્તોત્ર પર ટીકાના રચનાર દિન પાર્થદેવ કાચ આ હોય (પી. ૪-૭૮) પણ પમાવત્યક અને તે પર વૃત્તિ (લખા એક સ ૧૨૦૩ પ્રત કા૦ વકા ન ૧૭) ના રચનાર પાર્થદેવમ્પુરી આજ હરો' ઉપરોક્ત ઉલ્લેખથી તેઓશ્રીનો સત્તા સમય બારબી ચતાંટીનો ઉત્તરાર્ધ અને તેરમીનો પૂર્વાર્ધ ગણી શકાય. તેમજ તેઓશ્રીના જન્મ જન્મસ્થાન માતા પિતા હીશા આદિ ઠયા રાષ્ટ્રિ અને ઠયા ધએલ તે સાધના લાખથી જલ્પવર્ણુ અચક્ર છે પણ તેઓશ્રી અસાધાસ્યુ વિદ્યાન્ હતા એતો યુનિચિતજ છે

શ્રીતિલકાચાર્ય-શ્રીવિદ્યામના બારમા લેખના ઉત્તરાર્ધમાં અને તેરમા સેકાના પૂર્વાર્ધમાં ધયેલ છે તે એમના અંચ રચનાના સમયથી સિદ્ધ થાય છે એઓશ્રી શ્રીચોરપરસુરિના ચિખ્ય શ્રીશિવમ્પ્રભસુરિના ચિખ્ય હતા. તથાચ—સિરિચક્રમ્પરિમઠાણિય સિરિસિપસમ્પરિ-સીસલેસેરિ । एसा सामायारी राणा सिरि विछपवृतीह । श्रीसामा० गा० २० ॥ यते द्वादशकाव्यानां गते विक्रमभूद्युगः । विरिया स्वर्तिवोर्यं चतुःसप्तति वत्सरे ॥ श्रीजितकल्पवृत्ति ॥ તેમજ એઓશ્રીએ સ ૧૨૬૬ માં શ્રીઆવશ્યક સૂત્રની વ્યુવૃત્તિ બતાવી અને શ્રી ચેત્યન દનાવ દનકે ગત્યાખ્યાનવૃત્તિ, તપયા-‘મ્પરિ: શ્રીવિલકાખિય: સમપવત્ વત્સેચ ચિપ્યાણુકથેત્યપાકપદવંદનાદિ-

વિષ્ટિ તત્વાર્થસારામિમાં' તથા શ્રીદશવૈકલિકાલિકે વૃત્તિકાં' અને શ્રીશાવકસામાચારી સ્મૃત્તિ યથા-પ્રણિપત્ય જિનં વીરં, શ્રાવકાણાં વિશુદ્ધિકૃત્ । પ્રાયશ્ચિતં સ્વગાયોક્તં વ્યાખ્યામિ સુસુબુદ્ધયે ॥ તથા યૌષ્ઠિકપ્રાચાર્યશ્રિત સામાચારી સ્મૃત્તિ શ્રી પ્રત્યેકબુદ્ધ્યરિત્, ઇત્યાદિક અનેક યથા તેમણે રચ્યા છે આ આચાર્ય સંગંધી અત્યારે આટલી હકીકત જણાવીશ વિશેષાર્થીએ અમારા તરફથી સંપાદન થતા ત્રણ ટીકાવાલા શ્રીદશવૈકલિકાસ્મૃત્તમાં નેવું.

ટીકાનું પ્રથમપણું- શ્રીવહિતા સૂત્રની બધી ટીકાઓમાં શ્રીઅકલંકદેવસૂરિ (શ્રીઅકલંકદેવ દિગંગરાચાર્ય હોય તે) ની ટીકા પ્રથમ સ્થાનમાં આવી શકે, કારણ કે શ્રીઅકલંકદેવનો સત્તા સમય નવમી શતાબ્દીનો છે જ્યારે યીજ આચાર્યોમાં શ્રીપાર્શ્વસૂરિનો દશમી સદી અને શ્રીજિનેશ્વરસૂરિનો વિ. અગ્યારમી સદી અને શ્રીવિજયસિંહસૂરિ તથા શ્રીજિનદેવસૂરિનો ગારમી શતાબ્દીનો છે; એમ ઉત્તરોત્તર યીજ ટીકાકારોનો ટાઇમ છે માટે શ્રીઅકલંકદેવસૂરિની ટીકાજ પ્રથમ સ્થાનમાં આવી શકે. શ્રીઅકલંકદેવસૂરિના પહેલાંની જે કોઇ ટીકા હોય તે તે ટીકા, પણ શ્રીઅકલંકદેવસૂરિ પહેલાંની કોઇ ટીકા હોય એમ અમારા જણવામાં ન હોવાથી અમેએ શ્રીઅકલંકદેવની ટીકાનેજ પ્રથમ સ્થાન આપ્યું છે.

આ અથના સંપાદનમાં જે જે મહાશયોએ મદદ કરી છે તેઓનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે આ અંતમાં શ્રીચન્દ્રિયાવૃત્તિની ગ્રેસ કોપીનાં છેલ્લાં પચાસેક પેજ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીજંબૂવિ. ગણીશે વાંચી આપવા ઉદારતા જણાવી અને યોગ્ય સુધારો ચાર પાંચ જગ્યાએ સુચવ્યો છે તેમજ પૂ. પા. આગસોબ્દારક શ્રીસાગરાનંદસૂરિશ્વરમહારાજએ થોડાંક આગલનાં પેજો સુધરાવ્યાં છે, અને જ્યારે જ્યારે સ્ખલનક્રોધ મને લાગતી ગઇ ત્યારે તે ત્રુટિઓ પુરિ પાડનાર સાહિત્યરસિક પૂ. પા. શાંતમૂર્તિ સુનિમહારાજ શ્રી પુણ્યવિ. મહારાજ અને આચાર્ય પ્રવર શ્રીભણીકસાગરજી મહારાજે મારાં સુધારેલાં મુકે તે તેઓશ્રીના જામનગરના ચાતુર્માસમાં એકાદ જે કરમનાં જેહ આપ્યાં છે તે માટે તે બધાઓનો હું ઝભ્ઠી છું.

श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तित्रयाणां शोधनपत्रं तत्रापि श्रीपाश्र्ववृत्तेः :—

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
२-१०	दण्केन	दण्डकेन
३-१२	दि सामा	दिसामा
३-१३	दयाको	दीको
४-९	[तं]	तं
५-३	वाकत्स	वात्स
६-१४	निक्खेलो	निक्खेलो
९-५	अर्थतस्तु	अर्थत(स्माभि)स्तु
९-८	नेनातिच	नेन[ति]च
९-९	तथा	तथा (त्र)
१०-१४	सं ?	सं २
१०-४	पृष्टव्यो	पृष्टव्यो

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
१०-१०	विरतचा	विरत(तिःअ)चा
१०-१५	विरतिचा	विरति (र)चा
११-२	द्वियं नाणुपेहि-	द्वियं (न पुच्छि-
	यं संत वले	यं) नाणुपेहियं
	संते वीर्यं	(नाणुपालियं)
		संते वले संते
		वीर्यं(रिए)
११-८	आयाः-	आयाः-कसायाः
११-१०	परात्म	परात्म-
१२-१	थदानम्	श्रद्धा(द्धत्तं)नम्
१२-३	दुक्तं चारित्राऽवा	दुक्तं चारित्राचा
१२-८	भेदविरच	भेद(दा) विरच

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
१२-१२	श्यन् स्व	श्यन् (परदारप-
		रिहारं) स्व
१२-१२	ग्रहाग्रहे	ग्र[हाग्र]हे
१२-१३	वस्तु	वास्तु
१३-३	वक्ष	वक्ष्य
१३-६	(म)	
१३-८	यस्य	यस्य (त्र)
१३-१०	म्ल	म्लं
१४-३	पुनः क	पुनःक
१४-३	मिति या	मिति या
१४-४	स्तेन पा	स्तेनपा

पृ. प	अथुद्ध	शुद्ध
१४-७	दण भो	दणभो
१४-९	विहीक्यार उ विसेसा	विही क्यार उ य विसेसो
१४-९	योसिरामो	योसिरओ
१४-१०	आरारे न पु- स्त्रिय मि	आ(आराचि)दा- र च पुच्छिउमि
१४-११	जदोयिय	जदोचिय
१५-३	उयाएर	उवाएर(भो)
१५-४	हये	हटे
१५-५	अदाव	अदा (दस)व
१५-१३	अत्रतः प्रा- यस्समे	अतः प्राय- स्यमा

पृ. पं	अथुद्ध	शुद्ध
१६-२	यत्तदि	यत्तदि (दो)
१६-३	स्यति ।	स्यति ॥ २ ॥
१६-४	॥ २ ॥	।
१६-८	यत्तदि	यत्तदि (दो)
१७-९	दर्शनति	दर्शना(ने)ति
१८-५	दिजनियो	दिजे नियो
२१-१०	वह धष छ	वहवधछ
२१-११	वहवष	वहवष
२३-३	कय	कयं (क)
२३-१	मन्त्र	मन्त्रय
२४-९	णत	ण त
२५-५	दि मा	दिमा

पृ. प	अथुद्ध	शुद्ध
२५-५	धमपि वन्य	ध[मपि]वन्य
२५-६	ह लोके	ह लोके
२९-५	पकासु	पकासु
३१-३	धाष्टयादं	धाष्टयादं
३१-७	कावि	कापि
३१-१०	सयपि	सय(इ)वि
३३-२	सत्र च	सत्र
३३-८	(उपु)	(उत्वे)
३६-४	चय (च)	च [प]
३८-२	रात्	रात् (र)
३९-६	मयनन्या	मय[न]न्या

—: श्रीचन्द्रीयावृत्ते: :—

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
१-९	निससय	निससमय
१-१२	श्रावस्य	श्रावकस्य
२-७	सामइयं	सामाइयं
१३-९	उचित आ	उचिताओ
१४-९	मिथ्यात्व वे	मिथ्यात्व-वे
१५-२	मिश्रस्या	मिश्रस्यो
१५-४	छुदेशे	छुदेशे
१५-६	यस्य जना	यस्वजना
१५-११	शेष	शेषं
१६-१	त्र तत्रातिते	त्रते तत्राति
१८-१३	वन्दन	वदन

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
२०-६	योगा	योगो
२३-१	इन्द्रियरि	इन्द्रियैरि
२६-१३	मित्यात्वा	मिथ्यात्वां
२७-६	तपः क्ले	तपःक्ले
२७-७	वियति	विष्यति
३३-२	स्य[तद्विषयव- तस्य]	[स्य तद्]वि- षयव्रतस्य
३४-९	ख्या	ख्याः
३५-२	प्युप	प्युप
३५-२	शरीरेन्द्रिय	शरीरे(सखले)- न्द्रिय

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
३६-२	सङ्कल्पो	सङ्कल्पो(पजो)
४२-४	नयस्यते	न्यस्यते
४३-१२	नन्वा	नन्व
४४-८	कञ्चि	कयञ्चि
४४-९	काचिद्विपत्युः	काचित [वि]
		पत्युः
४५-११	अमिन्	अस्मिन्
४७-१२	ते [वृथादिष्ट- तादिपुलञ्जी- वसादि]	ते (यथा)वृथा- दिष्टतादिपुप- लञ्जिवसादी
४८-१	रणं	रणं(गकारणिकः)

पृ पं	अशुद्ध	शुद्ध
४८-९	[तत्परिरूप]	तत्परिरूप
४९-१०	यद्यः की	यद्यो-स्की
५१-७	तीव्रानि	तीव्राभि
५२-१	सापल्या	सपल्या
५३-८	चोच्छ्रित	चेच्छ्रित
५६-७	पापणादि	पापणादि (वि)
५७-१२	वस्तु	वास्तु
५७-१४	परिच्छेद्य	पारिच्छेद्य
६०-४	१८	१९
६०-८	नीयाः	नीया
६२-१४	पत्नी	पत्नी
६४-१३	उच्यते	उच्यते-
६८-१३	तिचार	तिचारा

पृ प	अशुद्ध	शुद्ध
६९-२	कणिकदि	कणिकादि
६९-३	पृथुकादि	पृथुकादि
६९-११	[तस्याक] सा- वचकर्मणः ?	तस्याक (तदुत्पा- दक) सावचक- र्मणः
७०-१	एव एव	एव एव
७१-१	तुदुल-करणाद्	तुदुलकरणाद्
७१-५	रिक्त्, कथू- रियपूर	रिक्त्, कथू- रियपूण
७१-७	गकुट (?)	गकुट (सक)रट
७२-१	(इवए)	(च्यु)
७२-११	कुक्कट-सालरि-	कुक्कट (मकड)
	य-कुक्कराज्ञं	सालरिय कुक्क-

पृ प.	अशुद्ध	शुद्ध
७४-१	बोहारिका !	बोहारिका (?)
७४-१०	णत्रट्टि	छणत्रट्टि
७४-११-१२	कथूरि	कथूरि
७५-२	कथूरि	कथूरि
९०-१	कम्पाकार्यम्	कम्पा कार्यम्
९८-६	मपिमा	मपि भा
१००-५	मानसा	मानसा
१००-१२	युत्तोनो	युत्तोनो
११०-९	मिप-वि	मिपवि
११२-१३	मेत्री	मेत्री

—: श्रीतिलकाकार्यवृत्ते: :—

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
१-४	श्रीमत् ति	श्रीमत्ति
२-१०	पुनः क	पुनःक
३-११	उपयु	उ(अनु)पयु
५-५	[च]	(च)
७-६	तुला	तुला-

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
९-७	पञ्चा	पथा
१०-४	नादा	नादौ
१०-५	कपू	कर्पू
११-१०	शलमति	शले म
११-१०	गन्त्या	गन्त्र्या

पृ. पं.	अशुद्ध	शुद्ध
१२-५	अइरिंत्ते	अइरिंत्ते
१२-१२	स्थानां	स्थानां (नं)
१५-५	शंसा म	शंसाम
१६-६	तथापीत्यव्या-	[तथापीत्यव्या- द्वत्य]

। मसान्तपीयूषपाथोधि-तपागच्छालङ्कारश्रीमद्विजयप्रद्वरीचरेभ्यो नमः ।

— श्रीचन्द्रकुलाम्बरचन्द्राचार्यवर्यश्रीश्रीचन्द्राचार्यविरचितशुचियुतम् —

श्रीश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रम्

श्रीवर्धमानमानम्य, स्पष्टा दृष्टिर्विधीयते । सञ्चरूढप्रतिक्रमणसूत्रस्यार्थप्रकाशनी ॥ १ ॥

यणप्यनेकदाः सन्ति, विरलान्योऽत्र दृस्तयः । तथापि कष्टगम्यास्ता, इति मे सफलः श्रमः ॥ २ ॥

इह किल आयकस्यापि पञ्चविधाचारानिविशुद्धार्थं पञ्चविधावद्यपकमहोरान्नमध्येऽवश्यं कर्तुमुचितं प्रोक्तं, यदाह-

“समणेण सावणं य अयस्स फायल्लयं इवह जम्हा । अतो अहो निस्सय तम्हा आवस्सय नाम ॥ १ ॥”

अनेन अनुयोगद्वारशास्त्रसूत्रेण आयकस्याप्यावद्यपकविधानमनुज्ञातम्, तथावद्यपकं सामायिकादिमत्यास्यानपर्य-

यसानं पञ्चविधं प्रतन्यते । “सामाहयं चउयीसत्यभो घट्ठणं पडिक्कमणं काउत्सगो पघक्खणं छन्विहमाघत्सयं” ति' ।

१ इति पञ्चविधावद्यपककर्तव्यता सावयस्य ॥

पञ्चविधाचारश्च ज्ञानदर्शनचारित्तपोवीर्याचारार्थ्यः, तदतिचारशुद्धिश्च यस्य यतो भवति तदेतदुच्यते चिरन्तनसूरि-
कृतागाथाभ्यां, तत्रथा—

वंदण चञ्चवीसत्यथ सोहृह सुयदंसणस्स अइआरं । सामाइय पडिकमणं चारिचाविसोहणं कुणइ ॥ २ ॥

काडस्सग्गो नियमो तवाइयारस्स सोहणं कुणइ । लब्भइ य अंतरगयं सव्वेसिं वीरियायारं^१ ॥ ३ ॥

यद्वा पञ्चविधाचाराख्याचारो(र आरोपः)ऽपि तत्तात्कल्पितार्थदायि(यी)कल्पघृक्षस्ये(क्षः, इ)दं पङ्क्तिविधावश्यकमतीव
तदुपचयकारित्वेन वर्तते, तदुक्तम्—

“पंचविहो आयारो आरोव थाणयं च सामइयं । सलिलं चञ्चवीसत्यो, वंदणयं डोहलो होइ ॥ ४ ॥

पडिकमणं निदाणं, काडस्सग्गो य घणतिगिच्छा य । नियमं पुण पुष्फफलं, छव्विहआवाससाहिकमो ॥ ५ ॥” तथा—
“सावज्जजोगविइ, उक्किराण गुणवओ य पडिवत्ती । खलियस्स निदणा वणतिगिच्छ गुणधारणा चैव ॥ ६ ॥”

इत्येते षड्विधावश्यकस्य यथाक्रमं षडर्थाधिकारा विज्ञेयाः । तत्रादौ आरवकस्य प्रतिक्रमणविधानेऽयं विधिः—
गत्वा पौषधशालादौ, स्थापितस्थापनाचार्याऽग्रतः साधूपाश्रये साध्वादिसमीपे वा सुलवस्त्रिकां प्रत्युपेक्ष्य सामायिक-
ग्रहणप्रक्रियया सामायिकं कृत्वा चैत्यवन्दनं गुर्वादिवन्दनं च विधाय तदन्ते मिथ्यादुष्कृतं कृत्वा ऊर्ध्वभूय सामायि-
कदण्डकअलोचनदण्डकपूर्वककार्योत्सर्गदण्डकोच्चारणपूर्वकं दिवसातिचारपरिज्ञानाय कायोत्सर्गं करोति, तत्र च

१ इत्यावश्यकः; षड्विभिः षड्विधाचारशुद्धिर्दक्षिता ॥

“नाणमि वंसणमि य” इत्यादिगाथाप्रकोक्तज्ञानाद्यतिचारान् देवसिकान् विचिन्त्य ‘नमो अरिद्वताण’ ति भणन् चतुर्विचातिस्तव पठित्वोपविश्य मुन्यन्त्रिका विधिष्व प्रत्युपेक्ष्य द्वादशाचर्तपन्दन^१दानपूर्वकं देवसिकानतिचारान् गुरोरप्रतः आलोच्योपविश्य विधिष्व कृताञ्जलिपुटः स्तोत्रयोग आदौ पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारसुचार्यं सामायिकदण्डक प्रमण्य ‘इच्छामि पदिक्कमिउ जो मे देवसिमो अइयारो कओ’ इत्यादिदण्डकसूत्र चोचार्यं “यदिचु सच्च्यसिद्धे” इत्यादि श्रावकप्रतिक्रमणगोचर सूत्र पठति ‘आलोयणा वडुविदा’ इत्यादिगाथापर्यवसानं यावत्, तच्च तेयामेयतिचारणां स्मृतिचिस्थानां भावनया प्रत्येकं निन्दार्थं, तदूर्ध्वमभ्युत्थानं^२दण्डकेनाभ्युत्थितो धन्दनकरणपूर्वकं गुर्वादीन् क्षमयित्वा समर्पणावन्दनं कृत्वा आचार्यादिकामणार्थप्रतिपद्धगाथात्रयसामायिकं^३दण्डक-कायोत्सर्गदण्डकपठनपूर्व्यं चारित्यातिचारियिशुद्धये कायोत्सर्गं करोमि । तत्रस्यअतुर्विंशतिस्तत्रय पञ्चाशद्गुच्छ्वासासप्रमाणं चिन्तयित्वा, ‘नमो अरिद्वताणं’ ति भणन्, पारयित्वा तीर्थकृतां नामोत्कीर्तनं^४नमस्करणप्रतिषब्दं चतुर्विंशतिस्तरं पठित्वा तदन्ते सम्यग्दर्शनातिचारियिशुद्धर्थं सूर्यलोकेऽप्यहंशैलानां धन्दनविप्रलयं कायोत्सर्गं करोमि, तत्रस्यत्रैकमेव पञ्चविंशत्युच्छ्वासासप्रमाणं चिन्तयित्वा, नमस्कारेण पारयित्वा, श्रुतज्ञानस्तव श्रुतातिचारियिशुद्धिनिमित्त पठित्वाऽन्ते श्रुतस्य भगवतः करोमि कायोत्सर्गं धन्दनविप्रत्यर्थं भ(न)न्तरोक्तप्रमाण कायोत्सर्गं करोमि, प्राग्वत् पारयित्वा, सूर्यशुभानुष्ठानफलभूतानां सिद्धानां भावनासार स्तुतित्रयमुच्चारयति, साम्प्रतं शेषमप्याचार्यपरम्परागत भणित्वा श्रुतर्वेच्याः^५श्रुतशुद्धयर्थमन्यासां च

^१ वन्दनपूर्वकं सं २ ॥ ^२ तदन्तरेण वंदाभि क्षीणे वडग्वीसमितिपट्टगतगा ३ ^३ विकल्पदण्डकपठनं सं ३ ॥ ^४ ०र्त्तनं त्रयस्कं सं १ ॥ ^५ श्रुतशुद्धयर्थं सं २ ॥

क्षेत्रदेव्यादीनामनुकूलनेन धर्मविधिविघ्नप्रशमनाय कायोत्सर्गान् करोति, स्तुतीस्तु शृणोति ददाति वा, पञ्चमङ्गलं पठित्वा 'सन्दंसकप्रमार्जनपुरस्सरसुपविश्य सुखवस्त्रिकां प्रत्युपेक्ष्य समासिवन्दनं कृत्वा "इच्छामोऽणुसङ्घि" ति भणित्वोपविशति, ततो गुरुस्तुतिग्रहणे कृते भूमिकृतजानुर्मङ्गलार्थं वर्तमानतीर्थधिपतिस्तुतित्रयं बद्धमानं खरच्छन्दोभ्यां पठति, प्रणिपातदण्डकादि च सर्वं सामाचार्यागतं करोति, इत्थं देवसिकप्रतिक्रमणविधिः । रात्रिकोऽप्यथमेव, नवरं चारित्रविशुद्ध्यर्थं प्रथमः कायोत्सर्गः पञ्चविंशत्युच्छ्वासाप्रमाणः क्रियते, द्वितीयस्तु तावदुच्छ्वासासमान एव दर्शनशुद्धये विधीयते, तृतीयस्तु श्रुततिचारशुद्धये विधेयः, नवरं तृतीये निशाऽतिचारं चिन्तयित्वा पूर्ववत् पारयित्वा सिद्धस्तुतिं च विधाय सन्दंसकप्रमार्जनपुरस्सरसुपविश्य प्रत्युपेक्ष्य सुखवस्त्रिकां वन्दनं दत्त्वा आलोचनसूत्रपठनक्षामणादिकं पूर्ववत् कृत्वा आचार्यादिसङ्घसर्वजीवक्षामणाप्रतिबद्धार्थं गाथात्रयं भावनासारं पठित्वा तपआचारतिचारविशुद्ध्यर्थं चरमतीर्थकरतीर्थतपोभूम्याः घाण्मासिकायाः समारभ्य एकदिनादिहान्या तावन्नयति यावद्येन कृतेन गुरुनियुक्तस्वाध्यायादिप्रयोजनहानिर्नोपजायते, ताचन्मात्र एव सन्तिष्ठते प्रतिपन्नप्रतिमोऽन्यो वा यथाशक्तिमान्, अतो जघन्येनापि नमस्कारसहितं प्रतिपद्य तदेव विधिवद्गुरुसाक्षिकं प्रत्याख्याति, तदनुपविश्य स्तुत्यादिके पूर्ववत् कृते चैत्यवन्दने च विहिते रात्रिकप्रतिक्रमणसमासिर्भवति ।

प्रदर्शितः श्रावकप्रतिक्रमणविधिः । साम्प्रतं सूत्रं व्याख्यानतः किञ्चित् प्रतिपाद्यते । तत्र चतुर्विंशतिस्तव-वन्दन-

कापोत्सर्गं प्रायश्चयानसूत्राणि साधुभिः समानत्वाद् आवदयकचन्द्रव्यानि' अस्माभिः पृथग्विबधृतानि च, सामायिक-
सूत्रप्रतिष्ठापणसूत्रयोश्च देशचिरति सर्वचिरतिविधेयोऽस्ति स एव चन्द्रसुचितः, तत्रैव ग्रहिणां सामायिक-
सूत्रं, तद्यथा—

“करोमि भंते! सामाहयं सायज्ज जोगं पद्यत्वामि जावनियमं पञ्चयासामि दुविहं तिविहेणं, मणेण वायाण कायेण
न करोमि न कारधेमि, तस्स भंते! पडिक्कमामि निंदामि गरहामि अप्पाण बोसिरामि” ॥

अस्य च व्याख्याक्रमः संहितादिभेदतो भवति, तत्रास्त्वलितपदोधारणं संहिता, सा प्रवर्तितैव, पदविभागस्त्वयम्-
“करोमि भवन्त! सामायिकं सावद्य योगं प्रत्याख्यामि याचन्नियमं पर्युपासे विविधं त्रिविधं मनसा वाया कायेन
न करोमि न कारयामि, तस्य भवन्त! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हामि आत्मानं व्युत्सृजामि” इति पदानि, सामा-
यिकं, करोमीति क्रिया, करोमि-विदयामि प्रतिपद्ये इतिपाद्यत् ‘भवन्त!’ इति भवन्तः—कल्याणः सुखावहम्भ भयस्य
सप्तविधस्याप्यन्तः—विनाशो यस्माद्भवतीति भयान्तो वा, इदं गुरोरामन्त्रणम्, एतच्च गुर्वनुज्ञातं सर्वमेव कार्यमिति
निदर्शनपर, समानां-ज्ञानापीनामायः समायः समाये भव सामायिकम् । एतच्च विविधं, सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यान-
रूपं देशसावद्ययोगप्रत्याख्यानरूपं च, यतो न श्रायकस्यानुमतेः सर्वत्र नियेधोऽस्ति, किन्तु सार्धपञ्चविंशतिजनपदो-
पलक्षितभरतमध्यमक्षेत्रे^१ सम्भवत्संब्यवहारवशेनानुमतेरागतिसम्भवात् तदन्यक्षेत्रान्तरे तन्नियमोऽपि युज्यते प्रति-

^१ ऽप्यामि न अस्माभि पृथग्विबधृतानि । ख ३ । ३ ० मध्यक्षेत्रक्षेत्रे सं. ३ ॥

नियनं वा ब्रह्मवाश्रित्य, यथा-स्वयम्भूरमणमत्स्यादिविधविषये इत्यथधार्याह—‘साधयं योगं प्रत्याख्यासि’ अवयवं-
 गर्ह्यं पापमित्यर्थः, सहाचयेन यः स सावद्यस्तं ‘योगं’ व्यापारं काय-मनो-चायूपं ‘प्रत्याचक्षे’ निषेधयामि’ न करोमीति
 तात्पर्यम् । यावज्जीवात्पकालभेदान्निषेधोऽपि द्विधेति ज्ञात्वाह—‘यावन्नियमं पर्युपासे’ यावत्प्रमाणं कालं व्रते तिष्ठा-
 मीति, व्रतावस्थानकालश्च जघन्येनापि किल सुहृत्तः, प्रत्याख्यानं च श्रावकस्य त्रिविधं त्रिविधेत्यादि तावन्नयप्रकार-
 मुक्तं, तेषां द्वितीयं प्रकारमाश्रित्याह-द्विविधं त्रिविधेन इति, अयमपि भङ्गकस्त्रिभेदः, अतो नियमनायाह—मनसा
 वाचा कायेन न करोमि स्वयं न कारयाम्यन्यैः प्रथमभेदेनैवेत्यर्थः । एतेन वर्तमानसावद्ययोगविरतिरुक्ता । अतीतोऽपि
 सावद्ययोगोऽप्रत्याख्यातः कर्मवन्ध्यायेति कृत्वा तस्याप्यपि शब्दलोपाद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हामि
 एते चातीतप्रत्याख्यानविषया अत्रैवं गेयन्ते, पत्नी द्वितीयाथे कृत्वा तमतीतसावद्ययोगं प्रत्याख्यामि-प्रतिक्रमणनि-
 न्दनगर्हामिभिरनुगच्छन्तं निषेधयामि’ वारयामि इति यावत् । तत्र प्रतिक्रमणं-मनसा भावसारं मिथ्यादुष्कृतकरणं,
 निन्दा-तथैवात्मसाक्षिकी वा क्रियेति, गर्ह्यं गुरुसाक्षिकीति; एवं चातीतो योगो निन्दाविषयः, ‘अईयं निन्दामि’ इति
 वचनात्, भविष्यन्तमपि योगं “अस्पाणं” ति पदे द्वितीयां तृतीयाथे कृत्वा आत्मना व्युत्सृजामि । आत्मनेति कोऽर्थः ?
 निजाध्यवसायेन न यलाभियोगादिना । एतन्नान्येषामपि चैत्यवन्दनसामायिकीदीनां शुभकर्तव्यानां निदर्शनपरम् ।
 यतः सहजपरिणामकृतान्येवातिनिर्जालाभहेतूनि भवन्ति नान्यथा । त्रिविधं संस्मसमारम्भरूपं योगं

१ निषेधामि सं.२ ॥ २ निषेधामि सं.२ ॥

संवेगप्राप्त्यावतिदुस्त्यजमप्युद्गृहं मृजामि-स्यजामि, व्युत्सृजामि-परित्यजामि, व्युत्सर्जनं च प्रत्याख्यानं, तदना-
गतधियमप्युक्तम्, 'अणागयं पद्यकथामि' वचनात् । पद्य व्याप्तीतानागतवर्तमानसाधययोगधिरतः आवक्तो देवा-
नामपि पूज्यो यतिवचोपमीयते । उक्तं च—

“सामाहयस्मि उ क्तम्, समणो इव सावओ इवइ जग्हा । ण्ण फारणेण, बहुसो सामाहयं कुब्जा ॥७॥” तथा-
“साम्नायिकं गुणानामाधारं खमिच सर्वभायानाम् । न हि सामाधिकहीनाखरणविगुणान्विता येन ॥ ८ ॥”
“तस्माद्भगाद् भगवान्, सामायिकमेव निरुपमोपायम् । शारीरमानसानेकदुःरानाशस्य मोक्षस्य ॥ ९ ॥”
तन्नाभ्युपेतसम्पत्त्वोऽणुवतादिआचक्यर्मपरो विशिष्टसंवेगार्थे प्रतिदिने यतिभ्यः परमां सामाथारीं शृणो-
मीति आचकः । तदुक्तम्—

“सपत्तवंसणाई, पइदियदं जइजणा सुणेई प । सामायारिं परमं, जो ष्यलु तं सावग थिति ॥ १० ॥”
निरुक्ताया आचकशब्दार्थः, तथा—

“अद्बालुतां आति जिनेन्द्रशासने, धनानि पात्रेषु वषट्पनारतम् ।

किरप्यपुण्यानि सुसाधुसेयनावतोऽपि तं आचकमाहुरुत्तमाः ॥ ११ ॥”

प्रदर्शिता गृहिसामायिकसूत्रव्याख्या । सामायिकसूत्रपाठादूर्ध्वं 'वदितु सञ्चसिद्धे' इत्यादिसूत्रव्याख्याया
अवसरः । नथरमत्र केचित् 'इच्छामि पठिक्कमिडं जो मे देवसिमो अईयारो कओ' इत्यादि कायेत्सर्गवृण्डकपठन-

पूर्वकं ' वंदितु सव्वसिद्धे ' इत्यादिमूत्रं पठति । अन्ये कायोत्सर्गदण्डक्रपाडं निनेव सूत्रमुच्यन्ति । इण्डकञ्च यन्दन-
कसूत्रव्याख्यानन्तरं व्याख्यातस्तन पद्यावधार्यः । साम्प्रतं प्रकृतगृह्णितिकमणसूत्रन्यास्यायाया अचसरः तत्रेदं सूत्रम्-
वंदितु सव्वसिद्धे, धम्ममारिणं य सव्वसाहू य । इच्छामि पडिक्कमिउं, सावगधम्मसाइयारस्स ॥ १ ॥

इदं चास्वलितादिगुणोपेतं पठनीयं, प्रतिक्रमणस्य च कर्मक्षरहेतुत्वेन श्रेयोभूतत्वात् ।

“श्रेयांसि यदुचिष्ठानि, भवन्ति महतामपि ।”

इति प्रतीतम् । अतोऽनेन गाथासूत्रेण भावमद्वलं प्रतिक्रमणं प्रतिज्ञात्मकः प्रतिक्रमिञ्चं च चतुष्टयसुक्तम् । तत्रा-
द्यगाथार्थेन विघ्नचिनायकोपशमनाय भावमद्वलसुक्तम्, तृतीयपादेन प्रतिक्रमणं चतुर्थेन शेषकथयामि । तत्र दधि-
र्वाक्षतद्रव्यादिमद्वलान्तरस्यानैकान्तिकत्वादानालयनितकत्वाद्य भावमद्वलस्य च तद्विपरीतनयाऽभिलषितार्थसाधनसमर्थ-
त्वेन पूज्यत्वान्नायमद्वलस्यापि तपःप्रभृतिभेदभित्त्येनानैकविधत्वेऽपि परमेष्ठिपञ्चकनमस्काररूपविशेषेणोपादेयमत-
इह गाथापूर्वार्थेन मद्वलार्थमर्हत्सिद्धादीन् नमस्करोति, उत्तरार्थेन त्वभिधेगादिभयमपि सूत्रयति । तत्र श्रायकथमो-
तिचारप्रतिक्रमणमभिधेयम्, अभियानाभिधेयसम्बन्धोऽनन्तरपरस्परभेदमिश्रं प्रयोजनं च स्वत एव ज्ञेयं. यद्वा पञ्चवि-
धावश्यकत्वं शान्त्रमिदं शान्त्रे चादिमध्यावसानेषु मालं शास्त्रकाराः कुर्वन्ति शिष्टसमान्यारानरणाय न्याभिधेयसम्ब-
न्धप्रयोजनानि च, इति एतदनया गाथयाऽभिहितं तदुक्तम्—

“आदौ मध्येऽवसाने च, शान्त्रे मालमिष्यते । आदौ पञ्चनमस्कारः, प्रत्याख्यानं तपोऽन्तिमम् ॥ १२ ॥”

बन्दिता सर्बसिद्धानिलयादि मध्येऽस्य मूलम् । अस्य ध्यास्या कृता सद्भिः सहिताविधिगानतः ॥ १३ ॥

संहिता च पदं वैव, पदार्थः पदविग्रहः । चालना प्रत्यवस्थान, व्याख्या तन्त्रस्य पद्विधा ॥ १४ ॥

तत्र बन्दिता सार्वोदीत् प्रतिक्रमिदुमिच्छामीतिसण्टङ्कः । अवयवार्थस्त्वयम-सन्नित्तव्ययहितवेशकालस्वभाव-
विप्रकृष्टरूपमावृत्तार्याप्यारिमिकसकलपदार्थसार्थसाक्षात्करणवक्ष्येकेशानदर्शनतः सर्वे प्राणाभ्यन्तरादिरूपं यस्तु
चिन्तीति सार्वोः-अर्हन्तः । नमस्करणोपता चैषा भीमभगवत्तन्ममणभीतभूतानामनुपमानन्वरूपपरमपदपुरपथप्रद-
र्शकत्वेन परमोपकारित्वात् । सितं-बद्धमष्ट्यकारं कर्मेग्ननं ध्मात्-इर्घं जागृत्यमानशुद्धध्यानानलेन वैरते निरुक्तवि-
धिना सिद्धाः, यदा 'विद्यु गत्याम्' इति वचनात् सेयन्ति स्मापुनरावृत्त्या निर्धृतिपुरीमगच्छन्, अथवा 'विद्यु
सरादौ' इति वचनात् सिद्धपन्ति स्म-निष्ठितार्थो भवन्ति स्म, अथवा 'विद्यु शाल्मे माग्ल्ये(चे)ति वचनात् सेगन्ति
स्म शासितारोऽभूवन् मूल्यरूपतां वाऽनुभवन्ति स्मेति सिद्धाः । अपवा सिद्धाः--नित्या अपर्यवसितस्थितिकत्वात्
प्रथयाता या भव्यैरुपलब्धगुणसन्वोहत्वात् । आह च--

ध्मात् सितं येन पुराणकर्म, यो वा गतो निर्धृतिसौधमूर्ध्नि ।

व्यातोऽनुशास्ता परिनिष्ठितो वा (तार्थो) सोऽस्तु सिद्धः कृतमूलो मे ॥ १५ ॥

नमस्करणीयता चैषामधिप्रणाशिज्ञान-सुख-वीर्योविगुणपुरातया स्वविषयप्रमोदप्रकर्षोत्पादनेन भव्यानामतीवो-
पकारहेतुत्वात् । ततश्च सार्वोश्च सिद्धाद्येनि द्वन्द्वे सार्वसिद्धाः । सार्वोत् सिद्धांश्च वन्दित्वेति योगः, अत्र च 'वधि

॥ ९ ॥

अभिवादन-स्तुत्योः' इति अर्थद्वयाभिधायी धातुः, अत्राभिवादनं कायेन प्रणतिः, स्तुतिश्च वाचा अनयोश्च मनःपूर्वक-
त्वात् त्रिधाऽपि नमस्कारः कृतो भवति । यद्वा सर्वे च ते सिद्धाश्च सर्वसिद्धाः, अत्र सर्वग्रहणं तीर्थातीर्थानन्तरपरम्प-
रादिसिद्धत्वप्रतिपादकम्, अहंतामपि दीक्षासमये सिद्धनमस्कारकरणात् ज्ञानोत्पत्तौ च सिद्धतुल्यज्ञानत्वात् सिद्धग्र-
हणेनैव तद्ग्रहणमपि ज्ञेयम् । यद्वा सर्वे साध्यं सिद्धं घेषां ते सर्वसिद्धाः । अहन्तः सिद्धाश्चोच्यन्ते तान् वन्दित्वेति
सम्बन्धः । आर्चयन्ते मर्यादावृत्तितया सेव्यन्त इत्याचार्याः, चरेराङ्गि गुरावर्थे द्ययिण रूपम् । साधान्वर्थे ये वा आचारे
पञ्चप्रकारे साधव इत्याचार्याः । धर्मः श्रुत-चारित्र्यभेदाद्द्विभेदः तत्राद्यः स्वाध्यायो द्वितीयस्तु श्रावकस्याणुव्रतादिद्वाद-
शप्रकारः तस्याचार्यास्तद्ग्राहयितारः, धर्मदातारो वाऽऽचार्या धर्माचार्याः तान्, एतेनासन्नभयस्यैतेषु भवति बहुमानो
न दीर्घसंसारिणः । वर्तमानोपकारित्वेन च तेषु बहुमानवन्दनपूजाकरणानि^१ वि(प्र)साधकानि भवन्तीत्युक्तं भवति ।
चकाराद् उपाध्यायग्रहः । तत्रोपेत्याधीयते सूत्रमेभ्य इत्युपाध्यायाः तांश्च वन्दित्वा, साधयन्ति निर्वाणसाधकान्
योगानिति साधवः, ते च प्रमत्तादयः पुलाकादयो जिनकल्पिक-प्रतिमाकल्पिक-ग्रथालन्दकल्पिक-परिहारविशुद्धिक-स्थ-
विरकल्पिक-स्थितकल्पिक-स्थितास्थितकल्पिक-कल्पातीतभेदा (वा) सर्वे च ते-सामायिकादिविशेषणाः साधवश्चेति
सर्वसाधवः । अन्ये तु सार्वस्य साधवः सार्वसाधवोऽर्हत्सम्बन्धिनो भावसाधव इत्याचक्षते, अर्थस्तु प्राचीन एव ।
तान्, चकारात् स्वमनोज्ञ-प्रवर्ति-स्थविर-गणावच्छेदिकादि^२ साधुग्रहः । तत्र स्वस्य मनोज्ञाः^३ समानसामाचारीकतया-

१ पूजाकरणानि विघ्नसाधकानि सं १ ॥ २ घच्छे(द)कादि० सं २ ॥ ३ समानसमाचारी० सं ३ ॥

अभिरुचिता स्वमनोज्ञा । यदि वा सह मनोज्ञानाविभिर्वर्तन्ते इति समनोज्ञा एकसम्भोगिकाः साधव इत्यर्थः । प्रवर्तयति साधूनाचार्योपदिष्टेषु वैयाहृष्यादिष्विति प्रवर्ता । प्रवर्तिष्यापारितान् साधून् संयमयोगेषु सीदतः स्थिरीकरोतीति रथद्विः । गणस्य गच्छम्यावच्छेदो विभागोऽशोऽस्यास्तीति गणावच्छेदी, यो हि गणांशं गृहीत्वा गच्छोपपृष्ठाद्यैवोपधिमार्गणादिनिमित्तं विहरति स गणावच्छेदिकः^२ । एष तूत्पन्नमस्कारो विजितविप्रविनायकः प्रतिक्रामको बन्दिरेवेति पूर्वकालोक्तत्वात् तस्योत्तरक्रिया सव्यपेक्षत्वादुत्तरक्रिया यचनेनोचारयति—“ इच्छामि पट्टिकमिडं ”ति ‘ इच्छामि ’ अभिलषामि अभिलाषञ्च प्रशस्ताऽप्रशस्तभेदतो द्विधा, तत्राऽप्रशस्तो विषयोपभोगद्रव्योपार्जनार्थनेकविधस्तपयागेन प्रशस्तनिदर्शनायाद् ‘ सावगथम्माईयारस्स ’ इति जातावेकचनम्, पञ्चम्यर्थे पथी । ततः श्रावकस्य प्रतिपन्नसम्यस्तस्य यतिगृहिसामाचारीश्रवणपरस्य धर्मः-ज्ञानदर्शनमूलाशुव्रतगुणव्रतशिक्षाव्रतादिरूपस्तस्य सर्वस्य ये अतीचारा षडयमाणास्तेभ्यः ‘प्रतिक्रमितु’ व्यावर्त्सितु इच्छामीति सम्यन्धः । व्यावर्त्तनार्थत्वात् प्रतिक्रमणशब्दस्य यवाह-
स्वस्थानाद् यत् परस्थान, प्रमादस्य वशाद् गतः । तत्रैव क्रमणं भूयः, प्रतिक्रमणमुच्यते ॥ १६ ॥

तत्र स्वस्थानाद्-व्रतात् परस्थाने-अतिचारे । ‘न समापरियव्व’सि यचनात् कथञ्चिद्गतः सन्निति । यदि वा ‘इच्छामि’ अभिलषामि ‘प्रतिक्रमितु’ प्रतिपदोच्चारणेन मिथ्यामुच्यते दातु “सावगथम्माईयारस्स” इति प्राकृतत्वात् कर्मणि पथी । श्रावकधर्मातिचारान् ‘प्रतिक्रमितु’ मिथ्यामुच्यतेन विशेषयितुमिच्छामीति भास्य प्रतिक्रमणेनाशुद्धेतिचारस्येत्या-

१ यत्रा सत् ॥ २ पच्छेदक एत् ॥

यतिधर्माऽनकीकृतेः श्रावकधर्मस्योक्तं, धर्मग्रहणं पापेऽतिनागभानाद्, दृढवाक्यश्रेयसांशौ श्रावकधर्मानिनिचारतयाभ्यु-
पगमात् तत् प्रतिक्रमणमित्याचष्टे । इति प्रथमगाथासूत्रार्थः ॥ १ ॥ अधुना गच्छिष्यं प्रतिक्रमणं नदात्—
जो मे वयाइयारो, नाणे तह दंसणे चरित्ते य । मुद्धमो य वायरो वा, तं निदे तं च गरिहामि ॥ २ ॥
व्या० —‘य’ इत्यविज्ञातः, विज्ञातस्य तद्विचिन्तयित्वा विचिन्तयित्वा ‘मे’ इति मम इत्यनेन स्वशून्यकर्मकलभोक्तृगाली-
यानामन्यकृतातिचारानुद्धिं ज्ञापयति । व्रतम्-अणुव्रतादिकं तवनिचारः-अनिचरणं मलिनता । इत्थं व्रतेऽतिचार इति
वाच्ये समासभाजिष्वेन व्रते व्रतयोर्वैतैव्यतिचारो-मल्लिनीकरणमिति ज्ञापयन्तंकादिश्रुतौऽपि प्रतिक्रामतीति ज्ञापयतीति ।
तथेति यथेकादिव्रतस्तथाऽग्रहीतव्रतो ज्ञानदावतिचारं प्रतिक्रामतीति तथाऽग्रहीतव्रतः प्रतिक्रामत्येव ।
न तदतिचारानुपपत्तेस्तद्वृत्तारणस्य वैयर्थ्यादिति वाच्यम्, अणुव्रतसूत्रोच्चारणेन साकल्प्यादयोषः, यथा भगवतीयोग-
वाहिनो गृहस्थसंसृष्टपदप्रतीत्य अक्षितपदपरिष्ठापनिकादिपदानामुच्चारणमग्रमानकल्पेन कियते अणुव्रतसूत्रोच्चारण-
तया, यथा शोचारादिगतानां साधुनामयइयागागमावेऽपीर्षादि प्रति प्रतिक्रमणेऽवश्यागादिपदोच्चारणमणुव्रतसूत्रतया
विधीयते, एवं प्रकृतेऽग्रहीतव्रतोऽपि प्रतिक्रामन् व्रतातिचारानुच्चारयन्न दोग्धानिति तद्वृत्तम्—

उच्चारार्हसु पया, ओसा उत्तिण पणा दग मही । किं पुण भणंति साह, ओसाईणं अभावे वि ॥ १७ ॥

जह भगवज्जोणीणं, गिहत्थसंसट्ठमार किं मुत्तं । परिट्ठायणिं पि ह, न दिज्जई तेसि घयनाई ॥ १८ ॥

‘ज्ञाने’ श्रुते तत्रैव कालागनिक्रममभ्यव्यात् । ज्ञाने पञ्चविधे वा तत्रित्यप्ररूपणादिना योऽतिचारः, ‘दुर्बले’ सम्य-

कृत्ये षडुदंर्शनरूपे वा योऽतिचारः, ज्ञानारणागष्टचिप्रकर्मचरिस्तीकरणाचरिश्च तत्र सामायिकाविषयविधे चरित्ते समितिगुणित्त्वे वा योऽतिचारः, अकारो मत्प्रानामिथ ज्ञानादिप्रपस्य युगपत्प्रानलाभतामाह, इहादौ व्रतातिचारोप-
न्यास. 'ज्ञानस्य फलं विरतिरिति ज्ञापनार्थम् । विरतिथियन्त्रकरुपागोत्रे ज्ञानमज्ञानमेव यथाह—
तज्ज्ञानमेव न भवति, यस्मिन्बुद्धिते विभाति रागगण' । तमसः कुतोऽस्ति अक्तिर्दिनकरकिरणप्रतः स्यातुम् ॥ १० ॥

प्रेश्नाचन्तो हि फलान्येषिणो भवन्ति, निश्चलफलास्तदुपायान्येषिण इति व्रतज्ञानक्रमः । ज्ञातस्यैव श्रद्धानगोचर-
त्वात् तदनु 'दंमणे' इत्युक्तम्, समित्याथात्मकचारितस्य सम्यग्दष्टेरप्यशयद्रूपीयत्वदर्शनार्थं व्रतान्नेदेन पश्चात्पा-
रित्रस्य' ग्रहणम्, सत्सु हि व्रतेषु सत्यभूतेषु धृतिरूपं समित्यादिचारिश्च युक्तम् । ननुपष्टास्यमिव, हलशकटादिप्रद्व-
सोऽपि समित्यतिचारानालोचयति । नोपहास्यं, तस्य निर्वाहोपायान्तरामायात् तत्र प्रवृत्तिः ईर्गसमित्यादिप्रवृत्तस्यापि
न सत्थेतस' किमपि हीयत इति ससारोद्विप्रस्य तथा प्रवृत्तिः । 'सूक्ष्मः' अनभोगादनुपलक्ष्यः 'धादरः' तद्वृत्तित
आभोगात् नृपलक्ष्यः । ननु यः सूक्ष्मोऽतिचारो आत्मनाऽपि न ज्ञायते किं तस्य प्रतिक्रमणेन? नैव, यद्यतिचारो-
ऽस्ति ततो विशुद्धयति अथ त नास्ति तथाऽपि चारित्रस्य शुद्धिविशुद्धतरा भवति, अतोऽज्ञायमानेव्यप्यतिचारोऽपु
कर्तव्यं प्रतिषमणम् । वा शब्दो समुच्चये यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धाद् यो व्रतिनो व्रतायतिचारस्तसुपयोगशून्यमाचरित-
माभोगतो वा समित्यादिषु प्रमाद गत 'त' मनसा 'हा इदु कयम्' इत्यादि पश्चात्तापेन निन्दामि, चकारान्मिभ्यादु-

भ्रूतं च ददासि । संयोगप्रवृत्तया ' उद्दञ्जं मया कृतं ' इति गुणगमीपि गर्हसि । 'गर्हं विनिन्दने' चुगदौ विभाषिते-
नन्तः परस्मैपदी' तस्यायं प्रयोगः, 'भौवादिकल्पे तु 'गर्हं गच्छ कृतवन्ते (त्स्यायात्)' इत्यस्य आत्मनेपदीनो गर्हं इति प्रयोगः ।
तेन तमेव 'गर्हं' पश्चात्तापानुगतो वारिभर्तुरोनिवेदयामि, तथा अद्यनिनो जानादिन्यतिचारो गल्नं, चक्रागान् नदृचिते
तपोऽपि प्रतिपाद्ये । तं सूक्ष्मं चार्दरं च गर्हं, वादगोऽपीत्यं शुद्धमतीति भाव इति गार्थार्थः ॥ २ ॥ प्रायशोऽन्यत्रानि-
शारा अपि परिग्रहत् प्राहूर्भवन्ति अतस्त्रिपयप्रतिक्रमणात्, यथा देजवित्तेर्वैचित्र्यदर्शनार्थमकस्मान् परिग्रहातिचा-
रप्रतिक्रमणमेवादावाहः—

दुविहे परिगहम्मी, सावजे बहुविहे य आरंभे । कागणो य कणो, पडिक्रमे देसियं सञ्चं ॥ ३ ॥

श्या०—यात्रागन्तरभेदाद् 'द्विविधे' त्रिपकारे नत्र धन-थान्य-क्षेत्र-वास्तु-रूप्य-सुवर्ण-चतुष्टय-द्विपद-कूपितभेदेन
नवधा यात्रापरिग्रहः । सिन्ध्यात्वेदतिक-हृत्स्यादियदक-कपायचतुलकभेदतश्चतुर्दशविधोऽन्यन्तरः । तत्राग्यन्तरस्याना-
भोगादतिक्रान्तस्य परिग्रहेऽपरित्यागे तथा च तत्प्रतिक्रमणमुक्तं यथा—

मिच्छत्तपडिक्रमणं, तद्देव असंजसे य पडिक्रमणं । क्रमागण पडिक्रमणं, गोमाण य अप्पमत्थणं ॥ २० ॥

यात्रस्य भूमिकानुचिन्तस्यानाभोगादतिरिक्तस्य वा पश्चादप्यधिज्ञानपरिग्रहणे विजातस्य नपोचियगत्वान् । यात्रे
परिग्रहेऽवश्यम्भायिनः प्राणिवशादयः तथाहि—बुरोश्रदिगु सत्सु तन्ननिनो जीयोपगर्हः, तथेव्यदिभिर्नितभश्राय-

१ ०तंगतः परस्मै० सं.२ ॥ २ ०श्रितातस्य परि० सं.१ ॥

नान्मृषा, शुल्कादिभद्रादवरां, गयादिषु सण्ढादिप्रेषणां मैथुन, स्वकायेनापि ब्रह्मचर्यं दृष्ट्परिपाल तदपि कथञ्चित् पालयन्
को हि परानब्रह्मणि प्रवर्त(य)तीति परिग्रहात् सर्वव्रतातिचारसम्भवः । यदा मिश्रस्याभयान्तर्गतत्वाद्द्विविधे सचिस्ता-
चिसरूपे परिगृह्यत इति परिग्रहः तत्र 'परिग्रहे' स्वीकृतवस्तुनि, भूयः कीदृशो? आरम्भः दृष्टिद्यादिकायोपयातरूप-
सन्धेदुत्थात् परिग्रहोऽप्यारम्भः तत्र चैत्यभवनसङ्ख्यात्सत्यायुद्देशेनारम्भे प्राणातिपातादिरूपे सत्यपि न तस्य प्रतिफ-
रणमतः सायणे इत्याह, कुटुम्भ्यार्थं सपाये इत्यर्थः । किञ्चित् तथाचिन्न पाप त्रिना गृहिणो निर्याह्नाभावात्तो विशेष-
पितमाह—'यद्विधे' निःशुक्तया अनेकप्रकारे भ्रमैन्द्रियस्य जनार्थं विना बहुपापरूपाऽनर्थवृण्णप्रवर्तनरूपे यत उक्तम्—
अद्वेण तं न वंधइ, जमणद्वेणं तु वंधण जीवो । अद्वे कालाईया, नियासगा न उ अणद्वण ॥ २१ ॥

एवं विरूपे परिग्रहे सायणे यद्विधे आरम्भजे च योऽतिचारो जातः, कथं? तत्रानुस्तेरप्रतियेधादिविध त्रिवि-
धेनोत्कृष्टतो धतमुपासकानामत आह—'कारावणे' विधापनेऽन्यैरुपदेशदानादिना, 'करणे' स्वयं निर्यस्तने एतस्मिन्
किं? 'द्वैशिक' देशान्नयमतिचार प्रतिग्रामाभि सर्वमिति, यकारात् तदुचिते तपः मतिपथे । यत्रा परिग्रहे योऽतिचा-
रस्त 'सर्व' निरवशेष "द्वैसियं" ति यकारलोपावैयसिकम्, उपलक्षणत्वाद्वात्रिकं पाक्षिकाथप्यात्मीयात्मीयप्रतिक्रमणे
शुभभावगमनतः प्रातिकृत्येन ग्रामाभि 'प्रतिकामाभि' तस्मात्प्रिवर्तेऽहमिति यावत् । यत्रा अन्यथा व्याख्यायते व्रताति
चार इत्युक्तम् सप्तमीसमासात् कस्मिन् व्रते अतिचारः? इति आह—'द्विविधे' इत्यादि शास्त्रकारैरानुश्रुत्यां अप्या
दृष्टत्वात् कदाचिदियं गाथेत्यं व्याख्यायते—'द्विविधे' स्वदारसन्तोष-परदारवर्जनरूपे प्रतिनियतकालमानतो गृहीते

चतुर्थं तत्रातितैकमव्यतिक्रमादिजं 'दैशिकं' देशोद्भवमतिचारं प्रतिक्रामामीति सम्यन्धः । तथा अनुचिते अतिरिक्ते परिग्रहे कारिते कृते वा योऽतिचारस्नमपि । तथा सावद्ये कोऽर्थः ? 'वद् व्यक्तायां वाचि' नोद्यते नाभिधीयते प्रच्छन्नाहर्त्वाद् 'अवद्यम्' अवाच्यं चौर्यं पारदार्यं च, किन्तु तदिहादत्तं सहावद्येन सावद्यं तस्मिन् सावद्ये अदत्तान्वितपञ्चमे चौर्ये कारिते वा कृते वा दैशिकं प्रतिक्रामामि । तथा तदपह्ववाय परिग्रहनिमित्तं वा कन्यादिविषयभेदाद् 'बहुविधे' पञ्चप्रकारे श्रुपावादे कारिते वा कृते वा दैवशिकं प्रतिक्रामामि । तथारम्भे प्राणातिपाते 'पुढवाहसु आरम्भो' स्ति वचनात् । वाऽनुवृत्तिरनुक्तसमुच्चये । 'ततः स्थूलसङ्कल्पजे प्राणातिपाते कारिते कृते वाऽतिक्रमादिना योऽतिचारस्तं दैशिकं प्रतिक्रामामि सर्वमपि पञ्चाणुव्रतगोचरं शरीरकारणादिनाऽप्रतिक्रमणे प्रतिक्रमणादारतो भवं वा सर्वमिति गार्थः ॥ ३ ॥ सम्यग्दृष्टयोऽपि बहुपरिग्रहा निःशुकतया सावद्यारम्भेणु प्रवर्तन्ते । इन्द्रियवशगास्तन्निबन्धनश्चाऽशुभकर्मबन्धस्तस्य च विशुद्धिः स्थितिक्षयेण विपाकानुभवेन वा आलोचनादिभिर्वा अतः सति विवेके तद्विशोधयितुमाह-जं बद्धमिदिष्टिं, चउहिं कसाएहिं' अप्ससत्थेहिं । रागेण व दोसेण व, तं निदे तं च गरिहामि ॥४॥

व्या०—प्राणुपात्तव्रतातिचारो ज्ञानाद्यतिचारश्च जीवस्येन्द्रिय-नोइन्द्रिय-कषाय-योगद्रारकः स्यात् ते च बन्धहेतवस्तैः कर्म ज्ञानावरणादि जीवेन बध्यते अतस्तत्प्रतिक्रमणायेयं गाथा । अस्या अर्थः—'यद्' इति कर्म प्रमादतः स्वभूमिकानुचितासेवनेन 'यद्धम्' इति जीवप्रदेशेषु श्लेषितं, कैः कृत्वा? इति आह—श्रवणादिभिः पञ्चभिरिन्द्रियैः करण-

१ ये० । अतः स२ ॥

श्रुतेः स्वविषयपरिच्छेदप्राप्तौ, नन्विन्द्रियाणां प्राप्तविषयपरिच्छेदरूपत्वाद्बदयन्भाषी तन्निमित्तः कर्मण्यस्तद्वरमेकेन्द्रियत्वम्? इत्याह—“यदहं कसापदि” इति न हीन्द्रियाणि विषयप्राप्तौ सत्यामवदय कर्मण्यवदय कर्मण्यकारणानि येनैकेन्द्रियत्वं वरमिति स्यात्, किं? कषायेः प्रेतैरिन्द्रियैः कर्मोऽनुभूयते जीवप्रदेशेषु स्थितिमात् क्रियते “पृथ्वी कसापरसा” इति वचनात् । तथा चेन्द्रियाणि विषयप्राप्तावपि कषायाऽप्रेरितानि महासत्त्वानां निजनिजेन्द्रियविषयेषु भद्रकाऽभद्रकेषु सत्सु तोष-क्षेपाकरणतो न कर्मण्यथाय भवन्ति तथा च पठ्यते—

सरेषु य भद्रपपायसु सयणविसयसुयगणसु । दुष्टेण व रुष्टेण व, समयेण सया न होयच्च ॥ २२ ॥

एवं बहुरादिष्वपि वाच्यम् अन्यथा—

जयो यद् बाहुबलिनः, दशवके निपातनम् । जिताजितानि राजेन्द्र !, हृयीकाण्यत्र कारणम् ॥ २३ ॥

एवं श्रायकेणपि विवेकिना धार्मिकेण जिनवचनभाषितेनेन्द्रियाण्येषु रागद्वेषाकरणतो यतितव्यम् । कषायाणां बाण्यथाय नैकापि किन्तु सर्वेऽप्यतत्त्वतुभिरित्युक्तम् । ते च केषुनाचार्या अनन्तानुपनिघ्न इत्याचक्षते अत एवापशस्तेः अपोभनैरित्युक्तं सम्यक्त्वविघातकत्वेन तेषामेवाप्रशस्त्यात् । यतः—

पदमिल्लुयाण उदग, नियमा सजोयणा कसायाणं । सम्मंसणलंभं, भवसिद्धीया वि न लहति ॥ २४ ॥

भैतयुक्तम् । सम्यग्दृशोऽयुना प्रथमानामभावादाकर्षे तत्सद्भाषधेनिमिध्यात्वमपि स्यात् तन्निव्याप्रसदात् । नचातीतकालाः प्रशस्ता, मिध्यात्वाऽधिरति-प्रमादानामपि प्रसक्तेऽपि नियन्तां चेषु, न, तदनुक्तेः । सामान्यतः कषा-

यग्रहणेऽप्रशस्तैरिति स्वरूपाख्यानामिति कश्चित्, तदपि न । न हि गौस्तिर्यगिति वदतो वैदग्ध्यम् । किम्भूतैस्तर्हि कथा-
 यैर्यद्द्वन्द्वम् ? इत्याह—आद्यानामतिदुष्टत्वादान्त्यानामतिविशुद्धत्वात् अप्रशस्तैः स्तोत्रगुणोपेतैर्द्वितीयतृतीयैरित्यर्थः ।
 सम्यग्दृशोऽपि द्वितीयैरेवाऽप्रत्याख्यानवरणैस्तत्पूर्वोत्तरानुदयात् । देशविरतस्य तृतीयैरेव प्रत्याख्यानवरणैस्तत्पूर्वो-
 त्तरानुदयादित्याह । चतुर्भिरिति क्रोध-मान-माया-लोभैः, चत्वारोऽपि ते न व्यक्तं युगपत् पवर्तन्तेऽत आह—“रागेण
 व दोसेण व” सि माया-लोभक्षणेन रागेण, क्रोध-मानरूपेण च द्वेषेण । एतयोश्च रागद्वेषयोर्नैकत्रैकदाष्टतिरभिष्व-
 क्ताऽनभिष्वङ्गतया विरोधात्, रागस्य प्रथममुपादानं बहुदोषत्वात् ।

“रागेण सङ्गलं, दोसेण सधूमगं वियाणाहि ।” इति वचनात् । दुष्पणीयतया च । अथवेत्थं व्याख्या—‘यद्द्वन्द्वम्’
 यत् कृतमतिचारजातं तस्माच्च कर्मबन्धः । कैः कृत्वा ? इत्याह—श्रोत्रादिभिः पञ्चभिरिन्द्रियैर्नोद्दिश्यमनसा चोपल-
 क्षणत्वाद् योगैश्चविरतिभेदान्तर्गतत्वादिन्द्रियाणां ज्ञानावरणादि कर्मबन्ध(हेतु)त्वं युज्यत एव । कीदृक्षैरिन्द्रियैर्योगैः
 कषायैश्च ? अत आह—‘अप्रशस्तैः’ अशोभनैः यत इन्द्रियाणि प्रशस्तान्यप्रशस्तानि च स्युः । कषाया योगा अपि
 कथञ्चित् प्रशस्ता अप्रशस्ताश्च भवन्ति, अत उक्तमप्रशस्तैरिति । तत्र श्रवणेन्द्रियं प्रशस्तं गुर्वनुशिष्टिश्रवणे धर्मदेश-
 नाश्रवणादौ च यदुपयुज्यते । अप्रशस्तं च यदिष्टानिष्टेषु वेषु-बीणा-मृदङ्गादि-क्रमेलकाऽऽरसिताद्युत्थेषु शब्देषु राग-
 द्वेषकारणत्वेनेह परत्र चानर्थाय प्रभवति । चक्षुरपि प्रशस्तं यदेव-गुरुबन्धनावलोकनत आत्मनः प्लूतां विधत्ते,
 यच्च स्थ्यादिवद्वन-नयन-दशन-पयोधरा-ऽधरोर्वादिप्रलोकनेन पूर्णेन्दु-पङ्कज-कुन्दकलिका-प्रवाल-कनककलस-रम्भास्त-

भ्रातृपुत्रमाभिर्मांस वसा शिरा-जालु चर्मा-ऽस्थ्ययनद्धमपि यदसद्भावनया प्रकल्पयति तदप्रशस्तम् । प्राणमपि प्रशस्तं यत् तीर्थंकरपूजायां कुसुम-कुङ्कुम कर्पूरादिद्रव्याणां सुगन्धितैरपरीक्षायां शुक्लानादीनां च पथ्यौपयादिषु साधूनां च संस्कारभक्त-पानजिज्ञासायां उपयुज्यते, अप्रशस्तं यत् सुरभिगन्ध-दुरभिगन्धप्रत्यय लक्ष्-बन्धना-ऽशुक्-कर्पूरादिकु-थितकठेयरा ऽशुब्धादिषु रागद्वेषकरणतः कर्मवन्धाय भवति । जिदेन्द्रियमपि प्रशस्तं यत् श्रुतस्य वाचनादिपञ्चविध-स्वाध्याये परानुशिष्टौ च व्याप्रियते, अप्रशस्तं यदिष्टा ऽनिष्टाहारेषु राग-द्वेषाय भवति, आहारे वर्णनाऽवर्णनतः । ज्ञान-दर्शन-प्रत्यनीकादिषु च क्रियमाणेषु यद्वाप्राप्रियते जिद्देन्द्रिय तद्द्रव्यप्रशस्तम् । तथा चोक्तमागमे—

नाणपटिणीय निन्द्य, अथासायण तदतराय च । कुगमाणस्सऽहयारो, नाणविसवापजोग च ॥ २५ ॥

तत्र ज्ञानप्रत्यनीकता पञ्चविधज्ञाननिन्द्या, तथा-आभिनियोधिकज्ञानमशोभनम् यतस्तद्व्यगतं कदाचित् तथा भवति कदाचिदन्येति । श्रुतज्ञानमपि दुरधिगमपदार्थगोचरत्वादशोभनम् । अवधिज्ञानमप्यल्पिद्रव्यागोचरत्वाद्-साधु । मनःपर्ययज्ञानमपि मनुष्यलोकावधिपरिच्छिद्यगोचरत्वादशोभनम् । केवलज्ञानमपि समयभेदेन दर्शन-ज्ञान-प्रवृत्तेरेकसमयेऽकेवलत्वादशोभनमिति । एवं च—

ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव, निन्दा प्रवेप मत्सरैः । उपघातैश्च विप्रैश्च, ज्ञानार कर्म व्यथते ॥ २६ ॥

यथा ज्ञाने तथा दर्शनेऽप्येत एव योज्याः सम्यग्ज्ञान-दर्शनयोः कथञ्चिदभेदात् । तत्र दर्शनप्रत्यनीकता क्षायिकव-र्शनिनोऽपि श्रेणिकादयो नरफसुपगता इत्यतः किं दर्शनेन ? इति निन्द्या दृष्टव्या । निहृवा-व्यपलापः, स च ज्ञान-

स्याऽन्यसकाशेऽश्रीतमन्यं व्यपदिशतो जायते । दर्शनस्यापि सम्मत्यादिदर्शनप्रभावकवाग्नाण्यधिकृत्यैवमेव द्रष्टव्यः । अत्याशातना तु ज्ञानस्य ।

काया वया य ते चिय, ते चैव पमाय अप्पमाया य । मोक्खाहिगारियाणं, जोइसजोणीहिं किं कळं ॥ २७ ॥

दर्शनस्य तु किमेभिः सम्मत्यादिभिः कलहशब्दैरिति । ३ तथा च पठ्यते—

वादांश्च प्रतिवादांश्च, यदन्तो निश्चितांस्तथा । तत्त्वान्तं नाधिगच्छन्ति, तिलपीलफयद्गतौ ॥ २८ ॥

अन्तरायं द्रयोरपि कलहस्वाध्यायादिभिः करोति । ज्ञानविसंवाद्योगाऽकालस्वाध्यायादिना पट्टिकापुस्तिकादिपातनेन च दर्शनविसंवाद्योगस्तु शङ्काकाङ्क्षादिना । चारित्रधिराधना सावययोगानुमत्यादिलक्षणयिचित्रातां च जिहया प्ररूपयति । स्वर्शनेन्द्रियमप्रशस्तम्, स्थायायालिङ्गनायशुभाध्यवसायहेतुतया यद्दुर्गतिनिवन्धनम्, प्रशस्तं च यद् जिन^१पूजास्वपनादिषु गुरु-ग्लान-चाल-शिक्षक-क्षपकादीनां वैयावृत्ये उपयुज्यते अतोऽप्रशस्तेर्यद्द्वमिति प्रकमः । तथा कपायेषु, क्रोधोऽप्रशस्तो दुर्बचना-ऽवर्णयादादिभिः प्रेरितस्याचिवेकिन आत्मनः परेषां च सन्तापहेतुः प्रशस्तश्च दुर्विनीतपरिजनशिक्षायां, यदा क्रोधोऽयं स्वपरोभयेपामिह परत्र च अनर्थहेतुरिति तद्दुच्छादनशुद्धिः प्रशस्तता । तथा च-
अपकार(रि)णि कः कोपः, कोपे कोपः कथं न ते । धर्मार्थकाममोक्षाणां, प्रसन्न परिपन्थिनि ॥ २९ ॥

अप्रशस्तमानश्च नमनाऽर्हेष्वपि शुर्वादिष्वनमनशीलता, प्रशस्तश्चासौ यत् सत्पुरुषप्रतिशया आजन्मनिर्वाहः । तथा च-

१ जिनपूजायां यत् स्वपते इति विग्रहः ॥

धिपशुषे' स्थेयं पदमनुविधेयं च महतां, प्रिया न्याय्या वृषिमलिनमसुभ्रौप्यसुकरम् ।
असन्तो नाभ्यर्थाः सुहृदपि न याच्यस्तनुचनः, सतां केनोद्दिष्ट विपममसिधारामतमिदम् ॥ ३० ॥

आपत्स्वदीनवृषि', यता--

आपस्तु सम्पतन्तीषु, पूर्वकर्मनियोगतः । धैर्यमेव परित्वाणं, न युक्तमनुशोचनम् ॥ ३१ ॥

तथा विपमवशापतितेवपि निजमयोदात्मतिक्रमः, यतोऽवाचि--

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाचिशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।

अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्याय्यात् पथः प्रचिक्वन्ति पद न धीराः ॥ ३२ ॥"

मायाऽप्रशस्ता यद्व्याकाङ्क्षया परवञ्चना 'वणिजकानामिन्द्रजालिकानां वा ज्ञेया, प्रशस्ता च स्वपरोभयेयामा-
यतिहिताय यदुक्तम्--

"अमात्येव हि भावेन मात्येव तु भवेत् कश्चित् । पश्येत् स्वपरयोर्फल, सानुमन्वं हितोदयम् ॥ ३३ ॥"

तथा ध्याधानां मृगापलपने ध्याधिमतां कदुकौपयादिपाने दीक्षोपस्थितस्य विप्रकरपित्राविस्वजनानां पुरतः कुस्व-
प्र^२ मया दृष्टमल्पयुष्कसूयकमित्यादिका वा । लोभः प्रशस्तः ज्ञान-दर्शन-चारित्र-विनय-धैर्यादृश्य-शिष्यसम्बद्धाद्यु-
चिता, अपशस्तो धन-धान्यादियु मूर्छाभायः सर्वापदां कारणम् । एतेषु वैकैकोऽपि दुःखहेतुः किं पुनः समुदिताः ।

^२ 'वाणिजकानां' छं २ ॥ ३ कुस्वप्लो मया दृष्टोऽप्या^० तर ॥

योगेऽप्यप्रशस्नं मनोऽजरा मरत्वदेशाभिधानविद्याशरेन्द्रशीडादिचिन्तनगोचरम्, प्रशस्तं तु जीवाजीवादिपदार्थचिन्तनविषयम् । वागप्यप्रशस्ना जार-चौर-शाकिन्याद्युच्चारणविषया परपीडाकरी तथा चोक्तम्—

“अलियं न भासियद्बवं, अस्थि ह्यु सचं पि जं न वत्तब्वं । सचं पि तं न सचं, जं परपीडाकरं धयणं ॥ ३४ ॥”

प्रशस्ना वाक् जिनगुण-श्रुतवर्णनगोचरा । कायाऽप्रशस्नता स्त्रीभोग-श्रुतरमण-श्व-कुक्कुटादियोधन-जलान्दोलनक्रीडादिविषया । इतरा तु जिनपूजन-गुरु-साध्यादिविश्रामणादिगोचरा । एतैरिन्द्रियकपाययोगादिभिरप्रशस्तैर्यद्बद्धं । ननु ज्ञानदर्शनातिचारप्रतिक्रमणे प्रतिज्ञाते चारित्राचारकतयेन्द्रियकषायादीनां प्रतिक्रमणमप्रस्तुतम्, अत्रोच्यते—ननु प्रस्तुतमेवेदं यतोऽभिहितम्—‘तज्ज्ञानमेव न भवति, यस्मिन्नुदिते विभाति रागगणः । इत्यादि, अन्यच्च—

“चद्वंति वसे नो जस इदियाइं कसायवगो य । निच्छयओ अन्नाणी, नाणासत्थे सुणंतो वि ॥ ३५ ॥

इत्येवमिन्द्रियार्थकपायवशवर्तितया प्रवर्तमानस्य श्रावकस्य ज्ञानातिचारता भावनीया । एवं ज्ञानाद्यतिचारजकर्मवन्धनिन्दनपरतया गाथार्थो व्याख्यातः । यद्वा “दुविहे परिगहम्मि” इत्यनया गाथया पञ्चाणुव्रतातिचारप्रतिक्रमणमभिधाय, शेषव्रतातिचारप्रतिक्रमणं कर्तुकामः सम्प्रति गुणव्रतातिचारविषयं तत् ‘सूत्रयति “जं बद्धम्” इत्यनया गाथया । तत्र दिग्ब्रतमागमने निर्गमने इति बध्यमाणगाथोक्तपदे आविर्भावितम् । यत ऊर्ध्वधस्तिर्यग्दिक्त्रये गमनागमनादिकं नियमितक्षेत्राद्बहिः कुर्वतो दिग्ब्रतातिचारभावादसौ सूचितः । द्वितीयगुणव्रतातिचारमाह—यत् ‘बद्धं’

१ सूत्रयति सं२ ॥

नियमितं बलु खण्डितमर्थाद्युपभोगवते । तथाहि 'इन्द्रियरि' ति जिह्वेन्द्रियेण रसलोल्यवशातोऽधिबेच्य प्रत्याख्यान
खण्डितमसदनुष्ठित भोजने अतिक्रमादिना । स्वर्शनेन्द्रियेण परिभोगे शोयेन्द्रियेण घ्राण-बन्धुः-श्रोत्राल्केर्यथार्हमिति
तथाऽर्थादनर्थदण्डचिरतो यद् 'षट्'—खण्डितं कैः ? इत्याह—कथायैरिति आत्मस्वरूपं कपति-हिनस्ति, पचादित्वाद्
अधि कपः, शानाविगुणक्षपोद्भवो वा, स ईयते-अन्तर्भूतेनर्थत्यात् प्राप्यते एभिः कृत्वा जीवेन कर्मणि करणे वा घञि
कथाया अपघ्यानादयः । कियन्निस्तेः ? इति आह—'चतुर्भिः' इति अपघ्यान-प्रमादाचरित-हिल्लप्रदान-पापकर्मोपवेशो-
रिति । अत एवानर्थदण्डरथेन अग्रशस्ते आत्मशस्त्रैर्वा यद् षट्प्रम् अनर्थदण्डे कर्मोपचितम् तैः कथं षट् ? "रागेण व
दोसेण व" ति ताभ्यां कृतैरित्यर्थः । तत्र रागस्त्रिधा दृष्टि-लेह-विषयानुरागतः तत्र दृष्टिषु शाक्यादिक्रमवचनरूपा-
स्वनुरागो गोविन्दबाचकस्येव दृष्टयनुरागः । घन-सुत-यान्यथ स्वजनादिषु लेहः-प्रतिपन्थस्तदूषोनुरागः लेहानुरागः ।
विषयेषु शब्दरूपादिषु प्रतिपन्थो-गाढ-यं तदूषोनुरागः विषयानुरागः इति, दृष्टयादिरूपेण त्रिविधेन रागेण घनस्व-
जनाद्युपघातकारिष्वग्नीतिरूपेण द्वयेण गोष्ठामाहिल-त्रैराशिकयोरिष यद्द्व 'घा' विकल्पार्थः ह्रस्वत्वं प्राहृतत्वात् तद्-
द्वस्य-प्रतिक्रमणार्हत्वावाह—'तं निन्दे त च, गृहार्हमि' तमिति उपभोगपरिभोगवते यद्द्वं तमिति, 'तं च' इति अन-
र्थदण्डचिरतो च यद्द्वं तं निन्दामि गृहार्हमि च । अत एवार्थद्वयसूचकं 'तं तं च' इति । षट्प्रम्वेनातिचारोक्तेन वैशि-
कमिस्युक्तम्, वक्ष्यमाणतयाऽथापि सम्पूर्णविग्नतानुक्तेर्न सर्वगुणव्रतम्, इत्यर्थप्रपरचतुर्थेणार्थः ॥ ४ ॥

अयुना शिक्षाव्रतानिचारप्रतिक्रमणायाह—

आगमणे निगमणे ठाणे चंकमणे अणाभोगे । अभिओगे य नियोगे, पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ ५ ॥

व्या०-दिग्ब्रतस्य देशावकासिकव्रतस्य च प्रतिनियतक्षेत्रचिषयतया गृहीतस्य तदतिक्रमगोचरतया आगमने निर्गमने च क्रियमाणे योऽतिचारो जातस्तस्य दैशिकं प्रतिक्रामामीति सम्यन्धः । इह लाघवार्थं क्रममनादृत्य गाथाद्यपदेन ब्रतद्वयातिचारसूचा कृता । तत्र 'आगमने' आपणादिभ्यो गृहादियु गमने निर्गमने गृहादिभ्य आपणादिषु गमने कोऽर्थः ? नियमितभूभागाद् यदनियतभूभागे गमनं आगमनं वा अनाभोगादिना, सव्रतातिचारः । स्थाने चङ्कमणे-गुणस्थानारोहणे सामायिके कृतेऽनाभोगे-प्रमादवशादनुपयोगे सति योऽतिचारस्तं, अभियोगः-असूद्यमो योगानां वीर्यातिरेकः स चात्र प्रकृमात् पौपथः तत्र, तथा 'नियोगे' दानेऽतिथिसंविभागे शतं विनियुङ्क्त इति प्रयुक्तिवचनात् सूच्यनात् सूत्रम् इति कृत्वा तत्रापि चानाभोगे दैशिकं प्रतिक्रामामि सर्वम् इति गुणव्रतशिक्षाव्रतगोचरम् । उक्तं सइक्षेपतो "दुचिहे परिगगहम्मि" इत्यादिगाथात्रयेण व्रतद्वयादशकातिचारप्रतिक्रमणम् । एतच्च यद्ब्रतैवं गाथात्रयं व्याख्यातं तदजिनेश्वरसूरिविरचितदुर्गबह्वर्थश्रावकप्रतिक्रमणवृत्त्यनुसारतः, न पुनः स्वमनीषिकयेति ज्ञेयम् । व्रतातिचारोक्त्यनन्तरं मूलगाथोपात्तं ज्ञान-दर्शन-चारित्रातिचारनिन्दनं प्रकृतम् तदपि "जं बद्धमिदिणहिं" इत्यस्यां ज्ञानदर्शनातिचारनिन्दनमपि भावितं प्राक् । इदानीं दर्शनातिचारं सामान्येन चक्षुर्दर्शनमधिकृत्य "आगमणे निगमणे" इतीयमेव गाथा व्याख्यायते अस्यामागमनादीनि षट्पदान्यतिचारगोचराणि । तस्मिन् आगमनादौ सति योऽतिचारस्तं दैवशिकं प्रति-

क्रामामीति सम्पन्नः । तत्र आगमनम्-अश्व-गजादीनां देशान्तरतः, निर्गमन-तेषां दर्शनाय राजा-ऽस्मात्पादीनां सकौ-
तुकं गमनं नगर-प्राग्भावेर्बहिः सेना सङ्ग्रामादिसन्दर्शनार्थं च । यथा मिव्यादृष्टिरथ-यात्रादिसन्दर्शनार्थं वा कृतृहलेन
गमनं सविस्मयं च निध्यान साज्जस च तद्वर्णनं यथा-भव्योऽयं रथो यात्रा चैव शोभना गजायास्वरराजादिवर्शने
घर्जनं विधत्ते, गजोऽयं मेघ इव गम्भीरस्वरं गर्जन् क्षरन् मववारिप्रवाहः पीनोरुक्लृम्भतदोऽतीथ शोभते, राजा च
धृतयत्नतपत्रभ्रतुरसैन्यपरिदृष्टो यन्दिष्टुन्वस्तुगमानगुणो हस्तिस्कन्धाधिल्ल इन्द्र इव शोभत इत्यादि अतिचारता
यात्राप्रसवे तत्प्राथम्यवसायात्, तथा च-

“जे मिव्यदसिणो वि शु, सपरिगद्गद्जीवयहृपयसा य । अचिरयपाया जीवा, कष्ट शु पससापय हुंति ॥ ३३ ॥”

क्षणमण्डुर ससारे सर्वमेव न सांसारिकं यस्तु प्रधांसास्पदमस्ति । एतेन दृष्टिकीं क्रियां प्रतीत्य योऽतिचारस्त-
स्यापि पतिक्रमणसुफम्, तथा च तल्लक्षणम्-

“दिष्टिय किरिया नेया, अस्सरहार्णं जीवज्जीवाण । ज दसणत्थं गमणं, तच्चप्रणयं च कृणओ से ॥ ३७ ॥”

तथा स्थानम्-ऊर्ध्वस्थानम्, एतद्योपलक्षणं निपीदनत्यर्गवर्तनाचष्टम्भादेः तन्मिथ्यादृष्टिदेयगद्गादियु कुर्वता यद्विहितं
तदपि कर्तुं न कल्पते, यतः-

“धेसागिहेसु गमणं, जहा विरुदं महाकुलयहृणं । जाणाहि तहा सायय! सुसावयाण कुत्तियेसु ॥ ३८ ॥”

चक्रमणम् अतिवायेन शीघ्रतया या एतं क्रमणं तच्चक्रमणं-इतस्ततो यत्र तत्र परिभ्रमणम् निरोगापनोदाय वा इत-

श्रेतश्च परिष्वक्कणं द्रुतद्रुतगमनकरणतः । एतेषु देशिकमतिचारं निर्वृत्तितं प्रतिक्वामामि । कस्मिन् निमित्ते? इति
आह—‘अनाभोगे’ प्रमादवशादनुपयोगेऽज्ञानरूपे तथाऽभियोगो नाम राजादिपारवश्यम् तथा चैतेऽभियोगाः पव्यन्ते-
राजगणबलदेवतादिकाः । गणः—स्वजनादिसमुदायस्तद्भियोगो-वश्यता । बलाभियोगो-नाम राजगणव्यतिरिक्तस्य
बलवतः पातन्व्यम् । देवताभियोगो-देवपरतन्वता । राजादिपारवश्येन यत् कृतम् । नियोगो-नाम श्रेष्ठिपदबलाधि-
कृतत्वादिको व्यापारः एतद्द्वारेण यत् कृतमतिचारजातं तस्य प्रतिक्वामामि देशिकं सर्वम्, इति प्राग्वदिति पञ्चमगा-
थार्थः ॥ ५ ॥ सम्प्रति यत्र पक्षे दर्शनं-सम्यक्त्वं तदतिचारप्रतिक्रमणयाह—

संका कंख विगिच्छा, पसंस तह संथवो कुलिंगीसु । सम्मतस्सऽइयारे, पडिक्खमे देसियं सव्वं ॥ ६ ॥

व्याख्या-शङ्का, काङ्क्षा, विचिकित्सा, प्रशंसा, तथा संस्तवः कुलिङ्गिषु, एतान् सम्यक्त्वस्यातिचारानाश्रित्य ग्रहं
यत् कृतं किञ्चित् तस्मात् प्रतिक्रामामि देशिकं सर्वमिति समुदायार्थः । अवयवार्थस्तृच्यते—तत्र संशयकरणं शङ्का
भगवद्दहृत्प्रणीतेषु पदार्थेषु धर्मास्तिकायादिव्यत्यन्तगहनेषु मतिदौर्बल्यात् सम्यगनवयवार्थमाणेषु संशयः किमेवं स्यात्
नैवमिति सा पुनर्दिभेदा देशशङ्का सर्वशङ्का च । देशशङ्का देशविषया यथा किमयमात्माऽसङ्ख्येयप्रदेशात्मकः स्यादय
निष्प्रदेशो निरवयवो वा इति । तत्र देहव्याप्यात्माऽसङ्ख्येयप्रदेशात्मक इति तत्त्वम् । सर्वशङ्का पुनः सकलास्तिका-
यादिव्रात एव किमेवं स्यात् नैवं स्यादिति, इह किल संशये सति चित्तमालिन्यमर्हत्प्रलयनाशश्च स च मिथ्यात्वाश-
त्वाद् अयुक्तः, तथा चोक्तम्—

“एकस्मिन्नप्यर्थे, सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्थं हि नष्टः । मिथ्या च दर्शनं तत्, स चादिहेतुर्भवगतीनाम् ॥ ३९ ॥”

स चेदर्थप्रत्ययनाशः । “कंख” ति ‘काश्क्षा’ अन्योऽन्यदर्शनग्रहोऽभिलाषः । एयाऽपि विभेदा देशकाश्क्षा सर्वकाश्क्षा च । देशकाश्क्षा देशविषया एकमेव सौगतं दर्शनं काश्क्षति, चित्तजयोऽत्र प्रतिपादितः अयमेव च प्रधानो मुक्तिहेतुरित्यतो घटमानकमिदम् । सर्वकाश्क्षा तु सर्वदर्शनान्येव काश्क्षति, अहिंसाप्रतिपादनपराणि सर्वाण्येव कपिल-कणभक्षा-क्षपादादिमतानि, इह लोके च नास्त्यन्तश्चेतनाप्रतिपादनपराण्यतः द्योमनान्येवेति । “विनिष्ठ” ति ‘विचिकित्सा’ मतिविग्रमः युक्त्यागमोपपन्नेष्वर्थेषु फलं प्रति सम्मोहः, किमस्य महत्तत्त्वः क्लेशायासस्य सिक्ता(कृता)कणकयलनतुल्यस्य चैल्यन्वन्दनानाद्यनुष्ठानस्य चाऽऽगामिकाले मम फलसम्पन्नविषयति ? किं वा न इति ? उभयपथेह शृणीयलादिक्रियाः फलयत्यौ निष्फलाश्च दृश्यन्ते, न चेष शङ्कतो न भिद्यते इत्याशाङ्कनीयम्, शङ्का हि सकलासकल्पवार्थभाक्त्वेन द्रव्यगुणविषया विचिकित्सा क्रियाफलविषयेति भेदः । तत्त्वतस्तु सर्वे एते प्रायो मिथ्यात्वा-शातुर्वेधादज्ञानोदयात् श्रेयगहनत्वाद्य भयन्तो जीवपरिणामविशेषाः सम्यग्प्रवृत्तिचारा उच्यन्ते, न सुश्रमेक्षिकाऽत्र कार्या । ततश्च मुमुक्षुणा व्यपगतशङ्केन सता मतिदौर्यत्याव श्रेयगहनत्वाद्ज्ञानोदयाद्य सशयास्पदमपि जिनयचनं सत्यमेव प्रमिपराब्धं, सर्वज्ञाभित्तत्वात् तदन्यपदार्थयत् । एत उक्तम्—

“तमेव सर्वं निस्तर्कं, जं जिणेहि पवेइय ।” ति “विउच्छ” ति पाठे विवच्छुगुप्सेति सस्कारः, विदांसः—सायवो

१ विद्याभेदा इति श्रयोः प्रतयोः ॥

चिद्वितसंसारखभायाः परित्यक्तसमस्तज्ञास्तेषां जुगुप्सा-निन्दा, तथाहि—तेऽस्नानात् प्रस्वेदजलविलम्बमलिनत्वाद् दुर्गन्धवपुषो भवन्ति तान् निन्दति, को दोषः स्यात् यदि प्रासुकेन वारिणाऽऽप्रक्षालनं कुर्यान्न भगवन्तः इति?, इयमपि न कार्या, देहस्यैव परमार्थतोऽशुचित्वात् । “पसंस” ति रजोहरणमुद्यवस्त्रिकादिकमहंत्यणीतं साधूपलक्षणं सुलिङ्गं चिह्नं, तद्व्यतिरिक्तमभ्यन्तरतोऽतस्याभिनिवेशरागद्वेषकपायान्वितत्वम् । बालतो जटा-भिसिका-त्रिदण्ड-कमण्डलु-रक्ताम्बरादिकम् । लिङ्ग-वेषः समाचारी वा कुलिङ्गं, तद्विद्यते येषां ते कुलिङ्गिनः-शाक्य-जटिलादयो दर्शनिनः तेषु-पूतद्विपया प्रशंसा, सर्वज्ञप्रणीतधर्मव्यतिरिक्तानां कुलिङ्गिनां वर्णवादः (कुलिङ्गि) प्रशंसोच्यते, यथा—पुण्यभाज एते सुलब्धमेषां मानुषं जन्म दयालव एते उग्रतपःकारिणः फलाद्युपभोगिनो वनवासिनो वल्लभ्यरता अतो महाकष्टविधायिन इत्यादि । तथा विभक्तिपरिणामात् तेः कुलिङ्गिभिः-परपालण्डैः शाक्य-परिनाजकादिभिः सहःयः संस्तवः—संवसन-भोजना-ऽऽलापादिलक्षणः परिचयः । संपूर्वस्तौतेः परिचयार्थे रूढत्वात् । सर्वेष्वपि चित्तमालिन्याहंप्रत्यादिदोषादतिचारता । विशेषतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणा-ऽतत्त्वश्रद्धान-प्रवृत्तिदोष-तीव्रकर्मवन्धादयः कुलिङ्गिनां प्रशंसायां, परिचयोऽप्ययुक्तः पापमित्रैः सह । तथा च—

“वरं व्याधिरं मृत्युरं दारिद्रसद्रतम् । वरं वनान्तर्वासो वा, मा पापैः सह सद्गतम् ॥ ४० ॥”

एते च सम्यक्त्यातिचाराः, तत्र—

“प्रशस्तः शोभनश्चैव, गणः सन्नत एव च । इत्येतैरुपमृष्टस्तु, भावः सम्यक्त्वमुच्यते ॥ ४१ ॥”

तस्यातिचरणान्यतिचाराः—असदनुष्ठानविशेषाः येः सम्यक्त्वमतिचरति—मलिनपति विराधयति ते च शङ्कादयः, तथेत्युपलक्षणत्वाद् अमीषामन्येऽपि चानुपवृहणा-ऽस्थिरीकरण-समानधार्मिकाथात्सत्य-तीर्थाप्रभायनाख्या इष्टव्याः । तत्र समानधार्मिकः सम्यग्दृष्टिस्तस्य, तुल्यप्रचनत्वेन साधुः साध्वी श्रावकः श्राधिका च समानधार्मिकाः एतेषां कुलमार्गप्रवृत्तानामुपवृहणा कर्तव्या, धन्यस्त्व एण्यभाक् स्वं कर्तव्यमेवैतद्भवताऽऽरब्धमिति । तद्भाव उपवृहितिज्योऽनुपवृहणेऽतिचारः । एवं सद्वर्मानुष्ठाने विपीदन् धर्म एव स्थिरीकर्तव्यः, अकरणेऽतिचारः । समानधार्मिकस्य हि आपद्गतोद्धरणादिना यास्त्वयं कर्तव्यं तत्करणेऽतिचारः । एवं स्वशक्त्या धर्मकथादिभिः प्रवचनप्रभावना कार्या तदकरणेऽतिचारः । एते चानुपवृहणादयो निश्चयनयतः पतिते, व्यग्रहस्तो मलिनीकृते वा सम्यक्त्वे जीवस्य परिणामा भवन्ति नाऽन्यथा । सातिचार च सम्यक्त्व न जीवस्य क्षतिमि मोक्षप्रसाधकम्, निरतिचारस्यैव विशिष्टकर्मक्षयहेतुत्वात् । तस्माद् मोक्षार्थिनैते शङ्कादयोऽतिचारा वर्जनीया इति गार्थः ॥ ६ ॥ अङ्गीकृतव्रतानतिचारान् विशोध्येतुमाह—

छक्रायसमारंभे, पयणे थ पयावणे य जे दोसा । अत्तथा य परथा, उभयथा चैव तन्निदे ॥ ७ ॥

व्या०—दृथिव्यादयः पदकायास्तेषां समारम्भा-परितापनं तुलावण्डन्यायेन मध्यग्रहणात् आयन्ती सरम्भाऽऽ-

१ तिचारनिर्दया सं १ ॥

रम्भावपि सद्गुणरूपद्रावणरूपौ ग्राह्यौ तद्व्यक्षणाभिदम्—

“संकल्पो संरंभो, परितापकरो भवे समारंभो । आरंभो उद्ववओ, सञ्चनयाणं विसुद्धाणं ॥ ४२ ॥”

अतः षण्णां कायानां समारम्भ-संरम्भा-ऽऽरम्भेषु सत्सु ये दोषाः—पापानि असदनुष्ठानानि नत्वतीचारा अनङ्गी-
कृतमालिन्याभावात् । न हि गृह्णिण आरम्भजवयस्य प्रत्यास्थानमस्ति । गृहीतनियमस्य हि मालिन्यकरणमतिचार
उच्यते । पट्टकायसमारम्भादयः कस्मिन् कर्तव्ये? ‘पचने’ स्वयं पाकनिर्वर्तने ‘पयावणे’ स्ति अन्ये: ‘पाचने’ विद्यापने
चकारादनुमतौ च । दोषाः पृथिव्यादि नवविषजीवोपमदर्षणा ये कृताः कर्मयन्धनिवन्धनाः, पचन-पाचने च किमर्थम्?
इत्याह—‘आत्मार्थ’ स्वभोगाय ‘परार्थ’ स्वभोगाभिव्रं प्राचूर्णकार्थं ‘उभयार्थ’ स्वपरोभयार्थं च । यथा पचन-पाचनादयः
किमर्थं कृता? अत उच्यते—आत्मार्थाः—आत्मनिमित्ताः साधुयादहेतोः पुण्यहेतोर्वी चनीपक-पायण्डिक-श्रमणागर्थक-
ताहारदाने मम पुण्यं भविष्यति । ग्लानादिप्रयोजने साधुमप्युद्दिश्य पचनादयो न दोषाय स्युः । परार्थाः—परनिमित्ता
माला-पित्रादेः श्रेयोऽर्थं, उभयार्थाश्च—आत्म-परार्थमित्राः । द्वेषेण वा साधुभियमभङ्गाय कञ्चित् पचनादि कृत्वा दत्ते
इति चकाराद् गृह्यते ‘पचः’ पूरणे, अथवा देशचारित्रान्वितग्रहस्थ्यादिभोजनाय पट्टकायसमारम्भादिव्यजेनाऽपरिशु-
द्धजलादिना पचनं कुर्वता कारयता वा ये कृताः पट्टजीवनीकायगोचरा आरम्भादयस्तान् निन्दामि । हिंसामारमाच-
र्थपचनेऽपि निन्दति । यस्मात् किल सम्यग्दशः सावधारण्येषु प्रवर्तमानस्य भावना—

“द्वियद् जिणाण आणा, चरियं मह एरिसं अउव्वस्स । एयं आलण्णलं, अब्बो दूरं विसंवरइ ॥ ४३ ॥”

अतो अखिरतेनादि जीवगतादि परिहर्तुंमशानुयता मानुष्कोशं निष्क्ययोजनपरिहारेण प्रयतिन्त्यम् । न हि अनि-
मित्तं श्रुधियादि शीक्यात् कुर्वता उपशमादिलिङ्गानुक्त्या मन्वात्स्यसिद्धरूपारापिता भवति । तथा बोध्यते—
“ददृष्ट्वा पाणिनिषदं, भीमे भयस्वागरग्निं द्रुपत्पत्नो । अलितेतरगो शुक्रं, द्रुपद्वि सामस्पृशो कृणुत ॥ ४४ ॥”
तत्र दद्यात्पाणिसमूहं ‘दुःस्वार्त्तं’ शार्त्तर-मानमेतुं-रीरभिभूत ‘अगिद्योपतः’ सामान्येनारभीपेनारभीयेतरविगारामायेन
‘अनुक्त्या’ दृवा ‘विगादसि’ द्रव्यतो आरभ्य इत्यतः-प्राद्युक्तपिण्डादिवानेन, भायतो-मार्गयोजनया ‘सामर्प्यता’
मन्वात्स्यनुक्त्या करोत्यनुक्त्यामिति मसमग्रप्रगाथार्यः ॥ ७ ॥ “जो मे” इत्यादिना सख्येपेणोक्तो प्रतापुपेशो
“इदिदं पदिगहग्नि” इत्यादिना मध्येपेण सखिद्वेग इत्येवं मन्विष्टतन्मतातिगारान् विशोभ्याशुना विभज्य
(प्र० ५००) प्रापेकं विशोभयितुमाह—

पंचणहमणुप्रयाणं, गुणधयाणं च तिणहमइयारे । सिमखाणं च षउण्हं, पडिक्मे देसियं सबय ॥ ८ ॥
प्या०-तत्र “पंचणहे” इत्यादिना व्यक्तो प्रतोपेणः “पडमे” इत्यादिना व्यक्तस्तद्धिंशः । अनु सम्यगस्पपतिपत्तोः
गभ्यात् प्रणोरो सर्वथिरतिपरिणामापेक्षया लघोरणुनि या अपयावतया महाप्रतापेक्षया लघूनि प्रतानि नियमरूपस्या-
व्युत्पत्तानि । तानि च पञ्च । तत्र पञ्चप्रज्ञेन सङ्घ-पालन्त्युवासा, नेकं दे प्रीणि गतगारि पद् या । तत्र दृशिरिप
शालिरक्षार्थं प्राणातिपात्रप्रतमेयकम्, अन्येषामेव दृशिरूपयाशियेकत्वं, प्राणातिपात्रप्रतं नारम्भजे यथे गृहिणाम् ।
मृपायावगतं पत्रस्येप कन्यागलीकेषु इत्यादिमेवात्र किञ्चिद्वेदसि सङ्घ-पालन्त्युवासेन पञ्चैव । अणुप्रतापज्ञेन च

नामान्तरव्युदासः, यथा नाप्येतानि महाव्रतान्येकदेशेन प्रवृत्तः । नाप्यप्रवृत्तानि स्पष्टं नियमोपलब्धेः । नाप्येतानि गुणव्रतानि मूलरूपतायाः प्रतिपादनात् । “गुणव्ययाणं च तिष्ठन्महयारे” इति गुणभूतानि व्रतानि, कोऽर्थः ? तेषामेवाणुव्रतानां रक्षागुणहेतुत्वेन व्रतानि-नियमा गुणव्रतानि तथाहि—दिगमनमानस्योपभोगपरिभोगमानस्य च कर्णेनाऽऽव्यव्रतं रक्ष्यते, अनर्थदण्डनिवृत्त्या च छिन्नीयम्, एतान्यपि व्रीण्येव । “सिखलाणं च” इति चकारो गुणानामियव्रतत्वाकर्षणार्थः । ततः शिक्षा-अभ्यासः तस्या हेतूनि व्रतानि शिक्षाव्रतानि । भवति च सामायिकादिष्वतकरणे आत्मनः प्राणातिपातादिघ्नतरक्षायां सुशिक्षितत्वम् “चउण्हं” इति चतुर्णामधिकतराभावात् । पूर्वयामष्टानां निषेधविषयत्वादेपां च प्रायो विधिरूपत्वाद्भेदः । अन्यच्च “पंचाणुव्यङ्ग धम्मं सत्त सिखलायङ्ग” इति यदुच्यते शाल्लेषु तत्र पञ्च मूलगुणाः ससोत्तरगुणाः प्रोक्ताः । मध्येऽभिहितो छतीचारशब्दः ‘क्राकाश्रिगोलकन्यायेन’ उभयत्र सम्यध्यते एवं पञ्चानामणुव्रतानां त्रयाणां गुणव्रतानां चतुर्णां शिक्षाव्रतानां सर्वेषामेपां सम्यन्धिग्यतिचारे ‘देशिकं’ देशोद्भवं सर्वमतीचारं प्रतिक्रामामि । व्रतद्व्यदाशकातिचारान् देशिकान् ‘प्रतिक्रामामि’ तेभ्यो निवर्तेऽहमिति गाथासमुदयार्थः ॥ ८ ॥

“पंचण्हमणुव्ययाणमि” त्येतत् क्रमशो दर्शयन् प्राणानिपातव्रतातिचारप्रतिक्रमणायाह—

पढमे अणुव्यस्मी, थूलगयाणाइवायविरईओ । आयरियमप्पसरथे, एरथ पमायप्पसंगेणं ॥ ९ ॥

न्या०—इहादितोऽणुव्रतादिव्रतद्व्यदाशकस्य तावत् क्रमभणने किञ्चिद्युक्तिमात्रमुच्यते तद्यथा—जीवोपकारकत्वाद् व्रतादेस्तात्त्रयनयकेऽप्यादौ किल जीवतत्त्रयनिर्देश उक्तः तत्प्रतिपक्षत्वाच्चेपत्याजीवादेरिति जीवविषयव्रतस्य प्राथम्यम् ।

प्रत्यक्ष एव प्रतिशारूपत्वात् तस्यास्य पालनेतराभ्यां गुणदोषाविति तस्मै मृपायादाव् दोषान्तरमिति तद्विषयप्रत्यक्षं द्विती-
यत्त्वम् । तथा जीवान् हतया मृयासुगत्वा षाड्वसमादीयते अतस्तदुभयपूर्वकत्वात् अदसादानस्य [तद्विषयप्रत्यक्षस्य]
तृतीयत्वम् । हिंसा मृपयुग्मयोगोऽनन्तर सम्भवेऽपि नाभ्याऽऽद्यत्यं तयोरप्यत्वमतिपादनात् । जीवाग्नीवेनाऽदसप्रहृषण्य,
जीवहिंसाविषयप्रत्यक्षत्वमेव । अदसादाने श्वारदशब्दाधी परिग्रहः, योपितोऽपि परिग्रहस्त्यात् तदन्तरं तु परिग्र-
हस्य किल युग्यते तत्राप्यनायाः सर्वानर्थनियन्धनत्वात् परिग्रहांशोऽप्यग्रनाविषयो नियन्धनीयोऽतोऽस्य पार्थक्यं,
किन्तु पागोऽग्रनानिषन्धत्वात् शेषपरिग्रहस्यापि उपकारकत्वम् तदुक्तम्—

“असं प्राणाः त्रिगो भोगाः, शेषमन्यत्परिच्छदः । परिच्छदो विलासाय, विलासाः श्रीप्रयोजनाः ॥ ४५ ॥” तथा-
“महद्विद्विधीयिसेसे, दिद्विमेचं येवयित्तरो माह । मगाइ सरीरमघणो, रोगी जीहस्थिय कयत्ये ॥ ४६ ॥”

इति परिग्रहादानाविषयप्रत्यक्षं चतुर्थत्वम्, शेषपरिग्रहस्यार्थात् पञ्चमत्वम् । तदनु अणुव्रतपञ्चकोपचा(का)रकत्वात्
प्रतिषेध विधिषियत्वात् च सप्तशिक्षाग्रतोक्तिः । अथ श्रायकार्ये सर्वव्रतोपकारकं सामायिकमेव प्रथमम् प्राणातिपा-
ताप्रतजस्य किम् ! इति नोचते येन मूलगुणानामादायुपादानमुक्तम्, उच्यते, प्राणातिपाताविद्यतस्य, विशेपिते विषये
त्रिविधं त्रिविधेनेति भावात्, तथा प्राणातिपातादि स्वयं मनसा न करोति ३ चाचान्यं न कारयति मनसा कायेन
वाग्यां वा न करोति इत्यादिवाक्यवृन्दं स्यात् न सामायिकस्य, तत्र विधिषत्रिविधमहकस्यैव सम्भवात् तेन मूलगु-
णानां प्रथममुपादानम् । प्रतिषेधविषयतास्मान्वात्, तदन्तरं गुणव्रतत्रयस्योपन्यासः । विधिरूपाणां मध्ये सर्वाणुव्रत-

गुणव्रतोपकारकरत्वेन सामायिकस्यादाद्युपन्यासः । तदनु च मूलगुणोपकारकदिव्रतोपभोगपरिभोगव्रतोपकारकस्य च
 देशाथकाशस्य । पौषधं तूपभोगपरिभोगसामायिकोपकारीति तृतीयम् । तथाहि—आहारपौषधं उपभोगस्योपकारि
 शरीरसत्कार-व्रत्तचर्यं परिभोगस्य अन्वयापारः सामायिकस्येति । पौषधिकेन त्यक्त्वात्यमतिथिसंविभागं कृत्वा पारणी-
 यमित्यतिथिसंविभागस्योपन्यास इति द्वादशव्रतक्रमोपन्यासः । अथुना गार्थार्थे उच्यते “ पढमे अणुत्वयम्भि ” इति
 इह व्रतं नियमः प्रत्याख्यानमिति पर्यायास्तत् पुनर्महदणुभेदाद् द्विभेदम्, अनोऽणुव्रते तानि च स्युरपदविशेषितमा-
 णातिपात-मृषावादा-ऽदरादान-भैयुन-परिमहद्विरमणाख्यानि पञ्च तेषु मध्ये ‘प्रथमेऽणुव्रते’ प्राणातिपाताख्ये ते च
 प्राणिनो द्विविधाः सूक्ष्माः स्थूलाश्च । तत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मगरीरत्वेन श्लश्याः न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयतः तेषां सर्वलो-
 कव्यापकानामन्यतो विनागायोगात्, परमिह म्पूरत्रसांपेक्षया एकेन्द्रियाऽख्यवहारिणः सूक्ष्मा प्राणाः ते च पृथिन्य-
 ऽणु-तेजो-त्रायु-वनस्पत्याख्या पञ्चधाः । स्थूलाश्च द्वि-त्रि-चतु-ल्पत्रेन्द्रियभेदास्तुर्या । तत्र प्रागा दश, ते च एक-द्वि-
 त्रि-चतुःषेत्रेन्द्रियाऽसंज्ञि-संज्ञिभेदजीवानां क्रमजाः चतुः-पद्-सप्ता-ऽष्ट-नव-दशभेदाः प्राणा ज्ञेयाः, तदुक्तम्—
 “इदिय-बल-ऊसामा-ऽऽऽ पाण चउ-उक्क-सत्ता अट्टवित्त । गृणि-विगल-ऽसन्न सन्धी, नच दस पाणा उचोयन्त्या ॥” तथा-

“पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासनिःस्वासमगान्यदायुः ।

प्राणा दशैते भगवद्विरुक्तास्तेषां वियोजीकरणं हि हिंसा ॥ ४८ ॥”

तत्र गृणिणः सूक्ष्माणामेकेन्द्रियजीवानां निलोपयोगित्वेन निगमाभावात् न तेषां विरतिरस्ति अतो न तद्विषयं

प्रतिप्रमणं किन्तु स्थूलजीवयथविषयम् अतः प्रोच्यते 'स्थूलकप्राणातिपातविरतिता' स्युरा एव स्यूरकाः—कुदष्टिभिर-
 प्युयलभ्यत्वाद् वीन्द्रियगदगत्तेषां स्थूलकानां प्राणा-शरीरेन्द्रियोच्छ्रयासाऽऽयुर्लक्षणास्तेषामतिपातः—वयो विसर्जनं,
 स च यथा प्राणिनां सङ्ख्याऽऽरम्भार्थं विधा सम्भवति । तत्र व्यापादनाभिसन्ध्याः सङ्ख्या, स च सङ्ख्याजो वयः
 गमनागमनान्द्रिन्यक्तजीविलानां वि त्रि-स्तु-स्पञ्जेन्द्रियाणामस्थ्यादिनिमित्त सङ्ख्या या मिगते, कृष्यादिकस्तु आर-
 म्भजः तेषामेकेन्द्रिययर्जप्राणानां स्थूलजीवानामतिपातो विनाशो एतन्नं प्राणातिपातः । अत्रोक्तार्थसद्ब्राह्मिकाः पूर्व-
 स्वरिकृतगाथाः स्युः यथा—

दुग्धिदो पाणाइवाओ, सुदुमो यूलो य ततय पुण सुदुमो । एगिदियजीय'विसउ, यूलो वेइदियाइगओ ॥ ४० ॥

सरूपारमेहि, दुग्धिदो यूलो उ ततय संकप्यो । होइ हू उषेयकरणं, आरमो पयणु किसिमाई ॥ ५० ॥

संकप्यो यि य दुग्धिदो, अयराहकरम्मि निरयराहे य । पाणाइ अयइरतो, संयराहो अहहृ इयरो ॥ ५१ ॥

तस्य स्थूलप्राणातिपातविरतितः विरतेस्तानाभिलय यदा "चिरं" सि ससम्पन्तपाठात् स्थूलप्राणातिपातविरतो
 किम् ? इति मत आह "आयरिग" ति यद् 'आचरितम्' अनुष्ठितम् 'अमशस्ते' अशोमने भाधे सति, तृतीयार्थे या
 ससमी, अमशस्तेन भाधेन क्षायोपशमिकास्त्रायादौदयिकगतेन यत् शूलमित्यर्थः, "एत"सि प्राणातिपाते प्रमादप्रसङ्गेन
 यदाचरितम्, तत्र प्रमादो मथादिभेदतः पत्रया तस्य प्रसङ्गः—तथासेनारूपप्रयोगो व्यापारः तेन इहारम्भजे वधे

१ ० यतदो, य ० स १ ॥

आवकस्य नियमेऽप्रवृत्तिः किन्तु सङ्कल्पज एव हल-शकट-खेटनादिके आरम्भजे वधे नैव^१ त्रसादिषु हननसङ्कल्पः किन्तु पृथिव्यादिप्रसङ्गतः तदुपमर्दः । तेनैवारम्भजात् सङ्कल्पो गुरुकः । तेनैव चैत्याद्युपदेशेन पृथिव्याद्युप^२मर्देऽपि भव्य-सत्त्वोपकार एव^३ चित्ताप्रबन्धादधिकारिणः तदपरिसमाप्तौ कारयितुर्मरणेऽपि क्लृपोदाहरणतः शुद्धिरदुष्टा, अनधिकारिणो भगवंदाज्ञाविराधनाद् नासौ शुद्धिः, अधिकारी च गृहस्थः सम्यग्दृष्टिर्मुल्यतः तस्य सारेतरविभागकल्पनासम्भवात्, वाप्यादिषु जीवोपमर्दतुल्येऽपि सत्त्वोपष्टम्भो न तुल्यः चैत्यविभ्याद्युद्देशस्य, चैत्यजिनविभ्यानि हि न पापक्रियासु प्रवर्तकानि, तडागादिषु सत्त्वोपष्टम्भोऽपि न फलवान्, नहि स्वपाक-सिंहादयस्तत्र न पिबन्ति, मत्स्य-प्लूतरकादिप्र-भृतत्रससंहारश्च महान्, न च जिनविभ्यादिकं सत्त्वोपद्रवकारि अतस्तदन्यस्थूलप्राणातिपातत्रतातिचारेषु विशेषतः प्रतिक्रमणम् । आरम्भजेऽपि यत् परिशुद्धजलग्रहणाद्यनुष्ठेयग(म)तिचरितं तत्रापि च उक्तश्चारम्भजेऽयं विधिः ।

परिशुद्धजलग्रहणं, दारुण-धत्वाइयाण तह चैव । गहियाणचि परिभोगो, चिहीए तसरक्खणट्ठाए ॥ ५२ ॥
'परिशुद्धजलग्रहणं' वस्त्रपूतत्रसरहितजलग्रहणं दारुधान्यादीनां च त्रसरहितपरिशुद्धानां ग्रहणम् । अनीलाजीर्णानां दारुणां अकीटविद्धस्य धान्यस्य त्रसासंसक्तफलादेश्च ग्रहणं गृहीतानामपि परिभोगो विधिना कर्तव्यः परिमितप्रत्यु-पेक्षितादिना । किमर्थं ? क्षीन्द्रियादित्रससंस्कार्यम् तथा गमनादिकमपि, त्रसरहितादि, यथाशक्ति रक्षता कार्यमिति सूत्रगाथार्थः ॥ ९ ॥ अधुना यदाचरितं तत्प्रतिक्रमणमाह—

१ नैव त्रसादिषु सं२ ॥ २ °पमर्दोऽपि सं२ ॥ ३ चित्तप्रतिबन्धा° सं२ ॥

बह दंथ छविच्छेप, अइभारे भक्तपाणवोछेए । पढमवयस्सइयारे, पढिकमे देसिय सब्बं ॥ १० ॥
 व्या०-यथो वन्धइणविच्छेदोऽतिभारो भक्तपाणव्ययच्छेदः, इति पञ्चातिचारानाऽऽश्रित्य प्रथमघाते यदतिचरितं
 किञ्चित् तस्मात् प्रतिक्रामामि वैशिक सर्वमिति समुदायार्थः । अवयवार्थस्तूच्यते तत्र हननं 'व्ययः' 'व्यय ताडने' व्यथो
 वा यष्टि-कशादिभिस्साहनं, वन्धनं 'वन्धो' मनुष्य गवादीनां रज्जु-दामकाविभिः सयमनम्, गतो च द्विधा सम्भवता-
 अर्थाया-ऽनर्थाय च । तत्रानर्थाय यथो वन्धश्च विवेकिना तावन्न फदाचित् समाचरणीयाः, यथाार्थाय सोऽपि विविधः-
 सापेक्षो निरपेक्षश्च । यो मरणाद्यनपेक्षं निर्दयं ताड्यते स निरपेक्षः । भीतपर्यंदोऽपि च यदि तस्य कश्चिन्न विभेति
 अतोऽसद्रतं किञ्चिदाचरति तदा मर्माणि मुक्स्या सवयस्य तं लतया दवरकेण वा सहृदयिर्वा ताडयतोऽपि सापेक्षो
 यथा । वन्धोऽपि यदा चतुष्पद-चौरादिकं प्रदीपनकरणाद्यपेक्षां मुयत्या निर्दयं निबलभत्पर्यमाप्त्यं यच्यते तदा
 निरपेक्षः । यदा तु चतुष्पदानि तावत् तथा यद्भाति यथा प्रदीपनकादिषु तद्वन्धनस्य मोचनच्छेदनादिकं कर्तुं शक्यते ।
 द्विपदेषु च दासे दासी चौर या, पाठादिप्रमत्तं पुत्रादिकं वा तन्मरणादिभीरुतया सवयं तथा यद्भाति यथा यद्दानामपि
 तेयाम्नानि सम्प्रतीचाराणि भवन्ति, प्रदीपनकादिषु च चिनाशो न सम्पद्यते तदाऽसौ सापेक्षः । इह पापं मुनीन्द्रोपदेशो
 यत् श्रावकेण त एव गवावयः परिगृहीतव्या येऽथद्धा अप्येवमेयासते, भीतपर्यंदा च तथा तेन भाव्यं यथा वन्धादि-
 मन्तरेणापि दृष्टिदर्शनादिमात्रत एव भीतो दासादिः सम्पद्य प्रवर्तते, अथ कोऽपि न तथा प्रवर्तते तदा यथोक्तस्वरूपं
 सापेक्षं वन्धमपि कुर्वन् न घतमतिचरति, निरपेक्षे त्वसिन् विधीयमाने घतातिचार इति । उच्यते-त्वक् तणोगात्

शरीरमपि च्छविस्तस्य च्छेदो-असिपुत्रकादिभिः कर्णादिकर्तनं ह्यविच्छेदः, अत्रापि भावना निगदितानुसारत एव कार्या, नवरं कर-चरण-कर्ण-नासिका-गल-पुच्छाद्यवयवान् निर्दयं छिन्दानस्यासौ निरपेक्षः । अरुः गण्डं मांसाङ्कुरादिकं वा 'रागाद्यदूषितमतेः सदयं छिन्दतः सापेक्षः । भरणं भारः अतीव भारः अतिभारः । समभूभागेषु सुखेन गच्छतामपि उदङ्कादिषु कृच्छ्रेण निर्वहतामतिभारः तस्यातिभारस्य प्रभृतस्य धान्य-पूगफलादेर्गन्त्रि-गोपृष्ठ-यादावारोपणं अतिभारारोपणम् । इह चैवं पूर्वशुनिनिगदिता यतना । या द्विपद-चतुष्पद-वाहनेन जीविका सा श्रावकेण दूरत एव परित्याज्या । अथ कथमप्यन्यथाऽसौ न भवेत् तदा द्विपदस्तावद् यावन्तं भारं स्वयमुत्क्षिपति अवतारयति च तावन्तमेव वाह्यते, चतुष्पदस्तु यावन्तं भारं वोढुं क्षमते ततोऽसौ कियताऽप्यूनः क्रियते हल-शकटादिषु पुनरुचितवेलायामसौ सुच्यते । भक्तम्-ओदनादि पानं-पेयमुदकादि तयोर्भक्त-पानयोर्ब्यवच्छेदः, अत्यन्तपीडितानां तदर्थिनामप्यभिनिवेशाद् निरोधो-निवारणमदानं भक्त-पानव्यवच्छेदः । अर्थाऽनर्थादिविन्ताऽत्रापि तथैव कार्या, नवरं सापेक्षो रोग-चिकित्सार्थमसौ सम्भवति, अपराधकारिणि च वाचैव ब्रूयाद्यथा 'न दास्ये तव भोजनादि' शान्तिनिमित्तं चोपवासं कारयेत् किं बहुना यथा मूलगुणस्य प्राणातिपातविरमणस्य मालिन्यं न भवति तथा यतितव्यमिति । अत्राह कश्चित् 'ननु प्राणानामतिपात एवानेन प्रत्याख्यातः न बन्धा(वधा)दयः, तत्करणेऽपि कोऽस्य दोषः यथा गृहीतविरतेरखण्डितत्वात्, अथ बन्धा(वधा)दयोऽपि प्रत्याख्यातास्तेन तर्हि तत्करणे व्रतभङ्ग एव विरतेः खण्डितत्वात् कुतोऽतीचारत्वम्,

१ रागादिदूषितं सं१ ॥ २. प्राणिनामति० सं१ ॥

किं च वन्या(घघा)दीनामपि प्रत्याग्येयत्वेऽङ्गीक्रियमाणे प्रस्तुतव्रतेयसा विशीर्येत घघादीनामपि शृणु व्रतत्वादिति ।
अत्रोच्यते शुरुपतया प्राणतिपात एव तेन प्रत्याख्यातो न वन्या(घघा)दयः केवलं तत्प्रत्याख्यानं अतस्तेऽपि प्रत्या-
ख्याता एव दृष्टव्याः प्राणतिपातनिवन्धनभूतत्वात् तेषाम् । यदि तेऽपि प्रत्याख्यातास्तर्हि भवतु तत्करणे प्रतमहाः,
नातिचार इति चेद्, नैव । द्विविध हि व्रतं, अन्तर्द्वया धर्षित्वया च । तत्र मारयामीति विकल्पशब्दयोऽपि यदा कोपा-
घावेशात् परमाणप्रहाणनिरपेक्षो वन्या(घघा)दौ प्रवर्तते स्वायुर्पलीयस्त्वादिकारणात् तस्य वन्या(घघा)दिविषयीकृतस्य
जन्तोर्मृत्युर्न सम्पन्नं तदा दयापरिणतिवर्जिततया विरत्यनपेक्षप्रभृत्या (च) भ्रममन्तर्द्वया व्रतं, प्राणियाताभावात् तु
धर्षित्वया पालितम् । ततो देशस्य भ्रमनाद् देशस्य तु पालनादतिचारव्यपदेशः प्रवर्तते तदुक्तम्—

न मारयामीतिकृतव्रतस्य, धिनेव मृत्युं क इहातिचारः ॥ इत्याशङ्क्योत्तरमाह—
निगम्यते यः कुपितो घघादीन्, करोत्यसौ स्यान्नियमे उपेक्ष्यः ॥ ५३ ॥

मृलयोरभावाच्चिन्मोऽस्ति तस्य, कोपाद्ययाहीनतया तु भ्रमः ॥

देशस्य भ्रमादनुपालनाच्च, पूज्या भतीचारमुदाहरन्ति ॥ ५३ ॥

यथोक्तम् व्रतेयसा विशीर्येत इत्यादि, तदप्युक्तं । विशुद्धद्विसादिविरतिसम्बन्धे हि घघादीनाममात्र एवेति ।
तस्माद् घघादयोऽतिचारा एव न शृणु व्रतानि । 'घघादिग्रहणस्य च उपलक्षणत्वाद् अपरेऽपि हिंसात्मनन्त्रान्त्रावयोऽ-

तिचारतयाऽत्र द्रष्टव्याः । तथा मृषावादादिद्वारेणापि प्राणतिपातव्रतातिचारसम्भवो दृष्टो यथा-ते भ्राता मृत इत्युक्ते
द्रव्यापहाराद् वा कश्चिन्म्रियते इत्यादाविति । प्रथमव्रतस्य प्राणतिपातविरतिरूपस्यैते वध-बन्धादयोऽतिचारा व्रताति-
क्रमणहेतवो व्रतमालिन्यविधायिन इति यावत् । एतान् प्रतिक्रामामि एतेषु “मिच्छामि दुक्कडं” ति भणामि । प्रथम-
व्रतातिचारविषये वाऽऽत्मानं निवारयामि तेभ्यो निवर्तेहम् । अथ “पढमे अणुब्बयस्मि” इत्यभिधानानन्तरं “वह-
बन्ध” इत्याद्यभिधाने “पढमवयस्स” इत्यतिरिच्यते, तदसत्, तेषामपि कथञ्चिदनतिचारत्वख्यापनार्थत्वादस्य । तथाहि-
तृणादिपोषितं वत्सं स्वमातरं धयन्तं निवारयतोऽपि नातिचारः, तथा गां चरन्तीमनाहत्य स्वसस्यादेर्निवारयतोऽपि,
तथा स्वसूनुं धयन्तमजीर्णदोषेणास्वस्थमवगम्य निवारयतो भोजनादिकमधमर्णं वा रुन्धतो रोधयतो वा ग्लानिमनापा-
दयतो नातिचारो, येन हि क्रियमाणेन मरणसम्भवः स्याद् अतिचारोऽसौ, व्रते निरपेक्षप्रवृत्तेः । अथ प्राणतिपातव्रते
पञ्चैवातिचाराः ते च स्वनामग्राहसुक्ताः किं सर्वग्रहणेन इति चेद् न । अयमभिप्रायः, तावदेतान् न करोम्येव वृष्टि-
योगात्, कृत्वा (ताः) सद्यस्तदहं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्ये । यदि पुनः कृतं च बहुव्यग्रतया विस्मृतं च तन्नामग्राहमनालोच्य
तपः प्रतिपत्तिः कर्तुमशक्या, नाप्यनुच्चारिते गुरवस्तदातुमलं, अतः सर्वमित्याह ‘देशिकं’ देशोद्भवमतिचारं प्रतिक्रा-
मामीति गाथार्थः ॥ १० ॥ इत्युक्तं प्रथमव्रतातिचारप्रतिक्रमणम् । साम्प्रतं द्वितीयव्रतातिचारस्योच्यते—

बीए अणुब्बयस्मी, परिथूलगअलियवयणविरईओ । आयरियमप्पसत्थे, एत्थ पमायप्पसंगेणं ॥ ११ ॥

व्या०—‘द्वितीये अणुव्रते’ परिस्थूलकालीकचचनविरतौ । इह मृषावादो द्विविधः—स्थूलः सूक्ष्मश्च । परिस्थूर-

त्रिपदादिष्वस्तुविषयोऽतिदुष्टविषयज्ञासमुद्भवः सूरः । एतद्विपरीतः सूक्ष्मः द्वास्त्यशीठादिकोऽदुष्टविषयज्ञासमुद्भवः, स च महाव्रतविषयः, तेनेह न प्रयोजन श्रावकधर्माधिकारात् । अत्र गाथा—

“ द्रुषिहो य मुसावाजो, सुहृमो धूलो य तत्थ इह सुहृमो । परिदासाइप्पभवो, धूलो पुण तिन्वसकेसा ॥५४॥ ”

तत्र सूरस्युपाधावो अनुवृत्तोद्भावनादिकः यथा—जगत्थाप्यात्सा इयामाकन्तन्दुलमात्रो धा, नास्ति घात्मपरलोकादि, क्षेत्राणि कृपत, दम्यन्तां गोरधक्ता इत्यादि सायथभाषणरूपः । कन्यादीनां निर्दोषत्वेऽपि तीवरागादिदोषतः सर्वोप-
त्वाप्यारोपः । इय शाकिन्यन्ध-कुब्ज-काण-चौर-जार-दोषभाषण-निघानलाभाऽपलपनादिकः, अपि च किं पट्टना येन भाषितेनात्मनः परस्य चोपघातः सद्रक्तेशश्च भवति तद् परिस्वरस्तुविषयमतिदुष्टविषयज्ञासमुद्भव गाढस्व-परोपता-
पहेतुक धचनमपि परिस्वरं तदेव परिस्वरकं तच्च तदलीकचयनं च परिस्वरकालिकचयनम्, तच्च कन्या गो-भूम्यलीक-
न्यासापहार-कूटसाक्षित्वमेवात् पञ्चविधम् । तत्र कन्याविषयमन्त अशिक्षकन्यकामेय भिक्षकन्यकां वदतो विपर्यय वा ।
इदं शोपलक्षणमात्रं सर्वस्यापि द्विपदविषयस्यालीकस्य, ततोऽकुमारं कुमारं वदतः, अग्रहचार्यपि ग्रहचार्यीति । गवा-
लीकमप्यल्पक्षीरामेय गां बहुक्षीरा वक्ति विपर्ययं वा । इदं यत्तुल्यदविषयस्याप्यलीकस्योपलक्षणं गामश्व वदतः ।
भूम्यलीकं परसत्कामेवात्माविसत्कां सुवं वदतः व्ययहारे वा नियुक्तो अनाभवद्ययवहारेणैव क्रस्यचिद्रागाण्यभिमूलो
वक्ति अस्येयमाभवतीति । इदं च सर्वस्यापि दृष्टिव्याप्यद्रव्यविषय्यालीकस्योपलक्षणम्, तथा चोक्तम्—

“ कक्षागहर्णं दुपयाण सूयगं चउपयाण गोवयणं । अपयाणं दग्वाणं, सब्वाणं भूमिवयण तु ॥ ५५ ॥ ” इति

यथेवं कन्यादिविशेषोपादानमुत्सृज्य सामान्येन द्विपद-चतुष्पदा-ऽपदग्रहणमेव कस्मान्न कृतम्? एतावतैव तदतिरिक्तवस्त्वभावेन सर्वसङ्ग्रहसिद्धेः । सत्यं, किन्तु कन्याद्यलीकानां लोकेऽतिगर्हितत्वाद् विशेषेण तद्वर्जनार्थं तदुपादानम्, अत एव लोकेऽतिगर्हिततया रूढत्वाद् न्यासापहार-कूटसाक्षिकत्वेऽपि कन्याद्यलीकत्वादिभ्यः पृथगुपात्ते । तत्र नगस्यते निक्षिप्यत इति न्यासः-रूपकार्पणं स्थापनिकेत्यर्थः तस्यापहरणं न्यासापहारः । अदत्तादानरूपत्वाद् अस्य कथं सृपावादत्वं? येनेहोपात्ताः, उच्यन्ते, अपलापवचनस्य सृपावादविषयत्वात्, तद्ग्रहणं त्वदत्तादानमेव, 'कूटसाक्षित्वं' अलीकसाक्षिदानम्, उत्कोच-मत्सराद्यभिभूतः प्रमाणीकृतः सकूटं वक्ति एतस्य विवादेऽहं साक्षी । तदत्र कन्यादिगोचरपञ्चविधपरिस्थूरकालीकवचनस्य विरतिः-नियमस्तस्यां परिस्थूरकालीकवचनविरतौ यदाचरित-मिति, नवरमलीकवचनविरतौ इत्युक्ते सर्वालीकविरतिगोचरत्वं स्यात्, अतः स्थूरग्रहणं कन्याद्यलीकस्यैव व्रतविषयत्वात्, तदपि च कन्याद्यलीकं जघन्य-मध्यमोत्कृष्टतन्त्रिचिन्धं स्यात्, तत्र स्थूरग्रहणेन प्रचलायसे त्वमित्युक्ते न प्रचंलामीत्यादेर्व्युदासः, परिशब्देन तु न सुन्दरेयमित्यस्य जघन्यकन्याद्यलीकस्य, द्रुष्टनक्षत्रेयमिति मध्यमस्य च व्युदासः, परिस्थूरमिति समुदितेनातिशयस्थूरं पतिमारिकेयं तल्लक्षणयोगात् शाकिनी वा विपकन्या वा सुवृद्धत्वाद् शीला वा अनिश्चितपितृका वेति उल्कृष्टस्य च स्त्रीकारः, परिस्थूरालीकविरतावित्युक्ते त्रिभिरपि योगैर्नियमः स्यात् न चायं नियमो युज्यते गृहिणः कस्यचित् कथञ्चिद्विरतिसद्भावादिति वचनग्रहणम्, वचनं भणनमभिधानमित्येकोऽर्थः । भेदोपलक्षणार्थं चैतत्, कञ्चित् स्थूरं मनसान् चिन्तयति कञ्चिद्भावाच्च न वक्ति कञ्चित् कायेन भू-कर-पाद-शिरः सज्जया

नाऽऽचरति कृद्वेग्यारेण धेति अस्या विरतो 'यद् 'आचरितम्' आसेवितम् "गृथ" ति द्वितीये मृपापादाख्येऽणुव्रते 'अग्रशस्ते' अशोभने भाधे सत्यसाधपि कुतः? 'प्रमादप्रसूनेन' मयादिपञ्चविधप्रमादव्यापारेण तस्यातिचारस्य 'पडिकामे देसिय सब्बमि' स्युत्तरगाथास्यपवसम्पन्धोऽत्र लगयितव्यः, ततो देवसिकमतिचार सर्वं प्रतिक्रामामि तस्माद्विचर्येऽह मिथ्यादुष्टकृतेनेति गाथार्थः ॥ ११ ॥ यदाचरितमेतदीयातिचारजात तदाह—

सहसा रहसदा(ससदा)रे, मोसुवपसे य कूडलेहे य । धीयवयस्सइयारे, पडिकमे देसिय सब्वं ॥ १२ ॥

त्या०—मूचनात् सूत्रम् इति कृत्वा "सहस" ति सहसा अभ्याख्यानं "रहस" ति रहोऽभ्याख्यानम् रहस्याभ्याख्यानं वा "वारे" ति स्वदारमन्त्रमेवः तथा मृपोपदेशः कृद्वेग्यकरणे चेति द्वितीयग्रन्थस्य पञ्चातिचारा गते । तत्र सहसाऽनालोच्य अनिश्चित्याभ्याख्यानमसदोपाध्यारोपणं यथा चौरस्थं पारदारिको वेति तत् सहसाभ्याख्यानं "रहस" ति रहम् अव्ययं यदा रहति लज्जति जनसङ्गमिति रहः । रहस सातं (सान्त) वलीवे । रहसा ण्कान्तेन हेतु-मृतेनाग्राख्यानं रहोऽभ्याख्यानम् । यदि वा रहसि सम्भवं रहस्यं तेन तस्मिन् वाऽभ्याख्यानं रहस्याभ्याख्यानम्, णत्तुक्तं भवति, रहसि मन्त्रप्रमाणानभिधीक्ष्य ध्वति यथैप मन्त्रो मया ज्ञातः, इदं चेदं च राजविक्र्वादिकमिदं मन्त्रपत इति । अत्राह, नन्वाभ्याख्यानमसदोपाभिधानरूपत्वाद् मृपावाद् णव अतस्तद्विधाने व्रतमत्र एव कुतोऽतिचारात् । सत्यम्, किन्तु यदा परोपघातफलनाभोगादिनाऽभिधत्ते तदा सट्स्लेशाभावेन प्रतनिरपेक्षत्याभावाद् न तद्गः, परो-

१ यत्तदाचरि० स २ ॥

पघातहेतुरूपत्वात् तु भङ्गः, इति भङ्गाभङ्गरूपतयाऽतिचारतेति, यदा तु तीव्रसङ्कलेशयुक्तोऽभ्याख्याति तदा व्रतनि-
रपेक्षत्वाद् भङ्ग एव । आह च—

सहस्रसम्भक्त्वाणार्हं, जाणंतो जहं करेज्ज तो भंगो । जहं पुणनाभोगार्हंतो होह अईयारो ॥ ५६ ॥

यदि वा उद्गाढविप्रतिपन्नसामन्तान् मन्त्रयमाणान् दृष्ट्वा राजाह मां ग्रहीतुमभिमन्त्रयन्ते इति सम्भवाद् भङ्गः,
अनिश्चयादतिचारः । स्वदाराणां मन्त्रः—विश्रम्भभाषितं तस्य भेदः—अन्यकथनं, दारग्रहणं चेह मित्राद्युपलक्षणम् ।
अयं चानुवादरूपत्वेन सत्यत्वाद् यद्यप्यतिचारो न घटते, तथापि मन्त्रितार्थप्रकाशनजनितलज्जादिभावतः स्वदारादेर्म-
रणादिसम्भवेन परमार्थतस्तस्यासत्यता ।

‘सचं पि तं न सचं, जं परपीडाकरं वयणं ॥’ इत्यादिवचनात् अतः कश्चिद्भङ्गात् कथञ्चिच्चाभङ्गादतिचारतेति ।
अन्यदीयव्याख्या त्वन्न यथा—काचिद्विपत्युः सौभाग्यमावेदयति यथा मां प्रार्थयते अमुको न पुनरहं प्राणात्ययेऽपी-
च्छामि । स तु स्त्रियः प्रायोऽभिलषणीया अपि तथाऽनृताभिधानशीला अपीति जातसन्देहस्तामुपालभतेऽतोऽतिचारः ।
दारग्रहणं धवोपलक्षणं यदा तु पुरुषः प्रहासेनाह नाहमद्य निधुवनार्थी परिखेदितत्वात् त्वत्सपत्न्याः, सानुसिरोषं
तामाह हताशो ! शोभनव्रता त्वमसि याऽपरपाथामेवमाचरसि तामुपालम्भमानायास्तस्या अतिचारः । “मोक्षुवणसे
य” स्ति.मृधा—अलीकं तस्योपदेशो मृषोपदेशः । इदमेवं चैवं च ब्रूहि त्वमेवमेवं चाभिदध्याः कुलगृहेष्वित्यादिकमस-
त्याभिधानशिक्षाप्रदानमित्यर्थः । इह व्रतसंरक्षणेऽनिर्गतापेक्षत्वाद् अनाभोगादिना परवृत्तान्तकथनद्वारेण मृषोपदेशं

पच्यन्तोऽतिचारता, चकाराव् निष्कृतिप्रधानशास्त्राध्यापनमध्यतिचारः । कृदलेखस्यासत्सु 'दृशुतार्थसूच्यफाक्षरलेखनस्य कारणं 'कृदलेखकरणं' वितथार्थाभिधायकलेखलेखनम् । अत्रैवं कुर्यन्तो योगत्रयमपि दुष्टं न्यामिष्यते । तथाहि-कृदलेखं लिखन्तो मनःपूर्वकत्वात् कायस्य मनःकायालीकम् तमेव च घात्रा बदत् एव चिरन्तनो लेखा एतद्धनं मम यित्रा त्वदीयपित्रे दत्तमासीत् साक्षिणस्तु घृताः सन्प्रतीति । बहुपापोऽयं कृदलेखः । परमिहापि घृपाभणनमेव मया प्रत्याख्यातम्, इदं त्वन्यनामसुव्राक्षरविष्यस्वरूपलेखनमिति भायनया सुगधेषु देवंत (?) सापेक्षस्यातिचारता भावनीया अन्यया याऽनाभोगादिकारणेभ्योऽसौ वाच्येति । "धीणं अणुव्ययम्भी" इत्यभिधानान्तरं महसा इत्यत्र भूयोऽपि द्वितीयव्रतस्येति यत् आह तद् वशीयति यदेते सन्नसाभ्याख्यानादयो द्वितीयव्रततिचारा उदाहप्रच्छादन-प्रवचनमालिन्यपरिहाराय 'धैत्यसाधुयिपये क्रियन्ते तदा नातिचारा नापि प्रतिफलमणाहोः तदर्थमलीकमपि घवतो न राग-त्रेयो प्रताभावेत्तु केवल गुण एव । यदुक्तम्-

साहृण चेदयाण य, षड्विणीय तद् अयद्यथाय च । जिनपचयणस्त अहियं, सव्यथामेण वारेइ ॥५६॥
अभिन्न् षड्विधेषुपि द्वितीयव्रतस्यातिचारं प्रमादप्रसो न यदतिक्रान्तं तस्मादतिक्रामाभि वैशिकमिति उपलक्षणा-
र्थत्वात् रात्रिकादीनां सूचना द्रष्टव्या । सर्वम् अतिक्रम-न्यतिक्रमा-ऽतिचाराऽनाचारमेवम्, अथवा 'सर्वम्' इति सूक्ष्म-
मपि बुद्धिपूर्वक उभयलोकपरिगुञ्ज भाषणीयम् । उक्त च-

शुद्धिं निपुणं, भासेष्वा उभयलोगपरिसुद्धं । सपरोभयाण जं खलु, न सव्वहा पीडजाणं तु ॥ ५७ ॥

तच्च तथा यत्नभाषितं तस्येति गार्थः ॥१२॥ साम्प्रतं तृतीयव्रतातिचारप्रतिक्रमणमुच्यते—

तद्विष्णु अणुवयम्मी, थूलगपरदवहरणविरईओ । आयरियमप्पसरथे, एत्थ पमायप्पसंगेणं ॥ १३ ॥

व्या०—चौरस्य कर्म चौर्यं, स्तेनस्य कर्म स्तेयं, आदीयते यत् तद् आदानं 'अदत्तास्य' स्वामिना ननु ज्ञातस्य 'आदानम्' ग्रहणं अदत्तादानम् एते त्रयोऽप्येकार्थः । तत्र तृतीये अणुव्रते "थूलगपरदव्वहरणविरईओ" स्ति स्थूरकं च तल्लोक-राजविरुद्धापेक्षया परद्रव्यहरणं चेति समासः, अस्मिन् कृते लोकनिन्दार्थो रङ्गारशब्दप्रवृत्तिः क्षत्रजातादिना हरतो बहुतरशुल्कभङ्गे राजग्राहत्वाद् दत्तपदादिच्छेदः तद्वद्रव्यहानिश्चोपजायते नत् स्थूरकमभिधीयते । तच्च सच्चित्ताचित्तभेदतो द्विधा । मिश्रस्यानयोरेवान्तर्भावत् । पुनरेकैकं द्विधा 'स्थूरं सूक्ष्मं च । तत्र 'स्थूरं सचित्तं द्विपदचतुष्पदधान्यादि, सूक्ष्मं तल्ललाऽनलादि । अचित्तं यादरं हिरण्य-कांस-दृग्यादि, सूक्ष्मं कर्णशोधनशिलिका-तृण-लेङ्ग्यादि, अतः स्थूरकं यादरं राजविरोधादिकारणं सच्चित्ताचित्तादिभेदं क्षत्रगृह्यादौ सुस्थगितादिस्थितं यत् परद्रव्यं तस्य क्रोधादिना हरणं तस्माद् विरतिः, तस्या यदतिचरितमप्रशस्तेऽत्र स्तेनाहृतग्रहणादौ विरतिभङ्गकारणे प्रमादप्रसङ्गेनेति गार्थः ॥१३॥ यदाचरितं तदाह—

१ स्थूलं सं.२ ॥ २ स्थूलं सं.३ ॥

तेनाहडप्पओगे, तप्पडिख्वे विरुद्धगमणे य । कूडतुल कूडमाणे, 'तइयन्मि अणुवप निंदे ॥ १४ ॥
ध्या०-स्तेनाहृतं, तस्करप्रयोगः, तत्प्रतिरूपव्यवहारः, विरुद्धराज्यगमनं, कूडतुलाकूडमानकरणमिति । तत्र स्तेनाः-
बोरस्ते. आहृतम्-आनीतं किञ्चित् कुण्डमादि देशान्तरात् तत्समर्थमिति लोभाद् यदग्रहीतम् । इदं हि लोभदोषात्
काणक्येण गृह्णन्तौ व्यपदिश्यते । यवाह—

बौरब्यौरापको मन्त्री, मेवज्ञः काणककयी । अहवः स्थानदेशेष, चौरः सप्तविधः स्मृतः ॥५८॥
तदित्थं चौर्यकरणाद् प्रतमज्ञः, पाणिल्यमेध मया विधीयते न साक्षाचौर्यम् इत्यव्यवसायतो प्रतनिरपेक्षत्वाभा-
वाद् भद्रः इत्युभयरूपतयादतिचारता । तदेव कुर्वन्तीह तस्कराः-चौरा गद्य उच्यन्ते तेषां प्रयोजनं-प्रयोगः तत्प्यादिवहनं
हरणक्रियाया वा प्रेरणमभ्यनुज्ञा 'हरत यूयं ग्रहीव्यामः, किमिदानीं निर्व्यापारास्तिष्ठथ यदि सम्प्लाविक नास्ति भवतां
'तदाऽहं तत् प्रयच्छामि युष्मदानीत्तमोपस्य वा यदि विप्रापको न कश्चिदस्ति तदाऽहं चिक्रेष्यामि गच्छन्तु चौर्यार्थं
भवन्तः' इत्यादिवचनैश्चौराणां स्तेयक्रियायां व्यापारण तत्करप्रयोगः । अत्रापि भग्नाभासापेक्षतायामनावोगाविना
याऽतिचारता भावनीया । तेन प्रस्तुतेन कुण्डकुमादिना प्रतिरूपं सदृशं कुसुम्भादि प्रक्षिप्यते यत्र व्यवहारे स तत्प्रति-
रूपो व्यवहारः । अथवा तत्प्रतिरूपेण सहजकर्पूरादिसदृशेन कृत्रिमकर्पूरादिना यो व्यवहारो यद् यत्र घटते [वृष्यादि

१ अत्र "पडिक्खमे देसियं सन्धं" इति पदं समुचितं यद्दुभिराणुत्त्वात्, परं मया तु वीकाकृत्रियं यमुक्पतया विवेचितं
तदेव न्यस्तम् ॥ २ भौरौपको स ॥ ३ तद्या तत्पदं प्रय० सं २ ॥

घृतादिषु पलज्जीवसादि] तस्य तत्र प्रक्षेपेण यो विक्रयः परद्रव्यापहरणं स तत्प्रतिरूपव्यवहारः । “विरुद्धगमणे च”
सि सूचनात् विरुद्धराज्यातिक्रमे च यस्य राज्ञः सम्यग्धेनास्यते तद्विरुद्धे राज्ञि गमनं वाणिज्येन विरुद्धगमनम् यदा
विरुद्धो-निजदेशस्वामिनः प्रतिपन्थी तस्य राज्यं-कटकं देशो वा विरुद्धराज्यं तत्र निजस्वामिनो नियेधवचनमतिलङ्घ्य
लोभात् क्रमणं-गमनं विरुद्धराज्यातिक्रमः । अयं च यद्यपि स्वस्वामिनाऽनुज्ञातस्य परकटकादिप्रवेशस्य—

सामीजीवादत्तं, तित्थयेरेहिं तद्देव य गुरुहिं । एयस्स उ जा विरई, अदिन्नदाणस्स सा विरई ॥ ५९ ॥

इत्यदत्तादानलक्षणयोगात् विरुद्धराज्यातिक्रमकारिणां चौर्यदण्डयोग्यतावासेश्चादत्तादानरूपत्वाद् भद्र एव तथापि
वाणिज्यमेवेदं मया कृतं न चौर्यमिति भावनया व्रतनिरपेक्षत्वाभावाद् लोके चौरोऽयमिति व्यपदेशाभावाच्चातीचारता ।
“कूडतुल कूडमाणे” सि तुला-वणिग्युपकरणविशेषः मानं-कुडवादि कूडत्वं-न्यूनाधिकत्वं तेन व्यवहारः-परद्रव्याव-
हरणं न्यूनया ददाति अधिकया गृह्णाति । एतौ च [तत्प्रतिरूप] कूडतुलाकूडमानव्यवहारी यद्यपि वञ्चनापरिणामेन
परधनग्रहणरूपतया व्रतभङ्गरूपौ तथापि क्षत्रखननादिकमेव चौर्यम्, इदं तु वणिक्कलोपजीवनमेवेति स्वकीयकल्पनामा-
त्रमपेक्षयातिचारतयोक्तायति । तदत्रैतान् स्तेनहृतादीन् कृतविस्मृतानतिचारांस्तृतीयेऽणुव्रते निन्दाभि यदा “पडिक्रमे
देसियं सब्वं” इति चतुर्थपादपाठः । तत्र विरतेर्यदतिचरितं तस्मात् प्रतिकामासि ‘देवशिकं’ दिवसातिचरितं ‘सर्वं’
निरवशेषं खण्डनाविराथनादिरूपं यदनुष्ठितमिति गार्थार्थः ॥ १४ ॥ साग्गतं परदारवर्जन-स्वदारसन्तोपलक्षणं चतु-
र्थव्रतातिचारप्रतिक्रमणमुच्यते—

चउत्तरे अणुद्वयस्मी, निगुं परदारगमणचिरईओ । आयरियमप्यसत्तये, एरथ पमायप्यसंगेण ॥ १५ ॥

प्रा०—इह किञ्च विद्या भेदुनं-स्त्री पुंलक्षणाभिगुनार्थं स्पूल-श्रुतमेदात् । तत्र कामोदयेन यद्विन्द्रियगणामीय
 विष्णुः तन् श्रुते, स्पूलं च मनो-या कायैरोदारिक-भेदिगच्छीणां यः सम्बन्धोः । ततश्च तुयैःशुभते 'नित्यं' सरा "पर-
 दात्तागमणचिरईओ" सि परे-आत्मव्यतिरिक्ताः पुरुषास्त्राया मनुष्यजात्यापेक्षया देवास्तिर्गम्यश्च तेषां वाराः-परिणीत-
 सरश्रीमभेदानि नारुण्यणि कल्प्याणि देव्यद्विपरदच्यश्च इति परदारा । गणप्यपरिगृहीतदेव्यस्तिरदच्यश्च काश्चित्
 मरुप्रदीपुः परिक्तेतुश्च कल्पयित्वापाद् वेदयारुत्वा एव भवन्ति, तथापि पागः पञ्जामिभोग्यत्यात् परदारा गृय ता
 इति यजनीयाः । तथा श्वदरिः मन्त्रोपा श्वदारमन्त्रोपाः यथा परकल्त्रं तथा वेदयामयि यजैयित्वा स्पर्शरैरेव च कश्चिन्
 मनुष्यतीश्वर्यः । उपलक्षयत्यात् गौर्गिणां स्वभर्तृभ्यतिरिक्त्वैव सामान्यतः पुरुषमात्रस्य यजनमित्यपि प्रष्टव्यं । पुं-
 वत्त्वं परदारैश्च स्त्रियाः परपुरुषे गमनं-धिययोगभोगासेवनं, गमनं हि लोकेऽपि परिभोग पयोच्यते । परदारगमनस्य
 योयलक्षणत्यान् परनरगमनं चेति । त्व् विरिषयन्थ-यनहरणा-ऽग्रशः फीत्यादीनामिषलोके परलोके च नरकालस्य
 शा मयागवभणवनादीनां हेतुरिति परिजानान् तस्य परदारगमनस्य विरतिः-निगमः श्वदारगमनोपे परदारपदंने च,
 तस्यो वर 'अभिषरिसम्' अतिन्द्रितस्य क? अप्रदास्ते 'अत्र' परदारपण्यस्त्रीषु विरतिरिषये इत्यर्थः । कथम्? इत्याह
 'प्रमात्प्रमोनेन' विषयाभिष्वंगेति गार्ग्य ॥ १७ ॥ यदापरितं तदाह-

अपरिगहिया इत्तर अणंग वीमाह निधअणुरागे । चउत्तयपस्सईपररे, पडिक्कमे वेसिय सब्वं ॥ १६ ॥

व्या०—अपरिगृहीतागमनं १ इत्वरपरिगृहीतागमनं २ अनङ्गीडा ३ परविवाहकरणं ४ कामे तीव्राभिलाषश्च ५ इति । एते पञ्च चतुर्थत्रयेऽतिचाराः । एतेषां चाऽयं विषयविभागः—

परदारवल्गिणो पंच ह्येति तिस्रि उ सदारसंतुष्टे । इत्थीण तिस्रि पंच य, भंगविकल्पेहिं अईआरा ॥ ६० ॥

अपरिगृहीता 'अनाथकुलाङ्गना तस्यां गमनं परदारवर्जकस्यातिचारः, लोके तस्याः परदारत्वेन रुडत्वात् । कानु-
कल्पनया तु स्वभर्तादेरभाचतोऽपरदारत्वादिति भावः । इत्थरं—स्वल्पकालं परिगृहीता या केनचित् काचिद्वश्या भाडी-
प्रदानेन स्वयशीकृता तस्यां गमनं—भीशुनासेचनं परदारवर्जकस्यातिचारः, तस्यास्तावन्तं कालमर्थदानतः परेण परिगृ-
हीत्वेन परदारत्वात् । वैश्यामैवैतां याम्बहं, न परकलत्रं इति स्वकल्पनामात्रतस्तु वैश्यारूपत्वादिति भावः । एते न
त्रावपि स्वदारमन्तोपिणोऽतिचारतया न सम्भवतः स्वदारव्यतिरेकिण्याः सर्वस्या अपि त्रिगता तेन प्रख्यातत्वात्
तद्गमने व्रतभङ्गस्यैव प्राप्तेरिति भावः । "अणंग" स्ति अनङ्गीडा सा हि अतीवकामाभिलाषेण परिसमाप्ततस्याऽ-
प्याऽऽर्हार्थैः स्थालकादिभिः योपिद्वाल्याप्रदेशासेचनं, यथा अनङ्गः—कामस्तत्प्रगानकीडा—अभरदशना-ऽऽलिङ्गन-कुचम-
र्दनादिका निधुचनमेव व्रतयिययो नैवेति भावनया परदारवर्जेकस्यातिचारः । एवं स्वदारतोपि-
णोऽपि परदारावैतां कुर्वतोऽतिचारता याल्या । योपितस्त्वनर्थेव भावनया पुरुषे आलिङ्गनादि कुर्वत्या अतिचारता ।
परेषां—स्त्रीयापत्यव्यतिरिक्तानामपत्यानां कन्याफललिप्सया स्नेह-सम्बन्धादिना वा विवाहस्य विधायनं परविवाह-

१ विषयाकल्याणाः ॥ २ दारसंतोपिणोऽपि परदाराद्विभेतां सं.२ ॥

करण, स्वाप्त्येव्वपि सङ्ख्याभिप्रहो न्याय्यः, इदं च परदारवर्जक-स्वदारसन्तुष्टयोर्पितृश्च त्रयाणामप्यतिचारः सम्भवति, यदा हि परदारविदु मैथुनं न कुर्मो न कारयाम इत्यभिप्रहः स्यात् तदा परविवाहकरणेऽर्थतो मैथुनस्य तेषु कारणमनुष्ठितं भवति अतो भ्रातृः, विवाह एवायं मया विधीयते न परदारविदु मैथुनमिति भावनया तु व्रतसापेक्षत्वाद्भ्रातृ इत्यतिचारता, यथा पराणाम्-उल्कृष्टानां उल्कृष्टसङ्ख्यानामित्यर्थः विवाहाना कारण-श्रृरिशाः परिणयनं, स्वदारसन्नोधिणो हि श्रृरिपरिणयने तदवस्थेषाऽविरतिरित्यतिचारः, योपितो हि पुरुषेण कियमाणं त्रिचतुःसङ्ख्यं परिणयनं दृश्यतेऽयुनापि । “तिव्वअशुरागे” ति कामे तीव्वाभिलाषः । तत्र कामे-कामोदयजन्ये मैथुने अपवा सूचनात् सूत्रम्, इति कामे कामभोगेषु तत्र समयपरिभाषया कामौ शब्द रूपे भोगा गन्ध-रस-स्पर्शाः तेषु तीव्वाभिलाषः-अत्यन्ततदध्यवसायः । यथा कामे कामभोगेषु तीव्वाशुरागे सति सङ्क्रोगानन्तरं तद्भोगेऽप्यशुक्तासु चेतोऽभिरमते दृष्टादिपत्नीनां च युषस्त्वित्यतिचारः । अयमपि त्रयाणामपि पूर्वोक्तानामतिचारतया युज्यत एव । यद्यपि हि स्वदारविदु तीव्वाभिलाषस्तेषां साक्षाद्प्रत्याख्यातत्वाद् मुक्तक एवेति कुतस्तत्करणेऽप्यतिचारसम्भवः, तथाऽप्यसौ न विधेयो यतो विदितजिनचरनः श्रावकः श्राविका वात्यन्तयापभौक्तया ब्रह्मचर्यं चिकीर्षुरपि यदा वेदोदयाऽसङ्घिष्यु तथा तद्विद्यतु न शक्नोति तदा यापनामात्रार्थं स्वदारसन्नोपादि प्रतिपद्यते, अतीव्वाभि'लायोऽपि च यापनायाः सम्भवात्, तीव्वाभिलाषोऽर्थतः प्रत्याख्यात एवेति तत्करणे व्रतसापेक्षत्वे च भ्रातृभ्रातृरूपावतिचारता । ननु योपितोऽन-

क्रीडादयस्त्रयोऽतिचारा भाविताः पञ्चातिचारपक्षस्तु तस्याः कथं भाव्यते? उच्यते-यदा स्वकीयपतिः सापत्न्या वार-
कदिने परिगृहीतो भवति तदा सपत्नीवारकमतिक्रम्य तं परिशुजानाया आद्या(द्वितीया)तिचारोऽपि सम्भवति, द्वितीय-
(प्रथम)स्त्वतिक्रमाद्यवस्थायाम् परयुक्त्यसभिसरन्त्याः । नवरं तदध्यवसाय-तदर्थप्रवृत्ति-तद्ग्रहण-तत्परिभोगरूपा एतेऽ-
तिक्रम-न्यतिक्रमा-ऽतिचारा-ऽनाचाराः क्रमशः चत्वारोऽपि दृष्टव्याः । एवमेतदनुसारतोऽन्यत्राप्याद्यपदत्रयेऽतिचारता
भावनीया अतिक्रम-न्यतिक्रमयोरप्यतिचारभेदत्वात्, चतुर्थपदे तु विचक्षितवतभङ्गः । तदित्थं पञ्चातिचारा योषितोऽपि
भाविताः । तदसिञ्चतुर्थव्रतातिचारे प्रमादादिना यदतिक्रान्तं तस्मान् प्रतिक्रामामि दैचक्षिकं सर्वमिति । यदपि सूक्ष्मं
परयुवतिदर्शनं सम्भाषणादिकं सविकारं सविभ्रमं व्रतविराधनाहेतु तदपि च प्रतिक्रामामि । उक्तं च--

वज्जेल्ला मोहकरं, परजुवईदंसणाइ सविकारं । एण तु मयणठाणा, चरित्तपाणे विणासंति ॥ ६१ ॥

तदत्र कामभोगेषु गृद्धिमकुर्वन् श्रायकोऽल्पवन्धको यथासौ पूर्यमुनिगदितः श्रायकोऽत्रेदं संविधानकं--

किल कस्मिंश्चित् सन्निवेशोऽत्यन्तलेहसम्बन्धं श्रातृद्वयं निवसति । तयोर्मध्यादन्यदा गुरुसमागमे तत्र धर्मश्रवणा-
दुत्पन्नप्रव्रज्यापरिणामो धन-शान्यादि परिलज्जय गुर्यन्तिके व्रतं जगद्भैको भ्राताऽतीवोपशमपरो धर्मांशान्नोद्यतोऽजनि ।
अन्यदा प्राशुक्तसन्निवेशासथा विहारकमेण समागताः मूरयः । सोऽपि च साधुः समागतो गुरुभिः सह, स च गुरुणां
निवेद्य मञ्जातदर्शनाय ग्रामं प्रविष्टः, इष्टा श्रातृजाया पृष्टा च क त्वदीयो भर्ता? सा प्राह-क्षेत्रं गतः, तत्समये

१ पञ्चाप्य० सं.२ ॥ २ विणामिति सं.२ ॥ ३ पृष्टा व्युत्प्रातृजाया सं.२ ॥

पूरेणागणा तदन्तरा सरित् । प्रतिलाभितोन्नितसमये तयाऽसौ प्राद्युकादरेण, उरता च सा मुनिना भोजनानन्तर,
 गगा-निजभृतुः कथय, यदि नद्यां न शालोपि गन्तुं ततो यत्कथं त्ययेदं हे नदि । यदि मदीयज्येष्ठसाधुना न कदा-
 पित् सुकृतं ततो मयं वितर मार्गमिति । तथा तथैव गृते दरप्रचारा गता सा पत्युः समीपम्, कथितः सर्वोऽपि मुनि-
 वृष्टान्तः तत् श्रुत्या पत्या सोक्ता, प्रज त्वं गृहं, यदि नया निभेपि ततो यत्कथ्या सा नदी मन्त्रनेन हे नदि । यदि
 मदीयश्रापकेण कदाचिदपि भोगा (निय) मुक्तास्ततो मण देहीति मार्गमिति । एवं गृते लज्यमार्गं सा समागता गृहं
 चिन्तागामामो सविमगा सनी, 'भेक्षण कीदृश चरितमेतयोर्ब्राह्मणोः, किं देवता असत्या, किं वा प्रयोगः कश्चिदेत-
 योरिदृशे, एवं चिन्तातुराया' समागतस्तत्पतिर्गृहम्, तां तथा समीक्ष्य प्रोक्ताऽसौ तेन, किं भद्रे ! त्वं चिन्ताप्रपन्ना
 दृश्यसे, किं परामृताऽसि केनापि ? न हि न हि किन्तु मयोरपि श्रात्रोर्युग्मदीयं नोच्छिन्मीदृश दृष्टा विमयाफुल्लिताऽ-
 हम् । अथ गृते तत्पतिः, मुग्धे ! न जानासि तस्यमन्त्रार्थे षणु ! स हि साधुर्नित्यमुपोषित गयास्तेऽनवयनिश्चहाहार-
 त्वात् । यदुक्तम्—“ निरयश्चाहारणं, साहृणं नियमेव उच्यते ॥ सि ”

मम पुनः । पामारुण्यनरूपमसारसमुचिकिन्पाकुरुतुल्यं परिणामरिसं विषयासेयनमहं सेये उपरोधमाप्र-
 तथा विगतप्रतिपन्थो न पुनर्भायत; अतोऽहं ग्नामि घटशतेन न च पिन्दुनाऽपि सृष्टये, ततोऽहं पर्यतिथिषु फल्पाण-
 काष्टाधिकारिणेषु च परियर्ज्यं सम्भोगं रात्रायपि सहूसेयनादसेव्यहम् इत्यावियचनेः प्रयोथिता भाषी । इत्येव

१ वेत्तव्यं स ३ ॥

कामभोगेषु गृह्णिर्न कार्येत्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ १३ ॥

उक्तं चतुर्थव्रतातिचारप्रतिक्रमणम् । साम्प्रतं स्थूलपरिग्रहविरमणलक्षणस्य पञ्चमस्य तदुच्यते, तत्र परिगृह्यते-
स्त्रीक्रियते मोहोदयादविवेकिभिरिति परिग्रहः, स च स्थूल-सूक्ष्मभेदाद् द्विविधः । तत्र परकीयेष्वपि वस्तुषु य ईष-
न्मूर्च्छापरिणामः स सूक्ष्मः, स्थूलः पुनः सचित्ता-ऽचित्ता-मिश्रभेदतः त्रिविधः, सूत्रोक्तधनधान्यादिभेदतो नवधा
वा तस्य स्थूलवस्तुपरिग्रहस्य गुरुमूले कृतपरिमाणस्य कथञ्चिन् सम्पन्नतिचारस्य प्रतिक्रमणायाह—

एत्तो अणुवृण्ण पंचमम्मि आयरियमण्णसत्थम्मि । परिमाणपरिच्छेण्ण ॥ १७ ॥

व्या० “एत्तो” ति अतश्चतुर्थानुव्रतानन्तरमणुव्रते ‘पञ्चमे’ उपन्यासक्रमप्राण्यात् पञ्चमसङ्ख्यात्मके यदा तु
साधूनां चतुर्गामो धर्मस्तदापि श्रावकाणां सर्वतीर्थेषु पञ्चाणुव्रतिक एव तद्धर्म इति पञ्चमे अणुव्रते सङ्ख्यानं युक्तमेव,
तत्र यद् ‘आचरितम्’ आसेचितमप्रशस्ते भावे सति । क्व विषये यदाचरितम्? “परिमाणपरिच्छेण्ण” परिमाणं-द्विप-
दादेद्वर्यादिसङ्ख्यानं तस्य परिच्छेदः-नियतविभाग इच्छापरिमाणत एतावतामूर्ध्वमग्रहणं परिमाणपरिच्छेदः, कोऽ-
र्थः? गुणसमीपे स्थूलनवविधपरिग्रहप्रत्याख्यानकालगृहीतप्रमाणोल्लङ्घनेन यदतिचरितम् । ‘अत्र’ धन-धान्यादिस्थू-
लस्त्रीकृतपरिग्रहप्रमाणस्यातिक्रमे ‘प्रमादप्रसङ्गेन’ लोभाख्यप्रमादवगतः । एतेन गृहिणा यत् खलाभाय पण्यमुपगृहीतं

१ यथापि सा० सं. १ ॥

विक्रीयमाणे खद्रव्यममाणादतिरिच्यते तद् यदि न विक्रीणाति किन्तु तद् द्रव्यं शासनोपष्टम्भकसाधारणे प्रक्षिपति चेत् तदा नातिचार इति दृढा मन्यन्ते । अत्र यवतिचरितं तत्र दैवसिक प्रतिकामामीत्युत्तरगाथापदेन सम्बन्ध इति गार्थार्थः ॥ १७ ॥ गदतिचरित तदाह—

धण धन्न खेत्त वरधू, रूप सुवन्ने य कुवियपरिमाणे । रुपए चउप्पयम्मी, पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ १८ ॥
 व्या० इह किल धान्य-रत्न-स्यावर-द्विपद-चतुष्पद कुप्यमेवेन सामान्यतः पञ्चविधो गृहिणामर्यपरिग्रहः, विशेष-पभेदतश्चतुःषष्टिचिचः । तत्र धान्यानि यवादीनि २४, रत्नानि सुयर्णादीनि २४, क्षेत्र-यास्तु-दृक्षभेदतस्त्रिधा स्यात्-रोऽर्थः, मानुष-रथादिभेदतो द्विपदोऽर्थो द्विधा, चतुष्पद गवा-ऽध्वादि दशधा, ताम्रकलसादिकमनेकविधसम्पत्तेकं कृष्यम् । तत्र धान्यादिपञ्चविधार्थस्य प्रतिभेदाभिधायि गाथापञ्च(सप्त)क तथया—

“घन्नाइ चउवीस, जव १ गोहुम २ सालि ३ धीहि ४ सहीया ५ ।

‘कोएव ६ अणुया ७ कए, ८ रालग ९ तिल १० सुग्ग ११ मासा १२ य ॥ १ ॥ १२ ॥

अपसि १३ हिरिमंय १४ तिउडग १५ निप्पाय १६ सिलिय १७ रायमासा १८ य ।

इसख १९ मखर २० तूयरी, २१ कुलस्थ २२ तह घन्नग २३ फलाया २४ ॥ २ ॥” ॥ १३ ॥

एतानि प्रायः प्रसिद्धानि । नवर पट्टिकाः—शालिभेदाः, कण्टु (ः) सुराप्रभसिद्धाः, तन्नेवो रालकाः, हिरिमन्याः—

१ कुएव सं २ ॥

कृष्णचनकाः, निष्पावाः-बल्लाः, राजमापाः-चवलकाः, धान्यं-कुस्तुम्भरी, कलायाः-वृत्तचनकाः इति धान्यभेदाः
२४ । रत्नानि २४-

“रथणाई चउयीसं, सुबन्न १ तउ २ तंव ३ रथय ४ लोह्नाई ५ ।

सीसग ६ हिरण ७ पासाण ८ वयर ९ मणि १० मोत्तिय ११ पवालं १२ ॥ ३ ॥ ६४ ॥

संख १३ तिनिसा १४ ऽगुरु १५ चंद्रणाई १६ वत्या १७ ऽमिलाई १८ कडाई १९ ।

तह चम्म २० दंत २१ वाला, २२ गंधा २३ दन्वोसहाई २४ च ॥ ४ ॥” ॥ ६५ ॥

प्रसिद्धान्यमूनि, नवरं रजतं-रूपं, हिरण्यं-रुप्रादि, पाषाणादि (चि)जातिरत्नानि, मणयो-जाल्यानि, तिनिसः-
वृक्षविशेषः, अमिलानि-ऊर्णाचल्लाणि, काष्ठादीनि-श्रीपर्णादिफलकादीनि, चर्मणि-सिंहादीनां, दन्ताः-गजादीनां,
चालाः-चमर्यादीनां, द्रव्यौषधानि-षिष्यत्यादीनि ।

“भ्रूसी घरा य तरुगण, तिविहं पुण धानरं सुणेयन्वं । चकारपद्ध-माणुस, इविहं पुण होइ दुपयं तु ॥५॥” । ६६ ।
भूमिः-क्षेत्रं, गृहाणि-प्रासादाः, तरुगणाः-नालिकेर्यागरामाः । चकारचंद्रं-गन्ध्यादि, मानुपं दासादि, द्विधा द्विपदोऽर्थः ।

“गायी १ महिसी २ उट्टी, ३ अय ४ एलग ५ आस ६ आसतरगा ७ य ।

घोटग ८ ‘गणह ९ हत्थी, १० चउप्पयं होइ दसहा तु ॥ ६ ॥” ॥ ६७ ॥

एते प्रतीताः, नयर अम्बाः--धारहांकादिदेशोस्पन्ना जाल्याः । अम्बतराः--वेगसराः, अजात्या घोडकाः ।
“नाणाविहोवगरणं, गेगविद्धं कुप्लकवर्षणं होइ ।

ताम्र कलश कडिछादिजातितः कुप्यमेकविधं व्यक्तितोऽनेकविधम् ।

एसो अत्यो मणिओ, छविवह चवसद्धिमेओ ऊ ॥ ७ ॥” ॥ ३८ ॥

तस्याप्यवश्यं धान्येषु-ग्रीष्मादिपूपयोगाद्धान्यस्य, धान्यस्य च क्षेत्रे दृष्टि-सारण्युभयसम्पाये सम्भव इति क्षेत्रस्य, तच्च क्षेत्रोत्पत्तमपि क्वपरिसुज्यते स्याप्यते वेति धास्तुनः खातोच्छ्रितोभयरूपस्य, सन्सुष्टाह्वय विमृषायै यतते न चासौ रूप्य सुवर्णाग्यां चिना अतो रजत हेम्नोर्ग्रहण, चकाराद् मण्यादीनां, एवंविधो न कुपितं-शुद्धोपस्कर यिना निर्वहति शुद्धोपस्कराख्यकुपितस्य च मृरिशा उपयोगाज्जीवितस्यापि च ग्रहस्थावस्थायामतीवप्रमत्तत्वात् परिमाणे न सस्युतिरिति पूर्वोपात्तेऽपि “परिमाणपरिच्छेद” इत्यनेन गतेऽपि परिमाणे इति पुनरुच्चारण न दोषाय, न चैतत् कुपिताग्योपकरणं श्रीमन्निःस्वयं व्यापारणीयमिति द्विपदस्य दासी-दास-गन्त्री-रथादिरूपस्य, चतुष्पदस्य गवा-ऽश्वोष्णद्विरूपस्य ग्रहणम् । नवविधे स्थूलवस्तुपरिग्रहप्रते पञ्चातिचारा वर्जनीयाः । तत्र प्रकृतगाथैव धनधान्यादिभेदानां द्वयेन द्वयेन एकैकोऽतिचारः कुपितैकैकः पञ्चमः । तगथा-धन धान्यप्रमाणातिक्रमः १, क्षेत्र वस्तुप्रमाणातिक्रमः २, प्रत्याख्यानकालग्रहीत-प्रमाणोल्लङ्घनमतिक्रमः सर्वत्र । द्विरण्यसुवर्णप्रमाणातिक्रमः ३, द्विपद-चतुष्पदप्रमाणातिक्रमः ४, कुप्यप्रमाणातिक्रमः ५, । तत्र “धण धत्त” सि तत्र धनं गणिम-धरिम-मेय-परिच्छेदभेदात् चतुर्विधम् । तत्र गणिम पूगफलादि, धरिम

गुडादि मैयं घृतादि, परिच्छेद्यं माणिक्यादि, धान्यं व्रीत्यादि, एतत्प्रमाणस्य बन्धनतोऽतिक्रमोऽतिचारो भवति । यथा-
 कृतधनादिपरिमाणः कोऽपि पूर्वलभ्यमन्यद्वा धनादिकं कस्यापि पार्श्वे लभते तच्च व्रतभङ्गभयात् चतुर्मासादिपरतो गृह-
 गतधान्यादिक्रये वा कृते गृहीष्यामीत्येवम्भूतबन्धनेन वचननियन्त्रणात्मकेन सूट्कादिवन्धरूपेण वा सलङ्कारदाना-
 दिस्वरूपेण वा स्वीकृत्य यदा दायकादिगेह एव तद्धरति तदाऽतिचार इति । 'खेत्त-वत्यु' स्ति तत्र 'क्षेत्रं' सस्योत्पत्ति-
 भूमिः, तच्च सेतु-केतु-उभयभेदात् त्रिविधम् । तत्र सेतुक्षेत्रमरथद्वयसेच्यं, केतुक्षेत्रं पुनराकाशोदकनिष्पाद्यं, उभयक्षेत्रं
 तु तदुभयहेतुकमिति 'वास्तु' अगारं गृहमुच्यते । तत् त्रिविधं खातमुच्छ्रितं खातोच्छ्रितं च । तत्र खातं भूमिगृहादि,
 उच्छ्रितं भूम्युपर्युच्छ्रयेण कृतं, उभयं तु भूमिगृहस्योपरि प्रासादः । एतयोश्च क्षेत्र-वास्तुनोः प्रमाणस्य योजनेन क्षेत्रा-
 न्तरादिमीलनेनातिक्रमोऽतिचारो भवति । तथाहि-किलैकमेव मे क्षेत्रं वास्तु वेत्यभिग्रहवतोऽधिकतरदभिलाषे सति
 व्रतभङ्गभयात् प्राक्तनक्षेत्रादिप्रत्यासन्नं तद्गृहीत्वा पूर्वेषु सह तस्यैकत्वकरणार्थं ब्रुव्याद्यपनयेन तत् तत्र योजयतो व्रतसा-
 पेक्षत्वात् कथञ्चिद्विरतिबाधनाच्चातिचार इति । 'रुप्प-सुवण्णे घ' स्ति रूपं-रजतं हिरण्यमेकोऽर्थः, सुवर्णं प्रसिद्धं, तत्प्र-
 माणस्य प्रदानेन वितरणेनातिक्रमोऽतिचारो भवति । यथा-केनापि चतुर्मासाद्यवधिना हिरण्यादिप्रमाणं विहितं ततस्तेन
 तुष्टराजादेः सकाशात् तदधिकं तत् कथमपि लब्धं तच्च व्रतभङ्गभयात् पूर्णं व्रतावधौ ग्रहीष्यामि इति भावनयाऽन्यस्य
 हस्ते दत्त्वा मुञ्चतीति व्रतसापेक्षत्वादतिचार इति । 'कुविय' स्ति 'कुप्यं' शयना-ऽऽसन-कुन्त-लङ्ग-भाजन-कञ्चोलका-
 दिगृहोपस्कररूपं तत्प्रमाणस्य भावेन पर्यायान्तररूपेणातिक्रमोऽतिचारो भवति, यथा-किल केनापि कञ्चोलकदशक-

लक्षण कुप्यमान कृतं कथञ्चिच्च तदाधिरूपसम्भवे सति प्रतभङ्गमयाद् भङ्गयित्वा यदुभिरपि पर्यायान्तरेण दशैव कारयतः सङ्ख्यापूरणात् स्वाभाविकसङ्ख्यापाथनावातिचार इति । “दुपप्लवङ्गयन्मि” सि ‘द्विपदं’ कलत्र-दासी-दरस-कर्मकर-शुक-सारिका-रथ-गन्ध्यादि ‘चतुष्पदं’ गया-श्रद्धादि तयोर्गत् प्रमाणं तस्य कारणेन गर्भविघापनेनातिफ्र-मोऽनिचारो भवति, यथा—केनापि किल स्रष्टराराणवधिना द्विपद-चतुष्पदाना परिमाणं कृतं तेषां स्रष्टरसमभ्याव-धिप्रसवेऽधिकपदादिभावतो घतभङ्गः स्यात् अतस्तद्भयात् कियन्तमपि कालमतिचाल्य गर्भग्रहण कारयतोऽतिचारः, गर्भगताऽधिकपदादिभावाद् पक्षिनिर्गमनेन तद्भावकल्पनाच्च घतभङ्गमङ्गुर्योऽतिचारः । एतच्च नवयिथपरिप्रवे-यत् प्रमाणं कृतं तस्माद्यदतिचरित लोभादिप्रमादात् परिमाणग्रतमतिक्रान्तं तस्मात् प्रतिक्रामामि मिथ्यादुल्लूताविना-ऽऽत्मानं निर्वर्ते वैचसिक सर्वमिति । यदपि सन्तोषातिक्रमेण मनसाऽतिक्रान्तं तदपि च । उक्तं च—

“भाविष्यद्” सतोस, गहियमियाणि अयाणमाणेण । येय पुणो न एव, गिन्हस्सामी न चित्तेष्वा” ॥ ६९ ॥ इति गाथार्थः ॥ १८ ॥ गतं पद्यमम् । उक्तमणुव्रतातिचारप्रतिक्रमम् । साम्प्रत गुणप्रदानानुच्यते । अणुव्रतानि च मूलगुणा उच्यन्ते श्रावकधर्मतरोर्मूलकत्वात् । दिग्ब्रतादीनि तु तदुपचयलक्षणगुणनियन्तैवात्मसत्ता विध्रति ततस्तानि श्रावकधर्मद्वयस्य शाखा-प्रशाखाकल्पान्युत्तरगुणा इत्याख्यायन्ते । उत्तररूपा गुणा उत्तरगुणा उपचयहेतव इत्यर्थः, ते च उत्तरगुणा दिग्ब्रतादयः सप्त, तत्रोच्चोचस्तिर्यग्दिग्गमनपरिमाणकरणलक्षण ताचदिग्ब्रतमुच्यते तच्च

‘दिक्रयविषयत्वात् त्रिविधं तदुक्तम्—

“तिविहं दिसिवयं खलु, उद्वाहोतिरियदिसिविभाएण । तासु गमणस्स माणं, दिसिन्वयं तमिह नायन्वं” ॥ ७० ॥
इह च सूत्रकृत सङ्क्षेपतो दिग्ब्रतस्वरूपं तदतिचारपञ्चकं च यु(ग)पदैकगाथायां (थया) सूचयंस्तदतिचारनिन्दामाह-
गमणस्स उ परिमाणं, दिसासु उहुं अहे य तिरियं च । बुद्धि सइ अंतरद्धा, पढमस्मि गुणव्वए निंदे । १८।

व्या० गम्यत इति गमनं लोभाद्यभिमृतप्राणिनां गतिक्रिया तस्य परिमाणं योजनैरियत्ताकरणं, क्व विषये? अत आह—“दिसासु” दिक्षु सामान्येन दिग्विषये इत्यर्थः । विशेषत आह—ऊर्ध्वमधस्तिर्यग्दिक्षु परिमाणकरणं प्रथमं गुणव्रतं । दिशो ह्यनेकप्रकारा वर्णिता शाल्त्रे, तत्र सूर्योपलक्षिता पूर्वा शेषाश्च पूर्वदक्षिणादिकास्तदनुक्रमेण द्रष्टव्याः । तत्रोर्ध्वदिकपरिमाणकरणं ऊर्ध्वदिग्ब्रतम्, एतावती दिग्ूर्ध्वं पर्वताद्यारोहणादवगाहनीयाः न परत इत्येवम्भूतम् । अधो-
दिकपरिमाणकरणमधोदिग्ब्रतम् एतावत्यधोदिक् अन्धकूपद्यावतरणादवगाहनीया न परत इत्येवंरूपम् तिर्यक्परि-
माणकरं तिर्यग्दिग्ब्रतम् । एतावती दिक् पूर्वेणावगाहनीया, एतावती दक्षिणेन इत्यादि न परत इत्येवमात्मकम् । तदित्थं त्रिधा दिक्प्रमाणकरणं प्रथमं सूत्रक्रमप्रामाण्याद् । गुणाय व्रतं गुणव्रतमिति । अस्मिन् हि सत्यवगृहीतक्षेत्रा-
द्धिः (ग्रं० १०००) स्थावर—जङ्गमप्राणिगोचरो दण्डः परित्यक्तो भवतीति गुणः । इति व्रतस्वरूपम् । अथ धनधान्या-
दिपरिमाणस्य यथा परिग्रहव्रतत्वमिष्यते तथा दिक्परिमाणस्याप्येतावन्मया गन्तव्यतया परिगृहीतत्वात् परिग्रहत्वमेव

१ ०कप्रयव्रतविषयं स. २ ॥

युज्यते कथं दिग्गतत्वं?, नैयम्, अन्तर्भोग-बहिर्भोगनिमित्ताकथस्तुनो धनमान्यादेः स्वीकृतत्वेनेयसाया परिग्रहणात् परिग्रहत्वमिष्यते विद्यु चोर्ध्वाधस्तिर्यग्दिक्कृये गन्तव्यस्यैव परिमाणकरणादिग्रहत्वमेव युज्यते अन्तर्भोग-परिभोग-भायस्याभावात्। अधुनाऽस्यैव पञ्चातिचारा अतैव मृचिता 'युष्टि' सि ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्दिक्कृये वृद्धिशाब्दयोजनाद् ऊर्ध्व-वृद्धिः-ऊर्ध्वदिक्प्रमाणातिक्रमः, अधोवृद्धिः-अधोदिक्प्रमाणातिक्रमः, तिर्यग्वृद्धिः-तिर्यग्दिक्प्रमाणातिक्रमः। अपरा च वृद्धिरिति भीमन्यायेन क्षेत्रवृद्धिः। "सइअतरद्ध" सि स्मृतेरन्तर्धौ स्मृत्यन्तर्धौ अन्तर्धानम्-आच्छादनं विस्मरणमि-र्येकोऽर्थः। वृद्धयत्र स्मृत्यन्तर्धौ चेति समासः। एताः किं? प्रथमे गुणव्रतेऽतिचाराः स्युरिति याव्यशेषः। तत्रोर्ध्व-दिक्प्रमाणातिक्रमा-यावत्परिमाणमूर्ध्वदिशि परिगृहीतं तस्यातिलङ्घनम्, अधोदिक्कृयेगिद्व्यप्रमाणातिक्रमयोरप्येव शेषम्, नवर चैत्य-साधुवन्दनाथर्ममूर्ध्वदिशिदिक्प्रमाणातिक्रमेण परतो गच्छतोऽपि नातिचारः स्यात् नृक्षमेक्षिकायां साधुरिवोपयुक्तस्य। यत्रोर्ध्वाधस्तिर्यग्दिक्कृये गमनप्रमाणातिक्रमोऽतिचारः सोऽनाभोगादिना अतिक्रम-व्यतिक्रमादिना धा प्रष्टस्य व्रष्टव्यः, अन्यथा भङ्ग एव स्यात्। क्षेत्रवृद्धिस्त्वेषं भावनीया यथा-केनचित् सर्वांश्चपि विद्यु प्रत्येक योजनशतात् परतो गमननियमः कृतः तत्र च पूर्णस्यां दिशि भाण्डं गृहीत्वा योजनशतं यावद्गतस्ततोऽपि परतो भाण्डं षट्तर मूल्यमवाप्नोति अतोऽपरस्या योजननवतिमेव यास्यामीति चेत्सि व्यवस्थाप्य पूर्वस्या दिशि दश योजनानि क्षेत्रवृद्धिं कृत्वा दशोत्तर योजनशत गच्छतस्तस्य घतसापेक्षत्वात् क्षेत्रवृद्धिर्लक्षणेऽतिचारः, स्मृत्यन्तर्धौ च किं मया परिगृहीत कया वा मर्यादया? इत्येवमननुस्मरणमित्यर्थः। 'स्मृतिमूलं हि नियमानुष्ठानम्' तद्वैद्यो तु नियमत एव

तद्भ्रंश इत्यतिचारः । यथा केनापि पूर्वस्यां दिशि योजनघातं प्रमाणं कृतं गमनकाले च स्पष्टनया तत् प्रमादतो न स्मरति किं शतं पञ्चाशदा इति तेन चैवमुभयांशाबलभिनिसंगये पञ्चाशतमेव यावद्भ्रन्तव्यं तत्परतोऽपि गच्छतोऽ-
तिचारः । शनादपि परेण गच्छतस्तु भद्रः । सर्वत्रतेज्यमतिचारोऽवगन्तव्यः । तदेवं 'प्रथमे गुणत्रते' दिक्प्रमाणाद्भे-
यदतिचरितं "तद्भिदे" ति तस्मात् 'प्रतिक्रामामि निवर्तेऽहम् । नन्यत्र नानिचारा देशिका उपाचाः तत् कस्यैषा निन्दा?
इति, उच्यते, ऊर्ध्ववृद्ध्यादीनां स्वनामग्राह्यमुद्दिष्टानां निन्दा किमतिचारदेशिकग्रहणेन फलान्तराभावादिति गाथार्थः
॥ १० ॥ उक्तं दिग्ब्रतातिचारप्रतिक्रमणम् । साम्प्रतमुपभोग-परिभोगविरतिविषयतिचारप्रतिक्रमणस्यावसरः । स
चोपभोग-परिभोगो द्विधा—भोजनतः कर्मतश्च । तत्र 'भोजनतो' भोजनमाश्रित्य चाग्राभ्यन्तरभोजनीयवस्तून्यपेक्ष्य
इत्यर्थः । 'कर्मतः' क्रियां जीवनवृत्तिं चाग्राभ्यन्तरभोजनीयवस्तुप्राप्तिसिन्धुमिताभूतामाश्रित्येत्यर्थः । तत्र 'उप' इति
सकृदन्तर्वां भुज्यत इत्युपभोगः—अन्न-पानादिः, उपशब्दस्य सकृदर्थत्वात् । 'परी' ति पुनः पुनर्वाहिर्वां भुज्यत इति
परिभोगः—हिरण्य-भवन-स्त्री-चस्त्रादिः । अन्नभोगो वोपभोग उपशब्दस्यान्तर्वचनत्वात्, बहिर्भोगो वा परिभोगः
परिशब्दस्य बहिर्वाचकत्वात् । तदुक्तम्—

उपभोगे विरईओ, तंयोला-ऽऽहार-पुष्क-फलमाई । परिभोगे वत्य-सुवन्नगाड्यं इरिथ-गेहाई ॥ ७१ ॥

आह, ननु, यदि अत्र हिरण्यादय उपभोग-परिभोगशब्दान्याः तर्हि कर्मन इदं व्रतं नोपपद्यते कर्मणः क्रिया-

१ अत्र "कर्मो दोषः परस्मै" ४।२।१०९ । इति सूत्रेण बर्धित्वं समुचितं किन्तु सं. १ सञ्जाकपतो सर्वत्र 'प्रतिक्रामामि'
इत्येव न्यस्तं तत्तु प्राकृतानुकरणमेव सभाष्यते इत्यत उच्यते यत् सर्वत्र 'प्रतिक्रामामि' तद्विक्रतीयपत्यानुसारेण ॥

रूपस्योपभुञ्ज्यमानस्य-परिशुज्यमानत्वयोरसम्भवात् । सत्यं, किन्तु कर्मणो वाणिज्यादेरुपभोगकरणत्वात् कारणे कार्योपभारत् कर्मणो उग्रोपभोगपरिभोगाच्यता चिचक्षितेति । फर्मपक्षे उपभोगपरिभोगयोजना न कार्या इत्यन्ये, तद्विज्ञोपभोग-परिभोगयोर्व्रतं नियतपरिमाणकरण गतावदिदं भोक्तव्यमुपभोक्तव्यं वा अतोऽन्यन्न इत्येव रूपम् । तत्र भोजनतस्तावच्छ्रावकेणोत्सर्गताः प्रासुकैपणीयमचित्त (येनाचिरेन) निरवशात्कारभोजिना च भवितव्यम् । तदमरवे तु बहुसाधयमशानादिकं परिहरति । तत्राशाने तावत्

सन्ध्या य कंदजाई, सूरणकंदो य बज्जकंदो य । अह्नहलिषा य तदा, अह्नं तद् अह्नकरूसो ॥ ७२ ॥

सत्तावरी चिराली, कुमारि तद् थोदरी गलोई य । ल्हसणं वंसकरिल्ला, गज्जर तद् लोणओ लोढा ॥ ७३ ॥

गिरिकणिण किसलपसा, फसेक्या थेग अह्नमोत्या य । तद् लोण रुयवच्छ्नी, लेह्लहुदो अमयवल्ली य ॥ ७४ ॥

मूला तद् भूमिरसा, विरुहाई टक यथुलो पदमो । सूरर बह्लो य तदा, पल्लको कोमलविलया ॥ ७५ ॥

आलु य तद् पिंडालु य, समभगमहीरुगाइलखणओ । जाणेज्जडणंतकायं, अहं पि जिणेहिं निधिं ॥ ७६ ॥

इति समयोरुक्तान्नकायान् पशुपीजानि च मांसादिकं च वर्जयति । पाने मास-रस-मयावि । न्वादिमे वट-विष्य-लोडुम्पर-प्लक्षका उम्परिफलानि समये पत्रोवृम्परीत्याख्यया प्रसिद्धानि नियमयति । स्वादिमे तु मध्यादि । शोथेऽप्य-स्यसावये ओदनादावचित्तभोजित्यादिकं परिमाणनैयत्यं विधेयम् । यथेयं धरुयमाणसुश्रुगाथायां श्रावकस्य प्रतिफ-र्मण]विधायिनः कृतपशुमावगादिष्वस्तुनियमस्य मग्यमांसाविधित्तिपरिहारिणः किमत्र प्रतिक्रमणाय मग्यमांसपदो-

पादानेन?, सत्यमुक्तम्, अयमत्राभिप्रायः-कश्चित् कदाचित् कस्यापि लूताद्युपशमाश्रयं सद्ब्रह्मोपदेशतो बाल्यपरिभोगेन स्वदादिना 'ज्ञानाद्युपकरणत्वात्' फलवान् परिभोगो दृष्टः । 'भुजिः चात्र बहिष्परिभोगार्थेनाभ्यव्यवहारार्थं पदाति-भोगवत्' इत्याचारवृत्त्युक्तवान्कृतः यद्विस्थिकयुद्धलविषयात् समाहितमिदम् । यथा कदानित् कश्चिद्राजकुलादौ नियोगी आबको रसवत्यां व्याप्रियते तत्र च प्रायशो मद्य-मांसादेर्व्यापारणात् तसिः कर्तव्या भवति तच्छूयकस्य । प्रतिक्रामकः सन्नेवं प्रतिक्रमतीत्यपरेऽभिदधति । कर्मतोऽपि तावत् श्रद्धेन कर्म न किञ्चित् कर्तव्यं निरारम्भतयैव स्यात्तन्व्यम् । अथैवं न निर्वहति तदा निस्तृणजनोचितानि बहुसावयानि कोटपाल-गुसिपाललक्षणानि वारकर्मणि हल-मुशलेन्दु-खल-शस्त्र-लोहविक्रयादिलक्षणानि च वर्जयित्वा अल्पसावयमेव कर्म विदधाति । साम्प्रतं प्रदर्शिनोपभोगपरिभोग-विषयस्तुविरलतिचारप्रतिक्रमणाय इमां गाथामाह-

मज्जस्मि य मंसस्मि य, पुष्फे य फले य गंधमह्ये य । उवभोगपरीभोगे, वीयस्मि गुणध्वम् निदे ॥२०॥

व्या० "मज्जं" ति मयं कसाय-गुड-मधुर-द्राक्षादिनीरसयोगोद्भवं काष्ठपिष्टनिष्पन्नं वा । "मंसं" ति मांसं जलचर-स्थलचर-ख(खे)नरभेदात् त्रिधा पञ्चेन्द्रियपिशितं यशब्देन मधु-नयनीत-गर्जर-कन्दमलादीनां बहुसावयानां ग्रहः । पुष्पाणि करीर-महुय(मधुक)-समुत्थानि यशब्दाद् बहुसावयवत्रसंससक्ता अनन्तकाय-को(ओ)ल्यादियुतपूलिका-मो-दकादे रात्रिभोजनस्य च ग्रहः । नवरं सावूनामिव आवकस्यापि रात्रिभोजननियम उपभोगव्रतगोचरत्वाद् उत्तरगुणरूपो दृष्टव्य इति मतम् । पुष्पाणां फलहेउत्तरेण सुवओगाओ पढममुवागणं । फलानि पओदुस्वरीघृन्ताकीप्रभृतीनि ।

अनेनास्त्राथगादिमाहारः दृष्टितः, एतैरन्तरूपभोगः प्रतिपादितः। षड्भिर्भोगस्तृच्यते "गंध मल्लेय" सि गन्धाः-धासाः कस्तूरिका कर्पूरा-ऽगुरु-धूपदयत्र गन्धाः घ्राणेन्द्रियप्रीणीयाः, माल्यानि-मालायोग्यानि जाति शतपत्रिकादियुष्पानि, यशब्दाद् बन्ना-ऽऽभरण-स्थ्यादिग्रहः। उपभोगप्रीणितस्यैव परिभोगेच्छा प्राप्यो भवतीति पूर्वं तस्योपन्यासः। मथपाने इह लोकेऽप्यमी दोषाः--

दीरूय ध्याधिपिण्डः स्वजनपरिभवः कार्यकालातिपातो, विद्येपो ज्ञाननाशः स्मृति-मतिदृष्टिर्विप्रयोगश्च सद्भिः।

पाण्ड्य नीचसेया कुल-बलतुलना धर्म-कामा-ऽर्धहानिः स्पष्ट भो षोडशैते निरूपचयकरा मथपानस्य दोषाः ॥७७॥

सूत्रे अत एव-मज्जस्स यद्दुदोससे(स)णेण पदममुवायाण । एतथ लोइयमथवाणयं-एगो तावसो छट्ठ-ऽट्ठम-दसम-दुयात्साइतवेण तणुईमूओ उट्टु पाहाउ पणिज्झिय पणिज्झिय पामजाणुगो गरि दाहिणपाय समारोविच समारोविच सरामिमुधो अयावणमूमीण आयावेमाणो आयावेमाणो एगतथ महाड्वीप विहरइ । अरूया तमुगगतथकारिणमाभोइत्ता सको देवराया भीओ, नूण परायिणिशा एस देवाहिबई भविस्सइ, ता तस्स विघटथं सुरगणाओ पेसेइ जहा-गंतूणं देयाणुपिया ! मणुयल्लोग त तावसं उचसत उचसगगेऊण धम्मओ चालेइत्ति । तइत्ति भणिऊणं गयाओ ताओ । तवत्तेण ज्जाह(मि)याओ न तवत्तियमुवसुत्थति । दूरत्थाहिं चैय गीतादिचिहाणेण विणयण य समाराहिओ भणइ-घर यरेइ ति । भणिय च गाहिं--जइ सच सचईं करेहि, सो सवहेहिं पत्तियावेइ । ताहि भणियं--अम्हे निहु-यणपरिभोगेण पुणाहि । सो भणइ--न यदइ वंमयारीणमेय ति । ताहि भणियं--जीए पुरओ तुम आयावेसि तं

पडिमं भंजाहि । सो भणइ—न वटइ आराहणियं विणासेउं धम्मचारीणं । भणियं च णाहिं—जइ एवं छागं वहेत्ता मंसं खाहि । सो भणइ—न वटइ एवं तवस्सीणं । ताहिं भणियं—जइ एवं तो मज्जं पिचाहि । भणियं च जेण—महुभंडं पि ताव अपवित्तं किं पुण मज्जं ? । तओ भणियं ताहिं—सच्चभट्टो सि अपेच्छणिज्ज ! किं सुहा तम्मसि ? ; सच्चभट्टाणं नरएसु उववाओ । सो चित्तेइ—सच्चं भणंति । तो किं करेमि ? मज्जं ताव सुद्धकारणं जं वंभणा वि गुडं हरडईउ नीरं पिहं पिहं भुंजंति । संयोगे वि न दोसो कहमण्णाहा सोमपाणमदुडं ति । पडिवणं तेण मज्जं । ताहे मत्तेण सच्चं पि कयं । मरित्ता गओ नरए । तम्हा मज्जमतिदुडं । मज्जाहितो वि मंसं अइसंकिलिडुं संकिलिडुफलं च । तथा चागमः—चडहिं ठाणेहिं जीवा नरयाउयं बंधंति तं जहा—महारंभाए महापरिग्गहाए कुणिमाहारेणं पंचदियवहेणं ॥ कुणिमं—मंसं । तत्थ य पंचदियवधो नियमा । न हि नामजीवस्स विणासो किंतु जीवपाणाण इदियार्हणं । अओ मज्जाणंतरं तदुवन्नासो । तथा च—

मंसं पंचदियवहविणम्मियं तह पयंडपावफलं । सुक्करस-रुहिर-कलमलदुगंधियं सुंच भयजणयं ॥ ७८ ॥

हिंसासूलयमेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौद्रस्य य-द्धीभत्सं रुधिराचिलं कृमिगृहं दुर्गन्धपूयाविलम् ।

शुक्रासृक्प्रभवं नितान्तमलिनं सद्भिः सदा निन्दितं, को सुक्ते नरकाय राक्षससमो मांसं तदात्मद्रुहः ॥ ७९ ॥

मां स भक्षयितामुत्र, यस्य मांसमिहाद्म्यहम् । एतन्मांसस्य मांसत्वं, प्रवदन्ति मनीषिणः । ८० । अष्टक १८ श्लो. २ ॥

श्रुत्वा दुःखपरम्परामतिघृणां मांसाशिनां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुभोदयेन चिरतिं मांसादनस्याद्रात् ।

सदीर्घायुरदृषित गतच्छो यान्तीह ते प्राणिनो, मर्त्येषु दृढभोगधर्ममतिषु स्वर्गापर्यगेषु वा ॥ ८१ ॥

अत्र कश्चिद्वायदृको द्युते—

भक्षणीयं भवेन्मांस, प्राण्यद्वायेन हेतुना । ओदनादिवदित्येव, कश्चिदाहातितार्किकः ॥ ८२ ॥ अष्टक १७-१ ॥

तनो भक्षणीयं प्राण्यासमानत्वेन मांसदिसाददय किं न भवति? अत्रोच्यते—प्राण्यद्वाये तुल्येषुपि किञ्चिन्मांसं किञ्चिद्यामासमित्येवं लोके विद्वद्भिर्बर्णयति यते तथा—गोक्षीररुधिरादेः प्राण्यद्वायेऽपि भक्ष्यामक्षय्यव-स्थितिः । तथा समानेऽपि स्त्रीत्वे भार्यास्वस्त्रादौ गम्यागम्यव्यवस्थितिः । तदुक्तम्—

भक्ष्य किञ्चिदिदास्ति वस्तु चिदुपा किञ्चिन्न भक्ष्य पुनर्गोक्षीरादि यथा यथामृगपि च प्राण्यद्वासाग्ये सति ।

इत्थं हन्त दुरन्तदुःस्वनरकप्रयोग्यमासादिक, हेय किञ्चन सत्यचित्रश्रुचित चावेयमन्यत् पुनः ॥ ८३ ॥

अथहारेऽपि यदुदुष्ट, चिच्छ्वेद लोकाशास्त्रयोः । तदभक्ष्य जिनैरुक्तं, भक्ष्यमन्यत् तु निश्चितम् ॥ ८४ ॥

अत ओदनादेः प्राण्यद्वायेऽपि न मासादिसाददयं । मास हि सखेशपूर्वकं महद्दुःखोत्पादजीवचयजन्य स्यात्, गम्यान्भार्यमाणस्य सञ्ज्ञापञ्चन्द्रियस्य यथा महद्दुःखं स्यात् न तथैकेन्द्रियाणाम्, तथा च—

चित्सं चेतयते भयं द्युतभयः प्राणैर्यथोद्ये हृडा-देवं कल्पयति प्रहारमपि च व्रस्ते दृशौ पश्यतः ।

एत मारय भक्षयामि च वचः श्रोत्र शृणोति स्फुट, पूर्णाक्षोऽनुभवेद्यथा न विरसं दुःख तथैकेन्द्रियः ॥ ८५ ॥

एव च—अपेयत्वान्मये कृतविरतिरत्यन्तविरसे, अभक्षत्यान्मासे समुपहितसाधुव्रतगुणः ।

अलेखत्वाद्धन्यो मधुनि चिरतः पञ्चफलतो, निवृत्तः स श्राद्धो भवति जिनधर्मस्थिरमतिः ॥ ८६ ॥
एतच्चोपभोगपरिभोगाख्यप्रकारद्वयेनाप्येकमेव व्रतम् । अत एवाह “उचभोगपरीभोगे” स्ति उपभोगपरिभोग-
विषये द्वितीये गुणव्रते योऽतिचारः कृतः तं “निदे” स्ति तस्मात् प्रतिक्रमामि इति गाथार्थः ॥२०॥ अत्रापि भोजनतः
पञ्चातिचारा वर्जनीयाः, तत्प्रतिक्रमणायह—

सच्चित्ते पडिबद्धे, अपउल दुप्पउलिए य आहारे । तुच्छोसहिभक्खणया, पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ २१ ॥
ध्या० ‘सचित्ताहारपडिबद्धे’ स्ति सचित्तपडिबद्धाहारः अप्पओ(उ)लिओसहिभक्खणया दुप्पउलिओसहिभक्खणया
तुच्छोसहिभक्खणया । तत्र सचेतनाहारः पृथिव्यप्कायवनस्पतिजीवशरीरिणामभ्यवहरणमित्यर्थः । अयं चातिचारः
कृतसचित्ताहारप्रलाख्यानस्य कृततत्परिमाणस्य वाऽनाभोगादिना प्रलाख्यातं सचेतनं कन्दादि भक्षयतोऽतिचारः ।
यद्वा सचित्तं प्रतीत्यातिक्रमादौ वर्तमानस्य । यद्वा, सचित्ते उक्खलाइसु छुत्तेसु चिचिणिपत्ताइसु अपरिणएसु तथा
उसिणोदयमपरिणयं तत्थ स(वे)क्खा भुंजमाणस्स अईयारो ॥ “सचित्तपडिबद्धाहारे” ति सचित्ते-वृक्षादौ प्रतिब-
द्धस्य-गुणदोषभ्यवहरणम् । तथा सचित्तेऽस्थिके प्रतिबद्धं-सम्बद्धमात्रगुलिकादौ पक्कत्वगादीति, खजूर-फलादि वा
मुखे प्रक्षिप्य पक्कत्वगाद्येवाचितं भक्षयिष्यामि सचित्तं त्वस्थिकं त्यक्ष्यामीति बुद्धया सचित्तप्रतिबद्धस्याहारोऽतिचारः
व्रतसापेक्षत्वात् । इह सर्वत्र निवृत्तिविषयीकृतप्रवृत्तावप्यतिचारमिधानम् व्रतसापेक्षप्रवृत्त्याऽनाभोगादिनिबन्धनप्र-
वृत्त्या च दृश्यम्, अन्यथा भङ्ग एव स्यात् । तथा “पडलियं” पक्वं भुञ्जे न पडलियं अपउलियं ततश्चापक्वाया अग्न्य-

संस्कृतायाः ओपधेः-गालि-गोयुमादिधान्यरूपाया भक्षणता भोजनमतिचारः । इदमुक्त भवति-पिष्टत्यादचेतनमिद-
मिति सम्भावनया सम्भयत्सन्धिसावययं बह्वयसदृक्तं सद्यः पिष्टकणिकादिकं भक्षयतोऽतिचारः । दुपलियं दुग्धम(न्सु)ग्धं
अद्वपरिणयं च । ततो दु.पकाया वह्निना मस्कृतासंस्कृतस्वरूपाद्येन सम्भयत्सन्धिसावयवाया ओपधेः पृथुकादिरूपायाः
पफकुद्धया भक्षणमः [नाम] अतिचारः । तुच्छा असारा ओप(घ)योऽनिष्पन्नकोमलमुद्गादिकलीरूपास्तद्भक्षणतोऽति-
चारः । आह, ननु यथेताः सचेतनाः तर्हि तद्भक्षणं प्रथममतिचारान्न विशिष्यते । अथवाऽधिसास्तर्षानिचार एव न
सम्भवति । मत्स्यं किन्तु योऽत्यन्तस्मान्मृगीयता सच्चिच्च प्रत्याख्याति तस्याचेतना अप्येता भक्षयत्सन्धिसावयवतृप्य-
सम्पादकत्वाद् लौन्यमेवावशिष्यते, तद्भक्षणे महती धिराथना स्वल्पा च तन्नन्या दृशिः, इति विवेकिनाऽधिसावयवशिना-
ऽचेतनीकर्याचेता न भक्षणीयाः, तद्भक्षणे वस्तुतो म्रमविराथनादतिचारः । तथा पर्यसु क्लिप्त्वा इक्षुगण्डिकाया भक्ष-
यतोऽपि तुन्धौपधिभक्षणम् । एव रात्रिभोजन-मधु मद्य-भासादिविषयव्रतेषु वज्रादिविभोगव्रतेषु चानामभोगातिक्र-
मादिनातिचाराः स्वयमभ्यूयाः । इह तु पञ्चातिचारा इत्युपलक्षणमाद्यमन्येयामिति । “पडिफमे” गृहे देविकमतीचा-
रमिति गार्थः ॥२१॥ इह चोपभोगपरिभोगव्रतस्य [तत्पाक]सावयवकर्मणः? परिहारः फलम् । तत्र कर्मतो यदुपभोग-
परिभोगव्रतं तत्र स्वकर्मोपरिकर्मोदिक पञ्चदशविधसुद्विषय तत्र कृत्नप्रत्याख्यानस्तवतिचारप्रतिक्रमणाय गाथाद्यःमाह-
इंगाली वण साढो भाडो फोडोसु वज्रण कम्म । वाणिज्य चैव य इत लवख रस केस विस विसय ॥२२॥
एव तु जतपीलणकम्म निक्षिण च दधदाण । सरदहतलायसोसं, असईपोसं च वज्जेमि ॥ २३ ॥

व्या०-द्वितीयगाथायाम् एव खुशब्द आदिगाथायां सम्बध्यते व्यवहितसम्यन्धानामप्यव्ययानां दर्शनात् । ततश्च 'एवं' उवभोगपरिभोगव्रतकरणे 'खु' निश्चयेन अङ्गारवाणिल्यादीन्यसतीपोपवर्जनावसानानि बहुदोषाणि वर्जयामि । भूयो वर्जनक्रियाभिधानमत्यादरख्यापनार्थम् । एवं योऽतिचारो जातस्तं वर्जयामीति गाथाक्षरार्थः । भावार्थस्तूच्यते "इंगालि" ति 'अङ्गारकर्म' अङ्गारकरणपूर्वकस्तद्विक्रयः । एवं यदन्यदपि वह्निसमारम्भपूर्वकं जीवनं इष्टिका-भाण्डकादिपाकरूपं तदङ्गारकर्मति ग्राह्यम् सामान्यस्वभावत्वात् । तदुक्तम्—

इंगालविक्षयं इष्टवाय-कुंभार-लोह्याराण । सुवनार-भाडुंजाइयाइकम्मं तमिगालं ॥ ८७ ॥

अतिचारता चास्य कृततत्प्रत्याख्यानस्यानाभो(गा)दिनाऽत्रैव वर्तनात् १ ॥ वनकर्म यत्र समुदितं वनं क्रीत्वा ततः छित्त्वा विक्रीय च तद्ग्राभेन जीवति ।

फुल्ल-फल-पन्न-राण-कट्ट-पणियकंदाइयाण चिक्किणं । आराम-कच्छियाकरणं च वणकम्ममाहंसु ॥ ८८ ॥ २ ॥

शकटकर्म शकटानां घटनविक्रयवाहनरूपं ।

सगडाणं घडणघडावणेण तन्त्रिक्कण जा वित्ती । तं सागडियं कम्मं, तदंगविक्किणमवि नेयं ॥ ८९ ॥ ३ ॥

भाटककर्म यत्र स्वकीयगन्यादिना परकीयं भाण्डं वहति अन्येषां वा भाटकेन शकटवलीवदीतीत्त अर्पयति ।

नियणुवगरणेणं, परकीयं भाडणण जो वहइ । तं भाडकम्ममहवा, वसभाइसम्मपणंऽन्नैसिं ॥ ९० ॥ ४ ॥

स्फोटीकर्म उडू(राणगं)त्वं, यथा हल्लेन कुहालादिना वा भूमिदारणेन जीवनम्, यवादिधान्यानां सक्तवादेः करणेन

विक्रयो वा । जघ घणया गोलुम-मग-भास-करिष्पभीणघघ्राण । सचुय दालि फणिक्का तदुल-करणाइ फोडणय । ९१ ।
अदवा फोडीकम्म, सीरेण भूमिफोडणं ज तु । उडुत्तणं च तथा, तथा य सिलवडुयत्तं च ॥ ९२ ॥ ५ ॥
दन्तयागिज्यं यत्र प्रथमत एव पुलीन्द्राणां हस्तिदन्तशङ्कश्रुतिचमकेशादीनामानयननिमित्त मूल्य वदति ततस्तेन
गतवा तदर्थे हस्त्पादीन् घ्नन्ति तविक्रपपूर्वकं जीयन्म् ।

नह दंत चमर लल्ला मेरिक उट्टा य सिप्पि सत्ता य । कपूरिय-पुहसमाइव च इह दतयाणिज्ज ॥ ९३ ॥ ६ ॥

साक्षायागिज्यं सज्जातजीचद्रव्यान्तरविक्रयोपलक्षणम् ।

हरन्वा धाहइ गुलिया मणसिल-हरियाल-बज्जलेवाणं । विक्रिणण लयलवणिज, तुयरियगक्खुरड(१)माईण ॥ ९४ ॥ ७ ॥

रसयागिज्य मदिरादिक्रयः ।

मट्ट-मज्ज मंस-मयम्बण चउन्ट विगईण जमिह विक्रिणणं । रसयाणिज्ज तह दुद्ध-तेल्ल-घिय-दही(हि)यपभिईण ॥ ९५ ॥ ८ ॥

केशवागिज्यं यत्र दासी-दास-गवोपू हस्त्पम्बादिजीवान् श्रुतीत्याऽन्यत्र विक्रीणीति तत् ।

मणुयाण तिरियाण, विक्रिणण इत्थ अन्नदेसे वा । केसवणिज्ज भन्नइ, गो-गाह-अस्समाईण ॥ ९६ ॥ ९ ॥

विपवागिज्य जीवघातप्रयोजनविप-शस्त्रादिक्रयः तत् ।

चिसयाणिज्ज भन्नइ, चिस-ल्लेहृष्पहरणाण विक्रिणण । घणुह सर-खग-छुरिया-परसुय-कुषालियाईण ॥ ९७ ॥ १० ॥
यन्त्रपीडनकर्म यन्त्रेण तिलेसुप्रमृतीना यत् पीडनरूपं कर्म तत् । शिलोदृग्बल-मुशल-धरट-कडुतादीनां य इह विक्रयस्तावा ।

सिल-उग्रबल-सुमल-घरट-कंकयाईण जमिह विक्रणं । उच्छ(इच्छ)-तिलपीलणं वा, न धिती जंतपीलणयं ॥ १८१ ॥
निर्लिच्छनकर्म बलीवर्द-तुरगादीनां तिरश्चां यद् वर्धितकरण-कर्णपाटन-नाशावेधादिकरणं तत् ।

कत्राण फालणं नासवेह वद्विय य डंभणं तिरिछु । कंवलपुच्छच्छेयणपभिई निल्लेछणं भणियं ॥ १९ ॥ १२ ॥

दवाग्निदानं दवाग्नेः-वनाग्नेः दानं-वितरणं क्षेत्रादिशोधननिमित्तं तच्च किल भूमिषु तरुणतृणरोहणार्थं केचित् कुर्वन्ति । “वणदवदाणमरन्ने, दवग्निदाणं च जीववहजणयं” ॥ १३ ॥ सरो-हृद-तडागादिपरिशोषणमपि धान्यादि-वपनार्थं केचित् कुर्वन्ति । तथा च—सर-दह-नलायसोसो, बहुजलयरजीवव्यकारी ॥ १०० ॥

तत्र सरः स्वभावजमखातं हृदो नदीनां निन्नतरः प्रदेशः, तडागं खननसम्पन्नसुत्तानविस्तीर्णजलस्थानम् । एतेषां शोषणं गोधूमादीनां वपनार्थम् १४ ॥ असतीपोषं च ‘वर्जयेत्’ परिहरेत् । तत्र असतीजनस्य दासीजनस्य पोषणम् तद्भाइकोपजीवनार्थमेवमन्यदपि माजार्-मयूर-मर्कट-कुक्कुट-सालहिकादीनां क्रूरकर्मकारिणां प्राणिनां पोषणं असतीजनपोषणम् ।

मजार-मोर-कुक्कुट-सालहिय-कुक्कुराणं (?) । इद्विथि-नपुंसाईण पोसणं असईपोसणयं ॥ १०१ ॥ १५ ॥

एतानि पञ्चदश कर्मादानानि पञ्चविधजीवनानादिमहासायवहेतुत्वात् वर्जनीयानि । प्रदर्शनं चैतद्बहुसावधानां कर्मणामेवञ्जातीयानां न पुनः परिगणनमिति गाथाद्वयार्थः ॥ २२-२३ ॥ उक्तं द्वितीयगुणव्रतातिचारप्रतिक्रमणम् ।
सास्पतं तृतीयगुणव्रतानर्थदण्डानिचारप्रतिक्रमणाय गाथासाह—

सत्यऽग्निं मुसल जतग-तणकठे मंतमूलभेसजे । दिङ्ने दवाविष् वा, पडिकमे देसियं सधं ॥ २४ ॥
 व्या०-इहानर्षदण्डचिरस्वारूप्य तृतीय गुणाव्रतम् । तत्र अर्थ-प्रयोजन धर्मेन्द्रियस्वजनादि तदभावोऽनर्थः, दण्ड्यते
 आत्मा येन न दण्डः पापपन्थादिरूपः । इहलोकमप्यङ्गीरूप्य निष्प्रयोजनभूतोपमदंनिग्रहद्विग्रहविषयः । अनर्थेन-प्रयो-
 जनाभावरूपेण धर्मार्थकामधर्मतिरेकेण निजजीवस्य दण्डः अनर्थदण्डः । स चतुर्विधः, तद्यथा-अपध्यानाचरितः प्रमादा
 चरितः हिंसाप्रदानं पापकर्मोपदेशः । तत्र 'अपध्यान' आर्तरोद्ररूपं तेनाचरितः-आसेचितो योऽनर्थदण्डः स तथा यथा-
 कथया यद्यद् सत्यो, किं भवं कथ्य केचित्तियं भूमिं । को कथयिष्यकालो, निविस्सई किं कर्त्तुं केण ॥ १०३ ॥
 इत्यादि निष्प्रयोजनाऽसमञ्जसचिन्तारूपः । तत्र प्रमादः-मद्य-विषय-कपाय-निद्रा विकथा-
 लक्षणा, तेन आचरितं-अनुष्ठित प्रमादाचरितम् । अथवा आलस्योपहतचेष्टितं प्रमादाचरितमुच्यते तत्र बहुजीवोप-
 पातहेतुभूतमस्थगितधृत-तैलमाजनधारणादि । हिंसनशील हिंसे-हिंसाकारिशालानल-हलोदूरल-विषादि, तस्य प्रदानं
 अन्यस्मै समर्पणं हिंसाप्रदानम् । पापहेतुत्वात् पापं कर्म कृष्यादिक्रियास्य तस्योपदेशः पापकर्मोपदेशः, यथा-

वमगत दृपदृन्दं वाजिदृन्दारकाणा, कुरत दृपणलोप घहरे दरायहिम् ।

कूनशूरनमशोपं शशुनाशा कुरुच्य, दिशति कुशलकामः को हि पापोपदेशम् ॥ १०३ ॥

इति चतुर्विधोऽनर्थदण्डः । तद्विरताचङ्गीकृतायां शोपभेदोपलक्षणतया हिंसाप्रदानभेदमेवात्रित्य सूत्रकारः प्रतिक्र
 मणमाह-"सत्यऽग्निं" इत्यादिगाथया । व्या० शस्त्रं-धुरिका-म्बादि, अग्निः-उचलनः, मुशल-मुद्गशाल्याविकण्डनाय

काष्ठविशेषः, यन्त्रकं-गन्त्रीघरद्वारि, तृणं-३-भङ्कुशादि व्रणकृमिजोधनं वा शोधनिका वा चोहारिका ! काष्ठं-पीठ-
 फलका-ऽरघट-घण्ट्यादि, मन्त्रः-विषमन्त्रमनादि, स च धारणारूपः प्रसार्जनारूपो वा, मूलं-नागदमनीप्रभृतिः ज्वराद्य-
 पनयनहेतुसृष्टिका वा, मूलं वा मूलकर्म गर्भज्ञाननादि, भेसजं सांयोगिकं द्रव्यमुच्चाटनादिहेतु । एतच्छास्त्राग्न्यादि
 निष्प्रयोजनमन्त्रेभ्यो दत्तं दापितं वा विस्मृतं च यदि एतस्माद्धि प्रचुरपद्मजीवनिकायवयः, लाभः लोकोऽपि नास्ति
 शास्त्राग्न्यादिदाने दापने वा अतोऽनर्थाय दण्डोऽयम्, अनस्मिन्न योऽनिवारस्त्वं देवसिक्तादि सर्वे प्रतिक्रमामीनि
 गार्थः ॥ २४ ॥ सम्प्रति प्रमादचरितभेदे विशेषभूतप्रकारविषयगोनरं प्रतिक्रमणमाह—
 न्हाणुबट्टण वन्नग, विलेवणे सद्द रुव रस गंधे । वरथाऽऽसण आभरणे, पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥ २५ ॥

व्या०-अस्थित्यग्-मांस-रोम-सुगन्धकृतसम्बन्धानया तैलाभ्यर्पकं शुद्धगन्धोष्णजैलेः शरीरमलप्रक्षालनं स्नानम् ।
 “नं अजयणाणं करंतो तस्साउले ठाणे अञ्जाणिणण गजलेण । उच्चट्टणं चिक्कसा(णा)ईहिं संसत्ताचुवाईहिं वा करेइ उच्च-
 णवट्टियाओ नहेव भरेइ न छारे छुहेइ द्वावेइ वा तासु पिपीलियाओ लगंति ताओ संसत्तीयाओ चैव सुणगाईया
 स्वायंति पाणहिं वा दल्लिंति । ‘वन्नगो’ कथूरियाईहिं कचोलाईणं मंडुण-तिलगाइनिमित्तामजयणाणं करेइ । ‘विलेवणं’
 कथूरिया-कुंकुम-चंदणाईयं गिम्ह-हेमंतासु जहारितु अजयणाणं करेइ जहा संपायमा पचेति मरंति य । एणहिं चउहिं
 कासिंदियविसओ भणिओ । सद्दा-चेणु-चीणाईणं सद्दं वा निस्साणं अजयणाणं करेइ जहा पाइयेसिया चिउज्जंति, ते
 य असंजया अहिगरणाई पयट्टाविंति ‘आजजोयण वणिणं’ इत्यादिगाथोक्तानि । अहिगरणं करित्ता णं अक्केसि अट्टा-

ऽणद्वान् स्वयं दसेह पचकवं कुच्यइ इति भणियं दोह स्वधाणि वा पमयाईण । रसा-मिदृश-पाणाईण । रसा-मिदृश-पाणाईण रसनपुम्य अंक्षसि
सदं उष्यायंतो वनेह, ताहे ते पि य अहिगरणेसु तयर्थं पयदंति । गधा-कयूरिगाऽगरमाईण गणहिं सेसिदियचिसओ
वंसिसओ । तन्ना यत्थाणि-दृगुद्वाणि आसणाणि-आसदी मयूरगाईणि आभरणानि-कडय-कुंडलाईणि । गणहिं फासि-
दियगोपरो परिभोगविसओ दंसिसओ । गणहिं कयपरिमाणेण ष्हाणुज्वटणाईणं सुहत्थिणा अय(इ)रेगो पमायथादृष्ट्या
जो कओ तं देसियं सन्व पट्टिकमे इति गार्थः ॥ २६ ॥ अत्रापि पञ्चातिचारा वर्जनीयाः तानेवाह—

कदप्पे कुकुईए, मोहरि अहिगरण भोगअइरित्ते । दडम्मि अणद्वाप, तइयम्मि गुणद्वये निदे ॥ २६ ॥

व्या०-कन्दर्पः १ कौत्कुच्य २ मौर्वर्य ३ सयुक्ताधिकरणता ४ उपभोगपरिमोगातिरेकः ५ इति । तत्र 'कन्दर्पः'
कामः तदुदीपको हास्यप्रयानस्तथाविषयाप्रयोगोऽपि तद्वेतुत्वात् कन्दर्पः, रागोत्रेकात् महासमिश्च मोहोदीपकं नमेति
भावः । आर्थकेण हि सदैव परिमितमेवानुल्येण हास्य विधेयम्, इतरथा लघुत्वापत्तिः । तथा च पच्यते,—
यालसस्त्रियमसज्जनसेवा, स्त्रीपु विवादमकारणहास्यम् । गर्दभयानमसंस्तृतयक्ता, पस्सु नरो लघुतामुपयाति । १०३।

विशेषतः आय(वि)काल्यस्त्रीजनस्य । तथा च—

कपोलमचितं हास्यं, सलज्ज मृदुभाषिताम् । भयतीह कुलश्रीणां, निर्विकार निरीक्षिताम् ॥ १०५ ॥
“कुकुईए” सि परेपां हास्यजनक बहुविधनेत्रसङ्कोचादिविक्रियागर्भं भाण्डानामिव चेष्टितकौत्कुच्यम् । गतौ कन्द-
र्प-कौत्कुच्याख्यावतिचारो प्रमादाचरितस्य द्रष्टव्यौ तदृपत्वात् 'मोहरि'ति मुग्धमस्यास्तीति मुग्धरः-धाचालः तस्य कर्म

‘मौख्यं’ धार्ढ्यं प्रायमस्याऽसम्बद्धप्रलापित्वम्, अयं च पापकर्मोपदेशत्रतस्यातिचारः, मौख्ये सति पापकर्मोपदेश-
सम्भवात् । “अहिगरणं” चि ‘संजुग्राहिगरणं’ तत्राधिक्रियते नरकादिव्यात्माऽनेनेत्यधिकरणं-तृणीर-धनु-धुसलोद्गुल-
घरदादि संयुक्तम्-अर्थक्रियाकरणयोग्यं प्रगुणीकृतं तत्र तद् अधिकरणं च संयुक्ताधिकरणं तद्भावः संयुक्ताधिकरणता
इह चिवेकना संयुक्तशकटाधिकरणं न धरणीयम्, यतोऽसौ साक्षाद्यद्यपि हिल्लं शकटादिकं न समर्पयति परेषां तथापि
तेन संयुक्तेन ते याचित्वाऽप्यर्थक्रियां कुर्वन्ति विसंयुक्ते च तस्मिन् ते स्वन एव निवारिता भवन्ति प्रगुणं हि तद्दृष्ट्या-
ऽन्योऽपि याचत इति भावः, अयं हिंस्रप्रदानस्यातिचारः । “भोगअइरित्ते” चि उपभोगपरिभोगविषयभूतानि यानि
द्रव्याणि स्नानप्रक्रमे उष्णोदकोद्धर्तनकामलकादीनि भोजनप्रक्रमेऽशनपानादीनि तेषु किल स्वोपयोगिभ्योऽधिकानि अर्थ-
क्रियासिद्धायपि ताम्बूल-मोदक-मण्डकादीन्युपभोगाद्गानि तद्वागादीषु स्वोपभोगाधिकानि न नेतव्यानि तेन व्यात्मो-
पभोगातिरिक्तेन परेषां स्नान-भोजनादिभिरनर्थदण्डो भवति अयमपि विषयात्मकत्वात् प्रमादाचरितस्यातिचारः ।
अपध्यानव्रते त्वनाभोगादिना प्रवृत्तिरतिचारः । आकृत्यानुप्रवृत्तौ भद्र एव । एवं कन्दर्पदिष्वपि यथासम्भवमाकुट्या
प्रवृत्तिर्भद्ररूपैव वाच्या । अत्र कन्दर्पाद्यतिचारविषयं श्लोकत्रयं पूर्वसूरयः प्राहः—

कन्दर्पमत्र रतिकेलिविधिं वदन्ति, कौतुक्यमप्यतिविकारिशरीरचेष्टाम् ।

वाचाटतां मुखरतां च वदन्ति तज्ज्ञास्तवर्जयेद्विकृता हि सतामभूमिः ॥ १०६ ॥

शकटोद्गुल-सुह्री-दल-गन्त्रीप्रभृति चोक्तमधिकरणम् । तत्संयोगोऽजस्रं, स्रवति महापापमिति वक्तव्यः ॥ १०७ ॥

सकलमुपस्कारसधिक, सतिमान् स्वग्रहेऽपि कारयेद्बोध । साम्नाधिकोपकरणैर्लोक पापं समाचरति ॥ १०७ ॥
“द्विदग्निम अण्डाणम्” सि अनर्पदण्डाल्पे तृतीये गुणव्रते योऽतिवारस्तं “निन्दे” त्ति सिध्यापुष्कलकरणेन शोभ-
यामीति गार्थः ॥ २६ ॥ उक्त गुणव्रतातिचारप्रतिक्रमणम् । साध्यतं शिक्षाव्रतानिचारप्रतिक्रमणमृच्यते—

शिक्षाव्रतानि च सामायिकादीनि चत्यारि तत्र सम-रोग-क्षेपवियुक्तो यः सर्वभूतानामवयत् पश्यति तस्य राग-
क्षेपरहितस्य जीवस्यार-स्थानः समायः । समो हि प्रतिक्षणमपूर्वज्ञान-दर्शन-चारित्र्यपर्यायरघः क्लृप्तबिन्नामणि क-
ल्पदृमादिप्रभायैर्निरूपमगुग्हेतुभिर्गुण्यते । समायः प्रगोजनमस्य क्रियानुष्ठानस्येति सामायिकं सायथपरिदयाग-
निगथयासेचनरूपो व्रतयिदोषः, तदृक्तम्,—

सायज्जगोगयज्जण, निरयज्जस्सेह सेयण ज व । सव्येसु य भूणसु, समयाभावो उ सामाहयं ॥ १०८ ॥

मण-थय-तणुहिं करणे, कारणमि य सपायजोगाणं । जं खलु पथयव्याण, तं सामइये शुहुराई ॥ १०९ ॥

“सपायजोगाणं” ति शण्डेदुक्च्यपाराणाभित्यर्थः । इदं च व्रतं सर्वारम्भप्रवृत्तेन युष्टिणा ग्रहवासासमकालीरभिनि-
रन्तरोच्छलद्वतुच्छप्रचुरन्त्यापारीर्ययाऽऽचर्तजनिताकुलत्यचिच्छेददक्ष अतिप्रचण्डमोहनरपनियलतिरस्करणमहा-
योधकल्पं प्रतिदियसमन्तरान्तरा यथेन कर्तव्यम्, यत उक्तम्—

सायज्योगप्परियज्जण्ठा, सामाहयं केयलियं पसत्थं । गिहत्थधम्मा परम ति नवा, कुब्जा युहो आयहियं परत्था ॥ ११० ॥

सामाहयमि उ क्त, समणो इय सायभो हचइ जम्हा । एणण कारणेणं, यहुसो सामाहयं कुब्जा ॥ १११ ॥

देशसामायिकं चेदम्, तेन नानुमत्या सावद्ययोगवर्जनम् । तच्च कालावधिनैव, स च यावन्नियमं पर्युपासे इति सुहृतीदिकः । यच्च सामायिकं प्रतिमरूपं उभयसन्ध्याग्राह्यं तस्य त्रैमासिकः कालः सुप्रसिद्धः । इदं च पञ्चातिचार-विशुद्धं पालनीयमिति तदतिचारपञ्चकप्रतिकमणायह—

तिविहे दुष्प्रणिहाने, अणवद्वाने तथा सइविहूणे । सामाईए वितहकए, पढसे सिक्खावए निंदे ॥२७॥
 व्या०—‘त्रिविधं’ त्रिप्रकारं दृष्टं प्रणिधानं-प्रयोगो दुष्प्रणिधानं मनो-वाक्कायानां एते मनो-वाक्काया दुष्प्रणिधान-लक्षणास्त्रयोऽतिचारा; सामायिकानवस्थितत्वं, स्मृत्यभावश्चेति द्वायिति सर्वे पञ्च । तत्र मनोदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्य ‘गृहेतिकर्तव्यतायां’ सुकृत-दृष्टकृतपरिचिन्तनमिति भावः । तथा च—

विधाय सामायिकमार्ततपरः, स्ववेद्यमचिन्तामिह यो न मुञ्चति ।
 निरर्थकस्तस्य तदर्थमुद्यमो, ह्यविद्धलक्षस्य धनुष्मतो यथा ॥ ११२ ॥

वाग्दुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्य ‘रे क्राण ! पण्ड !’ आदिको निष्ठुरसावद्यवाकप्रयोगो वाचाऽसमञ्जसभाषणम्, कायदुष्प्रणिधानं कृतसामायिकस्याप्रत्युप्रेक्षितादिभूतलादौ स्थानादिकरणं कर-चरणादीनां देहावयवानामनियन्त्रित-स्थापनम् । “अणवद्वाने” स्ति न अवस्थानं अनवस्थानं अनवस्थितस्याल्पकालीनस्य अनियतस्य वा सामायिकस्य करणं ‘अनवस्थितकरणम्’ अल्पकालकरणं करणानन्तरमेव किञ्चिदालम्बनमासाद्य पारयति त्यजति, यथा कथञ्चिद्वाऽनाहतस्तत् करोति । “तद्वा सइविहूणे” स्ति स्मृत्यकरणं सामायिकस्मृतेरनासेवनम् । सामायिकं चतुर्मासिकावधि

पयालक्षणं विधेयमिति न स्मरनीत्येषमस्मरणं न ग्राह्य किन्तु सामायिकसंवि(य)धिनी या सृष्टिः-अस्यां वेलायां मया सामायिक कर्तव्यम्, तथा कृतं तत् न वा इत्येषरूपं स्मरणमात्रं तस्याः प्रथममाज्ञातयाऽकरणं सृष्ट्यकरणं "सृष्टिमूलं च मोक्षानुष्ठानम्" इति । इह चाद्यत्रयस्यानाभोगादिनाऽतिचारत्वम्, इतरत्रयस्य तु प्रमादप्रवृत्तयेति, ननु मनोदृष्यणिधानादियु सामायिकस्य निरर्थकादिभणनेन परमार्थतोऽभाव एव कथितः, अतिचारश्च मालिन्यस्वरूपो भवति ततः सामायिकाभावे कथमतिचारत्व? ततोऽमी भग्ना एव नातिचारा, सत्यम्, अनाभोगत इति समाधान-शुक्तम् । ननु द्विविधं त्रिविधेन साव्यग्रप्रत्याख्यान सामायिक तत्र च मनोदृष्यणिधानादियु प्रत्याख्यानमज्ञात् सामायिकस्याभाष एव । प्रत्याख्यानमज्ञानित प्रायश्चित्त च भवेत् मनोदृष्यणिधान च इष्यरिद्धार मनसोऽनवस्थितत्वात् अतः सामायिकप्रतिपत्तेः सकाशात् तदप्रतिपत्तिः सुन्दरा । नैवम्, यतः सामायिक द्विविधं त्रिविधेन प्रतिपदं तत्र च मनसा न करोमीत्येथमादीनि पदं प्रत्याख्यानानि अत एकरप्रत्याख्यानभेदोऽपि शेषप्रत्याख्यानसम्भवात् सामायिकस्य सर्वथाऽभावः भिद्यानुपहृतेन मनोदृष्यणिधानमात्रस्य शुद्धयभ्युपगमाच्च सर्वधिरतिसामायिकेऽपि भि-ध्यानुपहृतेन मनोदृष्यणिधानमात्रस्य शुद्धयभ्युपगमात् । यदुक्तम्-"गुप्तिर्भगे भिच्छानुपहृष्टं पायच्छिसम्" इति । यद्य केनचिदुच्यते "अविधिहृताग्रमहृतम्" इति तदप्यसूयायचनमात्रं यस्मादविधिहृते लघु प्रायश्चित्तसुक्त अनुष्ठेय-स्याकरणे तु तद् शुल्कमिति, अतो व्यवहारनयमतेनातिचारमात्रेऽपि तत् क्रियमाणं युक्तम् । "सामाहं चित्तशकम्" सामायिके भगाः सामायिका 'एवमादिरयाद् भा(भ)वार्थेऽण्' तात् सामायिकानतिचारानिति गम्यम् । किम्भूतान्?

इत्याह 'वितथकृतान्' अनुचितत्वविहितान् स्वार्थं प्रसाधकत्वाद् आजलाजकल्पान् (?) प्रथमे सामायिकाल्ये शिक्षाश्रते
'निदे" स्ति मिथ्यादुष्कृतं प्रयच्छामीति । सामायिकस्यश्च—

विगहाईणसु रहिओ, सज्जायपरो तथा जईतुल्लो । इच्छियकालं चिड्ह, पारेउं कुणइ वावारं ॥ ११३ ॥

अत्र कश्चिद् ब्रूते-कियानिःसतकालः ? हन्त उक्तं यावन्नियमं पर्युपासे इति नियमश्च जघन्यतोऽपि द्विघट्टि-
कामानः काल उत्कृष्टतोऽहोरात्रमानो नियमः । अतः 'सामायिके जघन्यतोऽपि घट्टिकाद्वयं स्थातन्न्यम्' अन्यथाऽति-
चारः । जघन्यतो द्विघट्टिकः कुतो लभ्यते ? इति चेद्, उच्यते परिणामवशाद् हि सामायिकमसौ करोति परिणा-
मस्तूपक्षो गुणस्थानकमारोहति तच्च जघन्यतोऽप्यन्तर्मुहूर्तमिति घट्टिकाद्वयमानः कालः पालनीयः । केचिदाहुः—यशु-
त्सुको भवेत् तदा सङ्केतकं कुर्यात् यावत् साधून् पौषधशालां ग्रन्थि वा पर्युपासे तावत् सामायिकं करोमि एतदप्या-
र्च्यमाणे दृश्यते इत्यलं प्रसङ्गेनेति गार्थः ॥ २७ ॥ अथ देशावकाशिकव्रतातिचारप्रतिक्रमणायह—

आणवणे पेसवणे, सदे रूवे य पोगलत्रखेवे । देसावगासियम्मो, बीए सिक्खावए निवे ॥ २८ ॥

व्या०—तत्र दिग्ब्रते गृहीतस्य योजनशतादिसचिस्तरदिव्यप्रमाणस्य देशे—सङ्क्षिसविभागेऽवकाशः—अवस्थानं
देशावकाशः तेन निवृत्तं देशावकाशिकं । पूर्वं दिव्यप्रमाणं योजनशतादिना यावज्जीवकं प्रभूतं कृतमासीत् तस्य योज-
नादिके देशनियमः क्रियते एतावदेव गन्तव्यं न परत इत्येवंरूपं तदिदं बहुतरदिचपरिमाणसङ्कोचरूपमिति भावः,
सर्वत्रतसङ्क्षेपरूपं वा । यदुक्तम्—

पगसुहृत्त दिवस, राहं पंचाहनेव पक्व वा । धपमिह धारेउ दढ, जावइय उच्छेहे कालं ॥ ११४ ॥
अनया सर्वभूतेष्वपि यानि प्रमाणानि चिन्तितानि तानि पुनः पुनः दिवसतः प्रतिग्रहर प्रतिघटिक सङ्कोचयति,
द्वेषसिकादपि रात्रौ सङ्कोचयतीत्युक्तं भवति । अत्रार्थे गाथा—

देसावगासियं पुण, दिसिपरिमाणस्स णिण सखेवो । अहवा सव्यवयाणं, सखेवो पइदिणं जो उ ॥ ११५ ॥
दिग्गतसङ्क्षेप प्रतीत्यामी पञ्चातिचारा वर्जनीयाः, तत्र “आणवणे” स्ति आनयनप्रयोगः १ प्रेव्यप्रयोगः २
शब्दानुपातः ३ रूपानुपातः ४ बहिःपुद्गलप्रेक्षपः ५ इति । इवमत्र तात्पर्यम्—साधुपाश्रयादौ नियतदेशे वर्तमानः कृत-
सङ्क्षिप्ततरदिस्परिमाणो यदा स्वयं यतमङ्गभयाद्गच्छन् योऽन्यः सचिन्ताचित्तादिद्रव्यानयने प्रयुज्यते स्वात्मयोगेन
प्रस्थितो वा सन्देशकप्रदानादिना त्वयेवमानेयम् इत्यानयनप्रयोगः । तथा प्रेव्यस्य—आदेश्यस्य केनापि प्रयोजनेन
वियक्षितक्षेत्राद्बहिः प्रस्थापनरूपं प्रयोगं—व्यापार करोति, यथा—अभियुहीतप्रविचारदेशाच्चयतिप्रामभयात् त्वयाऽचक्षयमेव
गत्वा मम गवाधानेयम् इदं च तत्र कर्तव्य इत्येवम्भूतः प्रेव्यप्रयोगः । “सदे” स्ति स्वयुद्दृष्टि-प्राकाराण्यच्छिन्नभू-
देशामिदं बहिः प्रयोजनोत्पत्तौ तत्र स्वयं गमनायोगाद् दृष्टि-प्राकारादिप्रत्यासन्नवर्तिनो बुद्धिपूर्वकं धुत्कासितादि-
शब्दकरणेन समवसत्तिकान् बोधयतः शब्दानुपातः, शब्दस्यानुपातनम् उच्चारण तादृग् येन परकीयश्रवणविवरमनु-
पातयत्तौ, एवं धुत् कासित वा संकृतनिमित्तं कुरुते । “स्वै” स्ति अभियुहीतदेशाद्बहिः प्रयोजनभावे शब्दमनुषार-
यन्नेव परेषां स्वसमीपानयनार्थं रूपस्य—मिजाकारस्यानुपातनं—स्वशरीररूपदर्शनं रूपानुपातः । “योगलक्षणे” स्ति

अभिगृहीतदेशाद्बहिः प्रयोजनसद्भावे परेषां प्रबोधनाय बहिः पुद्गलस्य-लेद्वादेः प्रक्षेपः पुद्गल(प्र)क्षेपः । एतान् कुर्वन् देशा-
वकाशिकव्रतमतिचरति । इ हि मा भूद् गमनागमने जीवघातादिसमारम्भ इत्यभिप्रायेण क्रियते, स च स्वयं कृतोऽन्येन
वा कारित इति न कश्चित् तत्त्वतो विशेषः प्रत्युत स्वयं गमने गुणः, ईर्ष्यापथादिविशुद्धेः, परस्य तु अनिपुणत्वात्
कृतस्तच्छुद्धिरिति । इदं तावद्विषपरिमाणस्यैव सङ्क्षेपकरणं दर्शितं तत्रोपलक्षणमात्रम्, शेषाणामपि स्थूलप्राणान्ति-
पातादिव्रतानां सङ्क्षेपोऽत्रैव द्रष्टव्यः, अन्यथा तत्सङ्क्षेपस्यापि दिनमासादिष्ववश्यं कर्तव्यत्वाद् व्रताधिक्यप्रसिद्धी-
दशव्रतसङ्ख्या विशीर्येत । इह याच्यह्यस्यानाभोगादिनाऽतिचारत्वं इतरस्य तु त्रयस्य व्याजपरस्य व्रतसापेक्षत्वाद्-
तिचारता । इत्येवं द्वितीये देशवकाशिके शिक्षाव्रतेऽतिचारान् निन्दे मिथ्यादृक्कृतकरणेन शोभयामीति गार्थार्थः । २८।

अथ पौषधोपवासव्रतातिचारप्रतिक्रमणस्यावसरः, तत्र पोषं-पुष्टिं प्रकृताद्दर्मस्य धत्ते-करोतीति पोषधः-अष्टमी-
चतुर्दशी-पौर्णमास्यमावास्यापर्वदिनानुष्ठेयो व्रतविशेषः, पौषधि(धि) उपवासो-व्रतविशेषः पौषधोपवासः । स चाहा-
रशरीरसत्कार-ब्रह्मचर्या-ऽध्यापारभेदाच्चतुर्विधः, पुनरपि प्रत्येकं द्विधा-देशतः सर्वतश्च अस्मिन्नङ्गीकृते आहारशरी-
र-सत्कारयोर्देशतः सर्वतो वा परिहारः कर्तव्यः, ब्रह्मचर्या-ऽध्यापारयोस्तु देशतः सर्वतो वा सेवनं विधेयम् । तत्राहारः
प्रतीतोऽज्ञानादिस्तद्विषयस्तन्निमित्तो वा पोषधो (व्रतविशेष आहारपोषधः) आहारादिनिवृत्तिनिमित्तं धर्मपूरणं पर्व ।
एवं शरीरसत्कारपोषधोऽपि । ब्रह्मकुला(चर्या)नुष्ठानं, यथोक्तम्-“ब्रह्म वेदो ब्रह्म तपो, ब्रह्म ज्ञानं च शाश्वतम्” ॥

चरणीयं चर्गं ब्रह्म च तपोरूपं तदर्थं ब्रह्मचर्यं, तद्विषयः पोषधः तत्सेवनरूपो नियमो ब्रह्मचर्यपोषधः । तथा-

व्यापारपोषयोऽपि व्यापारवर्जनल्पः । अत्र पोषयगाथा —
पोसहमद्विमिमाहं, पञ्चदिग तत्थ जो उ उपयासो । सो पोसहोययासो, भन्नइ चउहा य सो होइ ॥ ११३ ॥
आहार-देहसकार वंभ-वाचारमेयओ सो य । देसे सन्वे य तहा, आहारे सब्वओ तत्थ ॥ ११७ ॥
सब्बाहारे नियमोऽहोरत्त देसओ तिफारारे । आययिल निविगइय, एफासणमाइयं वा वि ॥ ११८ ॥
सब्वम्मि देहसकारपोसतो सब्वदेहभूसाण । नियमो न्दाण-विलेवण-सिरकहसठरणपभिईण ॥ ११९ ॥
देसे सिणाणमाईणमण्णतराण वज्जण णसो । यम्मि सब्वओ पुण, वंभवयं ज अहोरत्त ॥ १२० ॥
देसम्मि दिचसंपंभं, वापारे सव्वओ अहोरत्त । सावज्जारभाणं, नियमो सामाईयम्मि जहा ॥ १२१ ॥
देसम्मि करिसणाईं, अन्नंतरकम्मवज्जण येय । पंचाइयाररहिय, मइमं पालेइ णय पि ॥ १२२ ॥

एतत्थ जो देसे पोसहं करेइ सो सामाईयं करेइ या न वा । जो सब्वहा अब्बाधारपोसह करेइ सो नियमा फइ-
सामाईओ, जइ न करेइ तो, नियमा पचिज्जइ । त कदिं? चेइयरे वा साहुनूले वा घरे वा पोसहसालाण वा उम्मु-
फम्मणि-सुयण्णो पढतो पुत्थय वा चायतो घम्मज्जाण ज्जायइ, जहा—‘ण साहुणुणे अह न समत्थो मंदभगो घरे’
चिभासा । सेसा पोसहचिहिसामायारी तप्पगरणाओ नेया । नयर, राईण पोसहियत्त किंचि विसेसत्थ पदरिसिज्जइ-
एत्थ पोसहिओ जया सगारण निसीयइ तथा सामाईयवट्ठयमुचारइ, “जइ मे होज्ज पमाओ” इषाइणा सागारम-

णसणं काडं आडंठियपाओ सुयइ । सो पोसहिओ रयणीए संधारसुत्तो वि जाव निह्वा न एइ ताव एवं जीवम-
णुसासइ, जहा—

ते धन्ना कयउन्ना, सुलद्धए जम्मजीविण तेसिं । जे साहुणो सया वि ह्हु, सेवन्ति नियं विहिमखंडं ॥ १२३ ॥

ते धन्ना समणोवासया वि जे दूरयत्तविसयरसा । आणंदाइ व बह्वे, पडिमासंभावियप्पाणा ॥ १२४ ॥

धन्नो सागरदत्तो, भीममसाणे ठियस्स पडिमाए । पडिवेरिणण दट्ठे, कमलामेलाए संबंधे ॥ १२५ ॥

कयपुढविपालिबंधस्स खायरंगारपूरिण सीसे । मणगं पि न जस्स मणं, चलियं सज्जाणसेलाओ ॥ १२६ ॥

धन्नो सुदंसणो जो, न चाइओ चालिडं पइन्नाओ । दहिवाहणप्पिघाए, अभयाए तियसगिरिधीरो ॥ १२७ ॥

अहिसरिया पाएहिं, सोणियगंधेण जस्स कीडीओ । खायन्ति उत्तमंगं, चिलाइपुत्तं तयं वंदे ॥ १२८ ॥

सो कहं न वंदणिज्जो, गजसुकुमाल सि नेमिजिणसीसो । मत्थयनिहिचजलणे, जेणं उप्पाडियं नाणं ॥ १२९ ॥

एमाइसुहभावणापरिगयमाणसो निहं कुब्जा, राईए चरमजामे सुत्तविबुद्धो धम्मजागरियं कुब्जा, जहा—

को हं का मम जाई, किम्ब कुलं देवया व के गुरुणो । को मह धम्मो के वा, अभिग्गहा का अवत्था मे ॥ १३० ॥

जम्मजरामरणजलो, अणाय(इ)मं वमणसावयाइन्नो । जीवाण दूक्खहेऊ, कट्ठं रुओ भवसमुद्धो ॥ १३१ ॥

कालम्मि अणार्हए, जीवाण विचित्तकम्मवसगाण । तं नत्थि संविहाणं, संभवई जं न भमिराणं ॥ १३२ ॥

चुलसीइजोणिलक्खेसु पोगकुलकोडिलक्खगहणेसु । भमिरेणं इह चिय संपयाओ णंताउ पत्ताओ ॥ १३३ ॥

पीमाण्डपरार्द्धं, सर्वथा याचहारिय जिणदिं । सन्वे सन्वेतिं सया, अर्णतलुस्तो इहं पत्ता ॥ १३४ ॥ तवेह-
रागोरगरगरलमरो, तलइ चित्त तवेह दोसग्गी । कुणइ अणुचियपविसिं, महात्मईण पि हा मोहो ॥ १३५ ॥
पुरितेण सुसपुब्बं, नारिं दहूण अणुयसासुरो (१) । तखणसेवी जायइ, इहा तहिं चेय नरपीण ॥ १३६ ॥
अत्त धीसेयाणं हारण वीरिय पलं बुद्धी । पावइ सोस तह दोमणस्समन्न पि दुहनिवहं ॥ १३७ ॥ किं षट्ठणा?
पायमिह जीवा अन्नाणंघा मिच्छत्तामोहिया कुग्गह्मणह्मणहिया भग्गं न नियति, सिद्धति न य उचियं ।
ता कइया तं सुदिण, सा सुत्तिही तं भवे सुनयत्तरा । जत्थ सुगुरुपरत्तो, चरणभरयुर घरिस्समहं ॥ १३८ ॥
पयमाइ धम्मजागरियं करेइ । पडिक्कमणसमण आघस्सपं तहा कुब्जा, जहा पडिलेहणाण चिहियाण सरो उवेइ ।
इय भावओ कुणतेण सुत्तओ अत्थओ करणओ य । पोसइययमाणान, फासियभाराहिय च भवे ॥ १३९ ॥

अयं च पञ्चातिचारविशुद्धः सम्मक् पालनीयः, अतस्तदतिचारपञ्चकप्रतिक्रमणायाह—

संथारुचारविही, पमाय तह चेव भोयणाभोप । पोसहविहिविचरोए, तईए सिम्खावए निंदे ॥ ३९ ॥
इहातिचारपञ्चक प्रकृतसूत्रगाथायां सूचितमस्ति । तत्र गाथापूर्वार्धे चत्वार उक्ताः तृतीयपादेन पञ्चमः ।
गाथाश्रारार्थस्यथम्—सथारा उयगरणत्स पोसहिओवगारिस्स उचारपासवणाइभूमीणं च विही-सुप्पडिलेहियसुपम-
ज्जियाइकरण । तत्थ पढसं दिहीण अवलोयणं पडिलेहणा पच्छा उवग्गहियरओहरणवत्थंचलाइणा पमज्जणा जहोच्चिय-
सथारुचारार्द्धेण सुसुत्तचिहिणा, स च—“इगदिट्ठि छत्थुरिमा नवलोहपक्कवोइवत्थपडिलेहा” ॥

तेषु संध्यारुच्यारविहिंसु पमाओ अपडिलेहियअपमज्जियकरणं, एत्थ चउभंगो—न पडिलेहेइ न पमज्जइ १, पडिलेहेइ न पमज्जइ २, न पडिलेहेइ पमज्जइ ३, पडिलेहेइ पमज्जइ चउत्थो ४। जं तं पडिलेहेइ पमज्जइ, तत्थ तिसि भंगा-दुप्पडिलेहियं दुप्पमज्जियं १ दुप्पडिलेहियं सुप्पमज्जियं २ सुप्पडिलेहियं सुप्पमज्जियं करेइ ३। अतः प्रोच्यते तथा चैव भवत्यनाभोगे सति अनुपयुक्ततायां सत्यां पौपधिकस्य संस्तारकोच्चारविपये अपडिलेहियदुपडिलेहियसेज्जासंधारणं १ अपमज्जियदुपमज्जियसेज्जासंधारणं २ अपडिलेहियदुपडिलेहियउच्चारपासवणभूमी ३ अपमज्जियदुपमज्जियउच्चारपासवणभूमी ४ इत्यतिचारचतुष्टयमिति । पञ्चमश्च पौपधविधिर्विपरीतः स्यात् । तथा च—“पोसहोववासस्स सम्मं अणुपालणया” इत्यत्र पञ्चम उक्तः । तथ पोसहस्स विही-आहार-देहसक्काराईण चउण्हं भंगाणं जहायोगं पालणं तस्य विपरीतता-अन्यथाकरणं, यथा—आहारपोसहवयं काऊण इहातिसाए अभिभूओ चितइ, सज्जो तं तं आहारं पाचयिस्सामि ।

आहारगोयरं तह, कुब्बं विगहं पमोयसुब्बहइ । अइयरइ पोसहवयं, नन्दे इव (स्स इव) लहइ भंसं पि ॥ १४० ॥

श्रेष्ठी नन्दो हि पोपधस्थोऽष्टमभक्तिकस्तुडार्तो रजन्यां बभूव । ततो महाकष्टेन रजनी विभाता । तदूर्ध्वं राजानं विज्ञप्य जलाशयं कारितवानिति । शरीरसत्कारविपरीतता जहा—

पस्सेयमलेहिं तणू, अज्जं उब्बेविया दहकिलंता । ण्हाइस्सामी कल्लं, सहंति मुणिणो वि कहंणु मलं । १४१। नंभचेरे वि-
काऊण पोसहं तह, चाहिज्जइ वेयमोहणिल्लेण । सरइ तह पुब्बकीलियहसियाई इदिगत्थे य ॥ १४२ ॥ अच्चावारे वि—

कथमेयं न कथ मे, लहृणित्त्वमिमं इमं च विष्ट मे । इद्याहपोसहगओ, चिंततो मलिणइ वप तु ॥ १४३ ॥
एष पञ्चमोऽतिचारः । एतान् पञ्चातिचारान् पोषघाह्ये तृतीये शिक्षाग्रते "निन्दे" सि सिध्यातुल्लतं प्रयच्छामीति ।
केचिदेवं व्याचक्षते—“प्रमादात् संस्तरचिधिं अप्रत्युपेक्षितदुष्प्रत्युपेक्षिताऽप्रमाजितदुष्प्रत्युपेक्षितलक्षणं निन्दामीति
योगः । तथा, प्रमादात् प्रागुक्ताऽप्रत्युपेक्षितादिभेदं उधारचिधिं च निन्दामीति चत्वारः” । पञ्चमातिचार च “भोयणा-
भोए” सि पाठं मन्यमाना एष ध्याख्यान्ति—भोजने-आहारे आभोगः—उपयोगतत्परता भोजनाभोगः । कदा भोजन-
समयः पूर्णो भविव्यति? येनाह भोक्ष्ये । अतः प्रमावाचरितानेतानतिचारान् पोषघततचिधिविपरितान् निन्दार्हान् निन्दे
इति गार्थः ॥ २९ ॥ पौपधिकेनावश्यं अतिये प्राप्सौ सत्यां सचिभागप्रदानपूर्वकं भोक्तव्यम्, अन्यदा त्यनियमः ।

अत्र मानुस्थानत इव कुर्वाणस्यानिचारा पञ्च भवन्ति । तत्प्रतिक्रमणाय—
सच्चित्ते निक्खिलवणे, पिहणे ववएस मच्छरे चैव । कालाइकमदाणे, चउरथे सिवखावपु निन्दे ॥ ३० ॥

ध्या०—इहातिथिसचिभागार्थं चतुर्थे शिक्षाग्रतं स्यात् । तत्र तिथिर्चाविलौकिकव्यवहारत्यागाग्नोजनकालोप-
स्थापी भावकस्यातिथिः साधुरुच्यते । तदुक्तम्—

तिथिर्घोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना । अतिथिं तं विजानीयाच्छेषमभ्यागतं चिदुः ॥ १४४ ॥
तस्यातिथेः सन्नतो निर्दोषो न्यायागतानां कल्पनीयाना वस्तूनां [विशिष्टो] श्रद्धासत्कारादिकमयुक्ता पञ्चात्कर्मपरिहार्थं
भागः—अशः अतिथिसचिभागः । अस्य पञ्चातिचारा अमी-सचिचानिक्षेपः, सचिचपिधान परव्यपवेदाः, मत्सरिकता,

कालातिक्रम इति । तत्र सच्चित्ते पृथिव्यादौ साधुदेयस्यान्नादेर्वस्तुनो निक्षेपः-स्थापनम्, अदानबुद्ध्या मातृस्थानतः सच्चित्तनिक्षेपः । तस्यैवान्नादेः सच्चित्तेन कुम्भाण्डफलादिना पिधानं-स्थगनं सच्चित्तपिधानम् । 'ववाएस' चि भीमन्यायेन परव्यपदेशः । साधुभिरुपलब्धे भक्तादौ चिन्तयति यद्येतन्न दास्यते ततो मनुपरि एषामवज्ञा स्यादतो लोकमध्ये हीला ततो वक्ति नागतास्तेऽव्यापि घेषामिदं भोजनमुपस्कृतम्, यद्यागतास्ते स्युर्मां कदाचिदस्माभिरपि प्रेरिता भगवद्भयो दद्भुरिति । यद्वा परस्य आत्मव्यतिरिक्तस्य व्यपदेशः स्वकीयेऽपि साधूचित्तवस्तुनि अदित्सस्यैव परसत्कमिदं न मदीयमिति याचितो वाऽभिभत्ते विद्यमाने एवासुकस्येदमस्ति तत्र गत्वा मार्गयत यूयमिति साधुसमक्षं भणतः परव्यपदेशः । मत्सरः असहनं साधुभिर्याचितस्य कोपनम्, यद्वा स कश्चिद्रङ्गमात्रोऽपि ददाति किमहं तस्मादपि कृपणो हीनो वा किं तेन वित्तेन? येन सतापि न्यूनता प्राप्यते, अतोऽहमपि ददामीत्येवं परोन्नतवैमनस्यरूपोऽहङ्कारो दानप्रवर्तकविकल्पो मत्सरः सोऽस्तीति मत्सरिकः तद्भावो मत्सरिकता । कालस्य 'निर्धूमगं च गामम्' इत्याद्यभिहतस्य साधूचित्तभिक्षासमयस्यातिक्रमः-अदित्सयाऽनागतभोजनपश्चाद्भोजनाद्विद्वारेणोल्लङ्घनं कालातिक्रमः, तत्र दानं अयमभिप्रायः-कालमूनमधिकं च ज्ञात्वा साधवो न गृहीष्यन्ति ज्ञास्यन्ति च यथाऽयं ददाति अविकल्पतो दानार्थमभ्युत्थानमतिचार इति । एते चातिचारा एव न भङ्गाः दानार्थमभ्युत्थानादानपरिणतेश्च दूषि(त)त्वात् भङ्गरूपस्य चेहैवमभिधानात्, यथा-

दाणंतरायदोसा, न देइ दिज्जंतयं च वारेइ । दिन्ने वा परितप्पइ, किविणत्ताओ भवे भंगो ॥ १४५ ॥

तानो नेद शङ्कनीयम् 'य गतेऽतिचारा उक्तास्ते भ्रा एव' इति । इदं चेद् तत्त्वन् पाञ्च व्रतविषयेऽनाभोगादिनाऽ-
तिप्रमादिपदत्रयेण वा म्युद्धिकल्पनया वा व्रतापेक्षनया व्रतविषय परिहरतः प्रवृत्तिः साऽतिचारः विपरीतायां तु
भ्रो भवति । तथा ये गते व्रतपञ्चातिचारास्ते उपलक्षणमविचारान्तराणामवसेयाः न तु अवधारणम् । यदाहुः पूज्याः-

पंचपंचातिचाराओ, मुत्तम्भी ये पदसिया । ते नावधारणद्वाण, किंतु ते उवलकवचणं ॥ १४६ ॥

अथ सर्वधिरतावेयातिचारा भवन्ति देशधिरताौ तु भद्रा एव यदाह-

सन्धे धि य अर्हपारा, संजलणण तु उदयओ हुंति । मूलच्छेन्न पुण होइ, पारसन्हं कसायाणं ॥ १४७ ॥

अत्रोच्यते-इयं हि गाथा सर्वधिरतावेयातिचारभ्रोपदर्शनार्था न देशधिरत्यादिभद्रदर्शनार्था तथैव व्याख्या-
तत्वात् । अलं प्रसंगेन । एते प्रदर्शितरूपा अतिचारा मालिन्यहेतवश्चतुर्थशिक्षाव्रतेऽतिधिसविभागाद्भेदे ये मम सञ्जा-
तास्तान् "निदे" सि मिथ्यापुष्टककरणेन शोधयामीति गाथार्थः ॥३०॥ साध्व्रतमतिधिसविभागास्य न केवलमेत एव
प्रदर्शितरूपा अतिचारा निव्वाह्याः, किन्त्वन्येऽपि सन्तीत्याह-

सुद्धियसु य दुहियसु य, जा मे अस्संजपसु अणुंकेपा । राणेण व दोसेण व, तं निदे त च गरिहासिं ।३१।

व्या०-साधुषु विशेष्यं इदयं साध्व्रित्तसविभागाव्रतप्रस्तावात्, साधुषु-अनुष्ठानरतेषु पुनः कीटशेषु?—सुष्ठु
द्वित-शानादित्रयं येषां ते सुद्धिताः तेषु सुद्धिहितैरित्यस्यार्थः, दुःखितेषु-ग्लानीभूतेषु तपोनिष्ठसंगात्रेषु वा प्रान्तोपधिषु
समानाधिकरणातया विशेषसूचकौ चकारौ । तथा "अस्सजणसु" सि न खयं-खच्छन्नेन यताः-हृतोयमा असयता-

स्तेष्वस्वंग्रहणेषु-गुर्वाज्ञाविहरत्सु या मया कृता 'अनुकम्पा' कृपा, कारणे कार्योपचाराद् अनुकम्पाकार्यम्, अनुकम्पाञ्च
 द्रव्यतोऽन्नादिदानरूपा, रागेण-मनाक् स्निग्धबुद्ध्या न तु गुणवत्त्वबुद्ध्या आत्मनि रागेण वा यथा 'अनाथस्वाम्यनाथकुटी
 चाहमि' ति, तथा द्वेषः-साधुनिन्दाख्योऽत्र यथा-'अदत्तादाना एते जह्याविलमलिनदेहाः' श्लुघादिवेदनाग्रस्ता दुर्भंगाः
 सर्वथैव पुत्रदारादिना परित्यक्ता निर्गतिकाः परगृहाण्यदन्तोऽन्तप्रान्तभोजिनो लुब्धितशिरसोऽज्ञाः खल्वमी अत उप-
 ष्टम्भनीया' इत्येवं निन्दापूर्वकं च याऽनुकम्पा सापि निन्दा गर्हा अशुभदीर्वायुष्कर्मबन्धकारणत्वात् । यद्गर्ह—
 तहारूपं समणं वा माहणं वा संजयविरयपडिह्यपचक्रवायपायकम् हीलित्ता निन्दित्ता खिसित्ता गरहित्ता
 भणियपगारेण अयमन्त्रित्ता अमणुन्नेणमपीहकारणेणं च पडिलाभेत्ता अहे असुहृदीहाडयत्ताए कम्मं पकरेइ ।

यद्वा सुखितेषु बाधाभावाद् दुःखितेषु-धावत्सु असंयतेषु-पार्श्वस्थेषु या "मे" मया अनुकम्पा उपप्लम्भरूपा रागेण
 तत्प्रीत्या द्वेषेण वा तत्सद्भूतदोषपरिज्ञानात् "दगपाणं पुष्कफलं" इत्यादिपरिज्ञानाद् रक्तेन वाऽरक्तेनापि या कृता
 तां निन्दे तां च गर्हे । यद्वैत्यं व्याख्यायते असंयता नाम पड्जीवनिकायवधप्रवृत्ता मिथ्याऽप्यो द्विजजटिलचरकप-
 रियाजकादयस्तेष्वनुकम्पा, अत्रानुकम्पाशब्देन भक्तिः सूचिता । तथा च—

आयरिय अणुकंपाए, गच्छो अणुकंपिओ महाभागो । गच्छाणुकंपणाए, अब्बोच्छिस्सी कया तित्थे ॥ १४८ ॥
 कीदृशेषु तेषु ? सुखितेषु दुःखितेषु च, सुखिनः-रोगाभावप्रणीतरसाहारभोक्तृत्वेनोपचिन्तनगलकपोलाः सम्पद्यमा-
 नमनईप्सिताच्छादननिकेतनाः, तदितरे काणान्यपरगुत्वगदोषादिदोषान्विता दुःखिताः । ततो द्वित्रिविधेष्वप्यसंयतेषु

याऽनिर्विष्टस्वरूपा मनोवाक्यायैः "भे" मया महाफलमतिथिदानमिति अनुकम्पा-भक्तिः कृता भोजनचत्त्रादि उच्यतको-
द्रथदानादिना । कथम् ? इत्याह—रागेण वा द्वेषेण वा, तत्र रागतः एव मम निजकः सुहृदा एकदेशाग्रामसङ्गतौ वा
तपस्वी ब्रह्मचारी वा कष्टानुष्ठानपरो वा इत्यादिना । ननु रागतस्तायद्भवत्येवम्, द्वेषतो दानस्यासम्भवात् कथं प्रति-
क्रमणसम्भवः । भत्रोच्यते, यथा हि कश्चित् केनापि परिभूतस्ततो पदासी दाता परिभयकारिणे द्वेषं धर्म(प)न् तत्प-
रिभूलाय विशोपतस्तस्मै दानं ददाति इत्येव तदा द्वेषेण दानसम्भवः । तदेकविधं दानं रागद्वेषाम्या सङ्गतं निन्द्यामि
गर्नामि च । यत् पुनरनुकम्पादानं यथा—

हृषणेशनाथवरिद्रे, व्यसनप्राप्तं च रोगशोकहते । पक्षीपते कृपार्यमनुकम्पा तद्भवेदानम् ॥ १४९ ॥

उपचितवेदस्यपि प्रार्थनाकारिणो दरिद्रप्रायत्यावदनुकम्पादानत्वावदनुकम्पादानम्, न तत्र प्रतिक्रमणं नियंथाभावात् ।
तीर्थकृतां च साम्यत्सरिकदानं ददाता प्रतप्रदृणसमयेऽनापेक्षितपात्राप्राप्तिसिमागतयापि युक्तमेव, सत्युरुपमार्गं इति
कृत्येति गार्थार्थं इति ॥ ३१ ॥ एव चासी श्रावकः कृतातिथिसविभागो भोजनकालेऽर्हयेत्यानां पूजां विधाय वंदित्वा
च यतिवृत्तशेषं सुरक्ते । यदुक्तम्—

अर्हद्वयः प्रथमं निधेय सकल सत्साधुवर्गाय च, प्रासाय प्रविभागतः सुविधिना देयं यथाशक्तिः ।

देशायात्सथर्मचारिभिरसौ सार्धं च काले स्वयं, सुजीतेति सुभोजनं गृहवतः सुद्वं जितैर्मापितम् ॥ १५० ॥

एतदुल्लङ्घने त्वतिचारः । सविभागविषयप्रतिषिद्धकरणस्य प्रतिक्रमणसुकरत्वा तमेव संविभागं प्रतीत्या-

करणे प्रतिक्रमणमाह—

साहसु संविभागो, न कओ तवचरणकरणजुत्सेसु । संते फासुयदाणे, तं निदे तं च गरिहामि ॥ ३२ ॥

व्या०—ज्ञानादिभिः साधयन्ति मोक्षमार्गमिति साधवस्तेषु संविभजनं संविभागः प्रासुकैपणीयाहारदानरूपः
स 'न कृतः' न विहितः, किञ्चूतेषु तेषु? तपश्चरणकरणयुक्तेषु, तत्र तप्यत इति तपः । तदुक्तम्—

रस-रुधिर-मांस-मेदोऽस्थि-मज्जा-शुक्राण्यनेन तप्यन्ते । कर्माणि चाशुभानीहेति तपो नाम नैरुक्तम् ॥ १५१ ॥

तच्च बाल्याभ्यन्तरभेदतो द्वादशविधम् । चर्यत इति चरणं त्रतादि । यदुक्तम्—

वय्र समणधम्म संगम, वेयावचं च धंमगुत्तीओ । नाणाइतिगं तव कोहनिगहो चरणमेयं तु ॥ १५२ ॥

क्रियत इति करणं पिण्डविशुद्ध्यादि । यदुक्तम्—

पिण्डविसेही समिई भावण पडिमा य इन्दिय निरोहो । पडिलेहण गुत्तीओ, अभिगहा चैव करणं तु ॥ १५२ ॥

एतेन मूलोत्तराणुणाः कथिताः । तैर्युक्तेषु यावज्जीवं कृताभिग्रहेषु । ननु चरणः भगने तपसस्तद्भेदत्वेन गतत्वात्,

किं पृथगुपादानेन? उच्यते । निकाचितकर्मणामपि तपसा क्षपणात्, तपसः प्राधान्यव्यापनार्थं तपोग्रहणम् । यदुक्तम्—

सन्वासिं पयडीणं, परिणामवसादुचकमो भणिओ । पाग्रमनिकाईयाणं, तवसा उ निकाईयाणं पि ॥ १५३ ॥

अनेन पात्रशक्तिरुक्ता । " संते " सि सति विद्यमाने " फासुयदाणे " सि प्रगता असवो यस्मात् तत् प्रासुकं

निर्जीवमित्यर्थः । एषणीयपर्यायोऽप्ययं एषणीयस्योपलक्षणं वा । देय-दानयोरभेदोपचारात् प्रासुकैपणीयदानेऽन्न-

पानादौ साधुभ्यः स्वगृहम्स्क्रु(न)विभागे वृत्तेऽपि प्रहेणकागतमपि यत्र भूयोऽपि साधुभ्यो निवेदितं तत्रपि न कल्पते
 गृहिणो भोक्तुम् । यदि च स्वभोगोपलभ्यवहतमित्यन्यत् संस्कृत्य साच्चर्थं प्रयच्छति तदप्ययुक्तम् गतदपि
 यदि कृतमज्ञानाच्छिस्तं च, सत्यप्येव साधुसचिभागे आगमेऽस्य निवेधात् अशुभदीर्घायुः कर्मयन्वतयेति । सति
 प्राशुकदाने चिभिन्नमयिज्ञातं प्रयच्छतो योऽतिचारस्तस्य प्रतिक्रमणाहंत्वात् प्रतिक्रमणमाह तं निन्दामि तच्च गहीमि ।
 "सते फाल्गुयवन्धे, सते पसे तयाइगुणचुसे । न क्रओ अतिहियिभागो, तत्रिदे तं च गरहामि ॥ १५४ ॥

संते फाल्गुयवन्धे, सते पसे तयाइगुणचुसे । न क्रओ अतिहियिभागो, तत्रिदे तं च गरहामि ॥ १५४ ॥

गार्थार्थ ॥ ३३ ॥ कृत्यादशप्रतातिचारप्रतिक्रमणः श्रायकः सम्प्रति सखेव्यनातिचारप्रतिक्रमण परित्यज्य तदति-
 चारपत्रकमुपदिश्य तदभवने प्रार्थनामाह—

इहलोप परलोप, जीविय मरणे य आसंसपओगे । पंचविहो अइयारो, मा मज्झ होज मरणंते ॥३३॥
 व्या०—इह "आसंसपओगे" ति प्रत्येकमभिसम्बन्धीयं आर्यकचयनात्, यदाह—इहलोगाससप्यओगे पर-
 लोकासंसप्यओगे जीवियाससप्यओगे मरणाससप्यओगे कामभोगाससप्यओगे ति । तत्र प्रतिक्रामक प्रतीत्य इहलोकं
 मनुष्यलोकस्तस्मिन् आशासा-अभिलाष तस्याः प्रयोगः-व्यापारण इहलोकाशसाप्रयोगं श्रेष्ठी स्यां जन्मान्तरे अमाल्यो
 वा इत्येवममात्यादिभ्रदिप्रार्थना १ । परलोकः-देवभवादिस्तस्याशसाप्रयोगो यथा देवोऽहं स्वामित्यादि । जीवितं-
 प्राणधारण तदाशासायाः-तदभिलाषस्य प्रयोगः यदि घटुकालमहं जीयेयमिति । अयं हि संलेखनावाननशनप्रतिपन्नः

कश्चिद्वस्त्र-माल्य-पुस्तकवाचनादिपूजादर्शनात् बहुपरिवारावलोकनाल्लोकश्लाघाश्रवणात् सङ्घदिधार्मिकजनोपबृंहणा-
च्चैवं मन्येत यथा जीवितमेव श्रेयः प्रतिपन्नाऽनशनस्यापि यत्र एवंविधा मद्देशेन चिन्तित्वर्तत इति । मरणाशंसा-
प्रयोगः कर्कशक्षेत्रप्रतिपन्नानशनः कश्चित् प्रागुक्तस्वरूपपूजायभावे रोगपरीपह्वाधितो वा भावयत्यसौ यदि शिघ्रं
त्रियेऽहमिति । चशब्दात् कामभोगाशंसाप्रयोगो दृश्यः । तत्र कामौ शब्द-रूपे भोगा गन्ध-रस-स्पर्शास्तेषामाशंसा
यदि मे मानुष्यकाः कामभोगा दिव्या वा सम्पद्यन्ते तदा साध्विति कामभोगप्रार्थनाविकल्परूपः । तथा हि—

सदा स्वहाइ रसा, गंधा फामा मणोरमा मञ्ज । तवसोऽणुभावओ चिय, ह्वंतु जम्मंतरम्मि फुडं ॥ १५५ ॥

यथा तेषामपि काव्यभोगानां प्रसाधिकां नृपादिपदवीं प्रार्थयते, यथा वृत्तवलातत्रो नमत्सामन्तपृथुपदातिवर्गः
अन्तःपुर-पुर-देजादिस्वामी सौभाग्यमन्दिरं रूपकुलगृहं लाघण्यकलाकलापयुक्तस्तपोऽनुभावतो जन्मान्तरे पृथ्वीपतिरहं
स्यामित्यादि । एष पञ्चविधोऽतिचारः 'सा' निषेधे 'मध्यं' मम भूयात् । तान् मरगान्ते संल्लेखनाकालाव्यावचरिमोच्छ-
वास इति । उल्लक्षणं चैतद् अन्यथा सर्वमण्यनुष्ठानं निराशंसमशेषकर्मक्षयैव कर्तव्यम् । तदुक्तम्—

आशंसया विनिर्मुक्तोऽऽष्टानं सर्वमाचरेत् । मोक्षे भवे च सर्वत्र, निस्सहो मुनिसत्तमः ॥ १५६ ॥

महादोषनिदानं चैः राजादिक्वद्विप्रार्थनारूपं निदानम् । यतः—

सुखहं पि तयो चिन्नं, सुदीह्नयि पालियं सुसामणं । तो काऊग नियणं, सुहापदारेति अत्ताणं ॥ १५७ ॥

प्राग्भवे कृतनिदानस्य द्रव्यदत्तचक्रिण इव ससमनरकष्टः वीगमनतो दृःखाय निदानम् । अन्यथा—

उदुगामी रामा, केसव सन्धे वि जं अहोगामी । तत्थ वि नियण कारणमओ य मइमं इमं वज्जे ॥ १५८ ॥

इति गार्थः ॥३३॥ इहातिचारः सर्वोऽपि योगत्रयनिबन्धनो निमित्तान्नराभावात् तेनासौ कायिको वाचनिको मानसिकः सायोगिरुद्ध । तत्र शङ्कादय कालातिक्मणादयोऽनुपयुक्तगमनादयो धन्वब्यादयोऽतिचाराः केचन कायेन कृता, केचन वाचा, केचन मनसा । तथान्ये संयोगादेर्दिकरूपस्तेषामेव तांश्चातिचारांस्त्रिभिरपि योगैः प्रतिक्रामन्नाह-
काएण काइयस्सा, पडिक्कमे वाइयस्स वायाप । मणसा माणसियस्सा, सध्वस्स वयाइयारस्स ॥ ३४ ॥

न्या०-कायेण आदरिक्कशरीरेण आकुट्टिकया वरुपतः प्रमादतो वा प्राणतिपात्तादीनामन्यतरमविचार कायेनोत्पन्न तस्य कायेनैव प्रतिक्रमणम् । कथं? किल कश्चिद्व्ययन्यायतिथारपदं कायेन प्राप्तस्ततोऽपुनःकरणतया गुरुसंबेगयुक्तो गुरुसमसमालोचयति अमुकं प्रायश्चिनमेव जातमिति तदनु गुरवो ब्रह्मं क्षेत्रं कालं माघं पुरुषप्रतिसेवनां च प्रतीत्य यत् किञ्चित् तपउच्यवासागुपदिशन्ति तत् तथैव ग्लान्या सेवते एतदेव तस्य प्रतिक्रमणं कायेन तपसः करणात् । यद्वा सामान्येन सर्वमप्यनुष्ठानं कर्मणां बुद्धीर्णानां निर्जराय कायप्रतिक्रमणं नैव । तथा वाचा निवृत्तो वाचिकोऽतिचार-
स्तस्य वाचा प्रतिक्रमणम् । कथं? अनाभोगतः सहसात्कारेण वा “हृणसु वंभसु” सि वा इत्यादि किञ्चिन्नित्वा भूयः प्रत्यागतचेतनो मिथ्यादुष्टुलं कुन्ते । यदा कस्यापि केनचित् सार्धं कयायोदयात् परस्परमसम्बन्धचननादिभिर-
धिकरणमुत्पन्नं पश्चाद्गुरुरूपदेहातः आत्मनः क्षयोपशमेन तत्समक्ष मिथ्यादुष्टुलं कुन्ते । तथा मनसि भवो भानसि-
कस्तस्य मनसा प्रतिक्रमणम् । कथं? मनसा कस्यापि प्रबेपवशाद्व्ययन्यादिक चिन्तयति, अलीकेन वा गूने यन्नामि,

निधिं वा द्रुपा गृह्णामीति सङ्कल्पयति, स्त्रीरलं वाऽलङ्कृतविभूषितमभिलषतोऽधिकपरिग्रहे वा सूक्ष्मं भावमध्यवस्येत् ।
इत्यादि मनसा कृतस्य पापस्य मनसैव “हा दुहु चित्तयं” ति भूयो भूयः संवेगः करणम् । तदेवं कायेन कृतस्य कायेन,
वाचा भाषितस्य वाचैव, मनसा चिन्तितस्य मनसैव ‘सर्वस्य’ निरवशेषस्य व्रतानां-प्राणान्तिपातादीनां अतिचारस्य-
मालिन्यहेतोर्वधबन्धादिरूपस्य जातिप्रधानत्वाद्भिर्देशस्य विभक्तिपरिमाणञ्च सर्वेभ्यो व्रतानिचारेभ्यः प्रतिक्रमामि-
निवर्तेऽहमिति गार्थः ॥ ३४ ॥ एवं तावत् सामान्येन मनोवाक्त्रयैः प्रतिक्रमणमुक्तम्, सम्प्रति कायगतमेवानुष्ठानं
प्रतीत्य चित्थासेवनाऽश्रद्धानादौ प्रतिक्रमणमाह—

वंदणवयसिक्खागारवेसु सन्नाकसायदंडेसु । गुत्तीसु य समिईसु य, जो अइयारो तयं निंदे ॥ ३५ ॥

व्या०—वन्दनं द्विविधं देववन्दनं गुरुवन्दनं च । अनेन दर्शनशुद्धिर्दिशिता । तत्र देववन्दनं द्विविधं द्रव्यतो
भावतश्च । तत्र द्रव्यतश्चैत्यवन्दने गृहिणोऽयं विधिः यत् स्नातेन शुचिभूतेन श्वेतवस्त्रविभूषिताङ्गेन सर्वद्वयाऽऽयतन-
गमनम् । यदाह—सव्याए विभूर्ईए सव्वेणं वल्लेणं सव्वेणं वाहणेणं एवं उवागच्छमाणो पभूयं कम्मवत्तयं करेइ स्ति ।
विधिना प्रवेशश्च कार्यः । तत्रायं विधिः—

सच्चित्ताणं दब्बाणं विओसरणयाए, अचित्ता(णं) दब्बाणं अविमोयगयाए, एगसाडिणं उत्तरासंगेणं, सावियाए
पुण सविसेसियाए सीसुववारियाए निमणा एगाय जट्ठीए ॥ चवखुफासे अंजालेपगहेणं मणसो एगत्तीकरणेणं आया-
हिणपयाहिणं करित्ता पविसिज्जा तत्थ गब्भहरे स्ति । तत्र चायं विधिः—

शब्देण वंशित्वा, नाम आद्या ज्ञान समाहीन । जिणविषया अयणेज्जा, पग्गुमिण मद्दमार्दणि ॥ १६९ ॥
 भूमि पमत्तिऊणं, जिणपियाणज्जगओ पयसेण । ज्जादिग्गि पविम्यम्व, मद्दाईत्तययर यिदिणा ॥ १७० ॥
 कण्ठ मत्तज्जेदिं, कत्तपूरिय-कुंहुमाइदथ्येदिं । जिणवियसमालमणं, कंरेज्ज भसीण परमाण ॥ १७१ ॥
 निहयाणुसागओ पुण, पूयं निरणज्ज सुरदिक्कुम्भेदिं । कण्ण सोसिय रणणाइदामणदिं च यियिहेदिं ॥ १७२ ॥
 निरुण्णय ददि गान्णय गज्जग यरत्तपुट्टुगाइदथ्येदिं । अपगमाइक्कुलेदिं य, यिराज्ज यलिं सुसंयिग्गो ॥ १७३ ॥
 शीणान सोरणं यिय, कंरेज्ज पयिहीण भूमिलिपणया । सुरदिहियिलेयणमाइदिं, सयं च क्कुम्भा उ यरयिदिणा ॥ १७४ ॥
 भूमि पमत्तिऊणं, जिणवियाणज्जगओ पयसेण । भसिभरपुल्लइयंगो, मुदायिज्जामससार तु ॥ १७५ ॥
 सत्तणयाइपाइपुव्य क्कुम्भा उ वंशुणं यिदिणा । अत्थेयओगजुत्तं, गुणेज्ज उदामथेतेदिं ॥ १७६ ॥
 यत्तो कयउत्तो ह, जेण मण पायियं सुपोहित्थं । वउगाइमयसयम्भी, निरणेणं मुदिदमच्छिउदं ॥ १७७ ॥
 इत्थेयं येरणयन्दनमचिन्तयचिन्तामणिसन्निभ मया प्राप्तमिति मन्थमानेन भावतः कार्यम् । तत्रा कार्यसागकं भयति । तत्रच
 पुसाण पोरिसीण, गुरीयमणीओ पति जिणमुयणे । तेदिं ममं यदिज्जा, सत्तणयमाइदथेदिं ॥ १७८ ॥
 अरण्णियं अग्गिभल्लियं, मयियाभेल्लियं च घोसमम । सुत्ता उणारेत्तो, गुरुपणं तद् अलोपत्तो ॥ १७९ ॥
 एत्तविपरंयाइतिगार । तथा एन्दनं माधुबन्धनमण्यत्र तत्र योऽतिगारः तथा हि मुण्ययन्त्रिकाप्रत्युपेक्षणपूर्व
 एन्दनं देयम्, मुण्ययन्त्रिकाप्रत्युपेक्षणे च—

पसद्विलपलंबलोला, णेगा मे सा अणेगख्वधुणा । कुणइ पमाणे पसायं, संकियगणणोवमं कुज्जा ॥ १७० ॥

इत्याद्यतिचारः । तथा—

दुओणयं अद्दाजायं, कीकम्मं धारसावयं । चउस्सिरं तिगुत्तं च, दुपवेसं एगनिक्खवणं ॥ १७१ ॥

एतद्विपर्ययादतिचारः, तथा “अणाहियं च थदं च, पचिदं परिपिण्डियं” इत्यादि द्वात्रिंशद्दोषसङ्घयो योऽतिचारः । तथा “वयसिक्खवागारवेसु” सि व्रतानि, पौरुष्यादिप्रत्याख्यानरूपा नियमाः । यद्वा वयाइं अणुव्वयगुणव्वयाइं, सिक्खवाओ चत्तारि एतेषु मध्येऽणुव्रतानि यावत्कथिकानि सकृत्गृहीतानि यावज्जीवमपि भावनीयानि न तु नियोगतो यावज्जीवमेवेति गुरवो व्याचक्षते प्रतिचालुर्मासिकमपि तद्ग्रहणम्, वृद्धपरम्पराऽऽयानथासामाचार्युपलब्धेः । शिक्षाव्रतानीत्वरानि तत्र प्रतिदिवसानुष्ठेये सामायिकदेशावकासिके पुनः पुनरुच्चार्यत इति भावना । पोषधोपवासातिथिसंविभागी तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयो न प्रतिदिवसमाचरणीयौ इनीत्वरत्वं शिक्षाव्रतानाम् । वयाइं च सिक्खवाओ य वयसिक्खवा तासिं गारवहेऊभूयाओ कारणकज्जोवयाराओ, गरुयस्स भावो गारवं, तं कारंतीउ दंसणमाइयाओ एगारसपडिमाओ वयसिक्खवाहु समोयरंति । तत्थ सामाईयपडिमा अवस्सं निययकालकरणीयत्तणेग सामाईयसिक्खं गुरुइं करेइ । एवं पोसहपडिमा पोसहसिक्खं, अयंभपडिमा वि पोसहसिक्खं गरुइं करेइ । सच्चित्तवज्जणपडिमा उवभोगवयं गरुइं करेइ । आरंभवज्जणपडिमा सब्बपोसहसिक्खं गरुइं करेइ । पेसणवज्जणपडिमा देसावगासियसिक्खं गरुइं करेइ । उद्विद्वज्जणपडिमा उवभोगवयं गरुइं करेइ । समणभूयपडिमा “चरमे सामाईयं नियमा” इति वचनात्

मन्वयोमहम्मिरानं गच्छं करेह । पदिमाधिहागा पदिमा साउत्स्यं गरं ? करेहतीति “पाणिगहाईं मुचिणे, मयमहस्यं
 वउत्थन्मि” सि पणनाय अतिगारकायोत्सर्गं शुभकं कुर्यती प्रतेषु पातितेति न दोषः । तत्र योऽतिचार । अन्ये तु
 “सिपया गारयेसु” सि विभक्तं व्याख्यायन्ति, यथा—तत्र शिक्षा विविधा, प्रथमे आसेयने च । तत्र प्रथमशिक्षा
 मृत्रप्रहरणरूपा, आसेयनशिक्षा माधुसमाचारीरूपा । गदृकरम्—

सिरगा दृशिता नेया, गहणे आसेयणे य नापय्या । गहणे मुसाद्विजग, आरोगण(णे) कण्ठेणार्ई (?) ॥१७२॥
 शिक्षाया गौरयम् उपादेयत्वं कालाचाराननात्, शिक्षाया वा गौरयं बहुमानः उच्यतेक्षणं नैलदृपयानायेः तत्र
 योऽतिचारः । अथवा गारयाणि ऋद्धि-रम-मानभेदान् ऋद्धिगारयः—ज इदृशं प्रणामयणपरिरारार्ईण मज्जइ । धम्म-
 चिस्यं पि पट्टय न कार्यं तयः । इदं ऋद्ध्याभितकृमगर्गस्य लघुत्यहेतुत्वेन वृशार्णभद्रस्येय । तथा रमा-मिदुमहुर-
 ल्पणार्ईया तेसु गिद्धी रमगारयो । गृपो महादोष आर्यमद्गुमूरेरिय । नानं-सुखं मृदृशाण्याऽऽतनाविसन्नम्, सीय-
 च्छायान्हाणभंगणाइपीहणं इषाड, तेसु गिद्धी मायागारयो । तथ दोसा शजिगाजस्येय । स ऋपरित्यक्काममोगा-
 मण्योऽय मयपानर्मासाहारे शरीर, कृत्याऽनेकमाणिघातं, समुपार्ग्यं नरकगतिप्रायोग्यं कर्म, मृत्या समुत्पद्यो रक्षप्रभा-
 दृथिव्यां नारकः । गये मायागारयो अणत्थकलोऽतिचारता च निरपेक्षप्रयुक्तः । तथा मञ्जाभनवः आहार-भय-भेगुन-
 परिग्रहभेदान् । आहारमञ्जा आहाराभिलाषः । भयमञ्जा यत् सत्कारणमकारण या ग्रामं समुत्पद्यते । भिगुनत्प-
 द्नीपुण्यस्य भायो भेगुनं तत्र सञ्जा वेदोदयः, सा च चित्तमासशोणिताया प्रायः स्यात् । भनयान्यादियु मूळगीभि-

लापः परिग्रहसञ्ज्ञा । दशधा वा सञ्ज्ञा । एतासु चतसृषु क्रोध-मान-माया-लोभ-ओघ-लोकसञ्ज्ञाषट्कमीलनात् ।
 कषः-संसारस्तस्यायः-लाभो येभ्यस्ते कषायाः क्रोधाद्याः सत्कर्मतया द्वादश, देशचिरतस्योदयप्रासास्तृतीयकषायाः
 सदैव तद्विपाको-विकारोऽतिचारहेतुः । “दंडेषु” सि दण्ड्यते निगृह्यते यैः प्राणी ते दण्डाः, धर्मविचापहारिणोऽशु-
 भमनोवाङ्मयरूपास्त्रयः । यद्वा दण्डा मिथ्यादर्शनशल्य-मायाशल्य-निदानशल्यरूपास्त्रयोऽत्र तेषु । “गुत्तीसु य” स्ति
 मनोवाङ्मया एव सुप्रणिहिताः-सुप्रयुक्ताः गुप्तयो भण्यन्ते । तत्र मानसा अर्दचित्तं न चिन्तयति । वाचा खरनिष्ठुर-
 मसन्बद्धं न भापते । कायेन हस्तपादाद्यङ्गं यतस्ततो न निक्षिपति इत्येवं यत्रानुष्ठितं तिमृषु सोऽतिचारः । “समिईसु
 य” सि समित्तिषु ईर्यासमित्यादिषु पञ्चसु । तत्र ईरणं ईर्या-प्रार्णे गमनं तत्र सम्यग् इतिः-प्रवृत्तिर्युगमात्रन्यस्तद्वृष्टि-
 कस्य ईर्यासमितिः । तथा भापया मित-मधुर-गम्भीरार्थसारया विक्रयादिदोषरहिततया निरवयया कार्यार्थनिमित्तया
 भापणं भापासमितिः । एषणासमितिर्नाम उद्गमोत्पादनादिदोषविशुद्धिपिण्डस्य ग्रहणम् अशुद्धस्यापत्स्वयग्रहणम् ।
 तथा भाण्डमात्रस्याऽऽज्ञाने निक्षेपेण चक्षुषा प्रत्युपेक्ष्य रजोहरण-वह्नाग्निना प्रमृज्य च ग्रहणं आदानभाण्डमात्रनिक्षे-
 पणासमितिः । तथोच्चारप्रत्ययणादिपरिष्ठापनं सूत्रोक्तविधिना रात्रावपि चतुर्विंशतिस्थण्डिलप्रत्युपेक्षणं चेति पञ्चमी
 समितिः । एतासु यः अतिचारः मालिन्यकरणं तर्कं निंदे सि । अन्यस्तु व्याचष्टे गुप्तोनां तिसृणां सुतः पञ्चानां
 समितीनां सुतः अष्टप्रवचनमातृप्रसूतचारित्राख्यो धर्मपुत्रः तत्र योऽतिचार इति गार्थः ॥ ३५ ॥ साम्प्रतं सम्यग्द-
 र्शनमहाराम्योपदर्शनाय सम्यग्दृष्टेः कथञ्चित् पापाचरणेऽप्यल्पबन्धतां सहेतुकासुपदर्शयन्नाह—

सम्सर्दिष्टो जीवो, जइ वि हु पाव समायरइ किञ्चि । अप्पो से होइ यथो, जेण न निद्धंथसं कृणइ ॥३६॥

न्या०—सम्यग् अविपरीता यथास्थिताजीवादिचस्तुवृत्रित्वेन दष्टिः-मतिः सद्धोघो धा यस्य जीयस्य स सम्य-
दष्टिः, 'यथासि' न जीवोऽप्रत्याक्यानाविक्रयापोदयेन फयश्चिदनिर्वाह्यादिना कारणेन पापहेतुत्वात् 'पापं' कृष्याविरूप
सव्ययद्वारावौ परचित्तापहारादिकं धा 'समाचरति' यिपसे 'किञ्चित्' अन्यतरत् स्लोकं धा 'हुः' अत्र तथापीत्यर्थे अव्य-
यानामनेकार्थत्वात्, तेन तथापि 'अरप' स्लोकाः 'से' तस्ये सम्यग्दष्टेः 'भयति' सम्यग्यते 'मन्धः' ज्ञानावरणादि-
कर्मणां प्रचयः प्रथमगुणस्थानकत्रयापेक्षयाऽल्पताऽत्र दृश्यते । अत्र हेतुमाह—'येन' यस्मान्न 'निर्ध्वंस' निर्दय
कुन्ते पापम्, यदा "निद्धयसो" सि पाठ तदासौ निर्ध्वन्धसः निःशुक्रः करोति पापव्यागारं किन्त्यसौ यतनयेय
कुन्ते "परिशुद्धजलग्रहणम्" इत्यादिकया । अतः सापेक्षस्य यतनया कुर्याणस्याल्प एव कर्मण्यो भवति, सम्यग्दष्टेः
कृपापरत्वात् तद्वितरस्य मिथ्यादष्टेरज्ञानस्य निःशुक्रताया बहुव्ययकत्वात् इति गार्थः ॥ ३६ ॥ ननु मक्षित्वापवमा-
ग्रस्यापि यिप[य]स्य यिपमा गतिः । ततश्च स्तोको(का३)ऽपि कर्मणां यन्धादुत्तरभयदुःगनिदानं भविष्यति तत् किं
तस्य प्रतिक्रमणाद्यनुष्ठानेन ? नैतदेवं यतः सूत्रकार आह—

तंपिदु सपडिकमणं, सपरियावं सदत्तरगुणं च । खिप्यं उवसामेई, वाहि व सुसिखिलओ विजो ॥ ३७ ॥

व्या०—तच्छब्दः पूर्ववस्तुपरामर्शी यत् तेन सम्यग्दष्टिना कृपालुगतेन कृतमल्पपापं तदपि 'दुः' अयपारणेऽपे

योद्ध्यते । सह प्रतिक्रमणेन-षड्विधावद्यकरूपेण वर्तते इति सप्रतिक्रमणं मिथ्यादुष्कृतमिति युक्तं वा । सपरितापं-
हा विरूपमनुष्ठितमिति पश्चात्तापानुगं 'सोत्तरगुणं' गुरूपदिष्टप्रायश्चित्तचरणानुगं 'चः' समुच्चये 'क्षिप्रं' शीघ्रमुपश-
मयति भस्मच्छन्नाग्निवद्विष्कम्भितोदयं (निष्प्र)तापं करोत्येवेत्यर्थः । दृष्टान्तमाह—व्याधिभिव सुशिक्षितो वैद्यः, यथा
हि—सुशिक्षितो—रोगनिदानव्रणचिकित्सादिदेशकशास्त्रज्ञो रोगचिकित्सकः पुमान् व्याधिं—कासश्वासादिकं वमनवि-
रेचनलङ्घननिवातसंयमनादिना साध्यरोगिण उपशमयति एवं आवकोऽपि प्रतिक्रमणं कुर्वाण आसकलितकर्माण्यु-
पशमयतीति गाथार्थः ॥ ३७ ॥ अत्रैव दृष्टान्तरमाह—

जहा विसं कोष्ठगयं, मंतमूलविसारया । विजा हणंति मंतेहि, तो तं हवइ निविसं ॥ ३८ ॥

व्या०—'यथा' इति दृष्टान्तोपन्यासार्थः । विषं द्विविधं स्थावरं जङ्गमं च । स्थावरं द्रुमाणां, जङ्गमं वृश्चिकमुजङ्गमा-
दीनां तद्दुष्कादिगतमपि भवति । अतः प्रोच्यते 'कोष्ठगतं' उदरगतं व्यासशरीरमित्यर्थः । मन्त्रा—गारुडादयो मूलानि-
त्रपुष्यादीनाम्, अनेन तन्त्रं सूचितम्, तेषु विशारदा-विचक्षणा गुरूपारम्पर्यसतताभ्यासादिना दृष्टप्रलयाः 'वैद्याः'
मन्त्रवादिनस्ते किं? व्रन्ति-नाशयन्ति मन्त्रैस्तत्प्रतिघातकैः, ततः किम्? इत्याह—'तो' स्ति ततः 'तत्' पात्रं विषग्रस्तं
'निर्विधं' विषनिर्मुक्तं 'भवति' सम्पद्यते । यद्यप्यसौ विषार्तस्तेषां मन्त्राणां न तथाविधमर्थमासादयति तथाप्यचिन्त्य-
प्रभावतो मणिमन्त्रौपधीनां तदक्षरश्रवणेऽपि गुणः सम्पद्यते । यथा हि कस्या अपि स्थविर्याः पुत्रः क्वचिद्भ्रमन्नहिना
दृष्टः विषविकारस्योत्पत्त्यान्निश्चेद्येऽसौ जातः, तन्मता स्थविरौ सम्भ्रान्ता गाम्भिकान् शब्दयति तैरपि सुबहु तं केश-

पित्वा वृत् इति प्रत्याख्यातः । गतो जन' स्वस्थानम् । तन्मातापि पुत्रशोरुदुःखार्दिता एकाकिन्येव सकरुण सदुःख कर्णमूले स्थित्वा पुत्रं शब्दयति, पुत्र हस ! पुत्र हस ! स्ति । एवं पुन. पुन. प्रकृत्या पाभिन्यतिक्रान्ता, उद्गतोऽशुमाली यायत्, तेन दारकेणोन्मीलिते नयने चालितान्यद्गानि, हर्षिता स्थिरी समागताश्च गारुडिकाः पृच्छन्ति तां, किं स्वया कृतम् इति । सा वृत्ते न किञ्चिदिति केवलमहमिदमेव शब्दयन्ती स्थिता । तेऽपि किञ्चाम एषः ? सा वृत्ते हस इति । तेऽज्ञातम् अये गारुडमन्त्रीजाश्रमिदं तेनासौ सज्जो जातः । यथा सो एमो अबिवायनदत्थो वि नामपञ्जण-मित्तेण निव्वित्तो जाओ स्ति इति श्लोकार्थः ॥ ३८ ॥ वाष्पान्तिकयोजनाभाह—

एव अष्टविहं कम्म, रागबोससमज्जिय । आलोएतो य निदतो, खिप्प हणइ सुसावओ ॥ ३९ ॥

व्या०—एवंशब्दः पूर्वप्रदर्शिननिदर्शननिर्देशवाची । अष्टौ ज्ञानावरणादयो 'विधा' भेदा यस्य तदष्टविधम् । किं नत् कर्म प्रमादादिभिर्हेतुभिः क्रियते इति कर्म । किन्मृत तद् 'रागबोपममज्जित' राग-अभिव्यक्तलक्षणो द्वेष-मत्सर' ताभ्या समजित-शब्द एव प्रमादादिहेतुपरिहारेण रागबोपयोर्हेत्वोरुपपादन तत्प्राधान्यख्यापनार्थम् । तथा च, लोहाभ्यक्तशरीरस्य रेणुना श्लिष्यते यथा गात्रम् । रागबोपात् क्लिप्तस्य कर्मपन्थो भवत्येवम् ॥ १७३ ॥

तदेवविधं कर्म 'आलोचयन्' स्वदुष्कारितकथनेन गुरुसमर्क्ष, यद्यथाष्टुरा 'निन्दन्' हा अयुक्तमासेवितमिति पञ्चानु-तापेन 'क्षिमं' शीघ्रं 'हन्ति' क्षय क्षयोपशमोपशमभावेन जीवप्रवेशेभ्यो वियोज्यात्मानं विशोधयति, फः ? सुश्रावकः, सुशब्दः गृजार्थे, तेन कृतकर्मतागीलर्यादिगुणगणसूचनेन द्रव्यश्रावकस्यैतद्गुणवियुक्तस्य श्वबच्छेदः कृतो भवति ।

अत्र वैद्यसंमः श्रावको मन्त्रमूलस्थानीयेन प्रतिक्रमणेन विषसंमं कर्म जीवप्रदेशकोष्ठगतं हन्तीति श्लोकार्थः ॥ ३९ ॥
एनमेवार्थं विशेषेण प्रतिपादयन्नाह—

कयपावो वि मणूसो, आलोईय निंदिओ गुरुसगासे । होइ अइरेगलहुओ, ओहरियभरो द्व भारवहो ॥४०॥

व्या०—पायति-शोषयति पुण्यं, पांशयति वा-गुण्डयति जीववल्गमिति पापं-अथशीतिसङ्ख्याशुभकर्मप्रकृतिरूपं तद्धेतुकं हिंसानृताद्यनुष्ठानमपि पापं, कृतं पापं येन स कृतपापः 'मनुष्यः' मर्त्यः एतद्ग्रहणं च मनुष्यस्यैव देशविर-
तियोग्यतया प्रतिक्रमणार्हत्वव्यापनार्थम् । तत्र "विरई मणुस्सलोगे, चिरई य तिरिएसु" त्ति वचनात् यद्यपि तिर-
ओऽपि देशविरतिर्भावनया भवति, तथापि न तस्य प्रतिक्रमणादिसदनुष्ठानयोग्यतेति मनुष्यग्रहणम् । आलोचितं-
गुरुपुरतो निजदोषप्रकाशनं, निन्दितं-मिथ्यादुष्कृतमित्याद्यभिधानं यस्यास्ति स आलोचितनिन्दितः अर्शादिपाठात्,
कृतालोचननिन्दाप्रकारः, क? इत्याह—'गुरुसकाशे' गुरुसमीपे, गुरुसमक्षं विनाऽऽलोचनायामात्मनैव क्रियमाणयां
शुद्धयभावादालोचनानिषेधमाह गुरुसद्भावे सति अपवादतो रोगाद्यवस्थायां गुरोरप्राप्तौ सिद्धादिसमक्षमालोचयतोऽपि
शुद्धिः । ततः किम्? इत्याह—भवति अतिरेकलघुकः भारमाश्रित्य अतिशयेन पूर्वावस्थातोऽपि लघुकः । किम्यदित्याह—
अपहृतभर इव भारवाहः, इदमुक्तं भवति-भारवाहो भरोत्क्षेपात् पूर्वं तावल्लघुः किन्तु न तादृक् यथा भारमुत्पाद्य
प्राप्य च कियन्तमपि प्रदेशं शीर्षस्कन्धपृष्ठादिभ्य उज्ज्वन् एवमसावपि प्रतिक्रामको न तादृग्लघुतामनुभवति प्राण-
यादृग्विधामतिचारालोचनप्रतिक्रमणादूर्ध्वम् । यद्येवमतीचारासेवनं श्रेयो धर्माश्रिनः कथमन्यथालोचननिन्दनसम्भवः;

तदभावात् कथमत्यन्तलघुना इति । तद्वत्, लोके यथा नीरोगस्य गलत्कुटोद्भवे सुवैद्यधिकित्सालो देहपादवाचानु-
भयतो महान् हर्षातिरेकः स्यात् न च नीरोगावस्थायामावौ स आसीत् । यथा वा यण्जि उद्धारकं प्रयच्छतो नष्टदा-
तृक त्रिभागमात्रमपि मीलिकृत्य लभमानस्य प्रभोदातिरेका, यथा वा भूतकारस्य बहुतरप्रविणहारेण पुनर्मुच्यमानस्य
हर्षातिरेक गणमिहापीवमिति कथं भन्निचारासेवनं श्रेष्ठः ? उत्साहक चेदमिति न दोष इति गार्थार्थः ॥ ४० ॥ एष
आवकस्याऽऽलोचननिन्दनाभ्यां गुणकर्मणो लघुकर्मता स्यादित्यभिहितम् । सम्प्रत्यावश्यकस्य मोक्षलक्षणफलप्रापण-
द्वारेण माहात्म्यमाह—

आवस्तसपुण एपुण सावओ जइ वि धहुरओ होइ । बुक्खाणमंतकिरयं, काही अचिरेण कालेण ॥ ४१ ॥

व्या०—तत्रावश्यं कर्तव्यमिति भावइत्यकम् । यदुक्तम् “समणेण सावण्ण य” इत्यादि गाथा । गुणान् ज्ञाना-
दीनाऽऽयासयत्पात्मनि इत्यावासकं वा । तेनावश्यकेनाऽऽथासकेन वा पृथग्यनासेवनलक्षणेनानेन आवकसम्यग्धिना
न यतिसत्केन तस्य तत्रानधिकाराद् यतीनां च तत्सत्केनधिकारः । ‘आवकाः’ प्रागुक्तशब्दार्थः यद्यपि तथाविधम
धितव्यतावशेन धहुरजा भवति, तत्र रजयति—मलिनयति ज्ञानादिविद्युद्भूतजीवव्यमिति रजः कथ्यमानं कर्म, तथाक-
पायं स्तोत्रकमपि भवति उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेयलिनाम् । अतः सकपायजीवेन बहु पश्यते इति अतः आवको
धहुरजा बहुकथ्यमानकर्मा यद्यपि भवति तथापि इत्यध्याहाराद् दुःखानां शारीर-भानसानां ‘अन्तक्रियां’ पर्यन्तं निष्ठा
करिष्यति । अ(न)न्तरोक्तावश्यककरणेन, कियत्ना कालेन ‘अचिरेण’ स्तोकेन तन्नाशनादिना । इह चान्तक्रियाया अन-

न्तरकारणं यथाख्यातं किल तथापि परस्परकारणमिदमपि भवति । 'यदि वा'—यद्यपि बहुरता!—नानासावधारम्भासक्त-
स्तथापि यतिवृत्तादौ हृद(य)रूपत्वादस्यानेनावश्यक्येकेनाभ्यस्यमानेन सात्मीकृत्य चारित्रं दुःखानाम् 'अन्तक्रियां' चिनाशं
करिष्यति । यद्वा यद्यपि बधूरतः (न) ब्रह्मचर्यं पालयितुं समर्थः तथाप्यावश्यक्येकेनानेन यतिवृत्तपक्षपातादतिचिरेणैव कालेन
ततो विरक्तो भूत्वा सर्वविरतिमासाद्य सम्यग्भावनाया निष्कलङ्कं श्रामण्यं परिपाल्य, केवलज्ञानमुत्पाद्य मोक्षं यास्य-
तीति दुःखक्षयं करिष्यतेऽसाविति गाथार्थः ॥ ४१ ॥ इदानीं सर्वस्य दुरालोचितदुष्प्रतिक्रान्तस्यातिचाराणामपि प्रचु-
रत्वात् प्रमादवशात् ते च शुरोरनालोचिता न शुद्ध्यन्ते आवश्यककाले आलोच्यमाना न स्मृताः, आलोचना च
बहुविधा, सकलप्रमादस्थानगोचरत्वात् तस्या, न च विस्मृता आलोचयितुं शक्या अतिचाराः, ततस्तेषामपि सामा-
न्यतया प्रतिक्रमणमाह—

आलोचयणा बहुविधा, न य संभरिया पडिक्कमणकाले । मूलगुणउत्तरगुणे, तं निदे तं च गरहामि ॥४२॥

व्या०—आलोच्यत इत्यालोचना गुरुसमक्षं स्वदृश्रितप्रकाशनं, उपचारात् तत्कारणभूता प्रमादक्रियाऽप्यालोचना ।
तथा च यतयो चदन्ति—प्रायश्चित्तं मे जातमिति । कथम्भूता सा 'बहुविधा' अनेकप्रकारा तद्धेतूनां बहुत्वात् अतो
न 'संस्मृता' उपयोगपरस्यापि नावगता 'प्रतिक्रमणकाले' निन्दा-गर्हावसरे प्रतिक्रमणस्य हि द्वौ कालौ सूर्योदयोऽस्त-
मनं च । सूर्योदयात् प्रागन्तर्मुहूर्तमात्रोऽसौ अस्तमने चावश्यक्ये कृते साधुनुदिश्य यथा सन्ध्याविगमो भवति; एवं
गृहिणोऽप्युत्सर्गत एष एव कालः, अपवादेन[न] च वृत्तिक्रियानुपरोधिनाऽन्यथापि क्वचिद्विषये, काऽऽलोचना इत्याह

“मूलगुणउत्तरगुणे” तत्र मूलगुणाः(ः) पञ्चाशुग्रतानि उत्तरगुण(ः) सप्तशिक्षाप्रतानि तद्विषयमालोचनायोग्यमतिशारं
 “निन्दे” स्ति आत्मसाक्षिक जुगुप्सामि, तमेव ‘गर्हे’ गुरुणा निवेद्य प्रायश्चित्त करोमीति गार्थः ॥ ४३ ॥ एवमसौ
 प्रतिक्रामक आसनोपविष्ट एवैतावत् सूत्र पठित्वा, तत उपरि योगसुद्रा विरचय्य पादपोजिनसुद्रां विधायशिवनतोत्तर-
 माद्रो महलगर्भमिदमाह—(तस्स धमस्स केवल्लिपन्नतस्स)

अब्भुद्धिओ मि आराहणाए विरओ विराहणाए य । तिविहेण पडिक्कतो, वंदामि जिणे चउवीसं ॥४३॥
 व्या०—‘अभ्युत्थितोऽस्म्याराधनाया’ तस्य धर्मस्य केचलिप्रज्ञसस्य उच्यतेऽहं सम्पूर्णलाभार्थं ‘विरतो विराधनायाश्च’
 निवृत्तः एण्डनायाः ‘त्रिविधेन’ मनसा वाचा कायेन ‘प्रतिक्रान्त’ निवृत्तः ‘वन्दे’ स्तोमि ‘जिनाम्’ तीर्थकरान् ‘चतु-
 विंशतिं’ चतुरधिकां विंशतिं ऋषमादि-महावीरपर्ययसानानां चतुर्विंशतेस्तीर्थङ्कराणां क्षेत्रकालासन्नत्वेन विशेषोपका-
 रख्यापनार्थं वन्दनमुक्तम् । यदि वा पञ्चभरत-पञ्चैरथतलक्षणेपु दशसु क्षेत्रेषु चतुर्विंशतिसम्भवात् चतुर्विंशतिप्रदणम्,
 विदेहेषु पञ्चस्यपि सततमुत्पत्तेर्न सङ्ख्यया जिना व्यवच्छेत्तु शक्याः तेन तत्क्षेत्रमाविनो जिनामिति सामान्येनोक्ता
 तद्वन्दना एव ‘चउवीसजिणविणगगयक्कहाण थोल्लितु मे दियहा” इत्यप्येवमेव वक्ष्यमाणमनवयम् । यत् तु “तिवि-
 हेणपडिक्कतो ववामि जिणे चउवीसम्” इति मूयोऽप्यन्ते पठ्यते तत् त्वनेन तुल्यसमाधानं । जिनामिति सामान्ये-
 नोक्ता भरतादिप्रभवाः चतुर्विंशतिप्रहणेन जिना वन्द्यते इति गार्थः ॥ ४३ ॥ एवं चतुर्विंशतिजिनवन्दनं कृत्वा
 सम्प्रति सम्यक्स्यविशुद्धार्थं त्रैलोक्यगतानां शाश्वताशाश्वतचैत्वाना वन्दनायाह—

जावंति चेईयाइं, उहुं(अ) अहे य त्तिरीय लोए य । सवाइँ ताई वंदे, इह संतो तत्थ संताइं ॥ ४४ ॥
 व्या०—तत्र लोकस्त्रिविधः ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्लोकभेदात् । तत्र 'चैत्वानि' चित्तप्रणिधानहेतूनि जिनविम्बानि तानि
 'ऊर्ध्वं' सुरविमानेषु अनेन भगवताममरैरपि वन्द्यत्वमाह 'अधः' भुवनपति-व्यन्तर-भुवन-नगरेषु अनेन तद्वन्द्यतामाह
 'तिर्यक्षु' ज्योतिष्कविमान-द्वीपा-ऽचल-ग्राम-नगरादिषु शाश्वतान्यशाश्वतानि च चक्रवर्थादिकारितानि अनेनापि तद्व-
 न्या भगवन्त इत्याह । सर्वेणापि चानेन त्रिलोकपूज्यत्वमावेदयति भगवतामिति । 'सर्वाणि' निरवशेषाणि 'तानि'
 अनन्तरोक्तानि 'वन्दे' स्तौमि "इह संतो" स्ति अत्र स्थितः 'तत्र' तेषु स्थानेषु स्वप्रदेशेषु 'सन्ति' विद्यमानानि वन्दे ।
 यद्वा 'इह' अत्र 'सन्' सद्भूतश्चिन्तनादिना ज्ञानात्मा 'तत्र' ऊर्ध्वलोकदौ 'सन्ति' विद्यमानानि अतीतानागत-व-
 र्तमानाशेषपदार्थादिसंवादिकेवलज्ञानोपलब्धत्वाद् घटादियत् । इति समस्ताहृद्वन्दनानिवेदकगाथासमासार्थः ॥ ४४ ॥
 समस्तजिनवन्दनं कृत्वा सम्प्रति सर्वक्षेत्रगतसाधुवन्दनायाह—

जावं[]तः केवि साहू, भरहेरवए महाविदेहे य ! सवेसि तेसि पणओ, तिन्निहेण तिंदडविरयाणं ॥ ४५ ॥

व्या०—'यावन्ति(न्तः)' यावत्प्रमाणाः केचित् 'साधवः' जिनःस्थविरकल्पादिस्थिता भरतैरवतमहाविदेहेषु पञ्चदशसु
 कर्मभूमिषु चशब्दाद् अकर्मभूमिषु च 'संहरणादिना सर्वेषां तेषां 'प्रणतः' कृतप्रणामः 'त्रिविधेन' मनोवाक्कायेन
 त्रिभ्यो दण्डेभ्यः—उक्तस्वरूपेभ्यो विरताः—निवृत्तास्त्रिदण्डविरतास्तेषाम् । इह पञ्चदश कर्मभूमिषु कृत्वा त्रिशदकर्म-
 भूमिषु नास्ति धर्माधर्मविभागः केवलं युगलधर्म एव । कर्मभूमिषु च जिनाश्चक्रवर्तिनो वासुदेव-बलदेवाः सन्ति

